

PRZEGLĄD
NAUKOWO-METODYCZNY

**EDUKACJA
DLA
BEZPIECZEŃSTWA**

ROK XIII NUMER 4/2020 (49)

Poznań 2020

Recenzenci działów

prof. dr hab. inż. Andrzej GAŁECKI – bezpieczeństwo narodowe
prof. zw. dr hab. Michał PŁACHTA – bezpieczeństwo narodowe
prof. zw. dr hab. Jerzy OLSZEWSKI – bezpieczeństwo wewnętrzne
prof. dr hab. Halina TUMOLSKA – bezpieczeństwo zdrowotne
prof. dr hab. Halina TUMOLSKA – pedagogika

Stali recenzenci zewnętrzni

prof. zw. dr hab. Irina SURINA
prof. zw. dr hab. inż. Bogdan SZULC
prof. zw. dr hab. inż. Jarosław WOŁEJSZO
prof. dr hab. Borys KOWALIOU
prof. dr hab. Daria KOZAK
prof. dr hab. Małgorzata SUŚWIŁŁO
prof. dr Romualdas POVILITIS
prof. dr Tamara TKACZ
dr Nadia BRYL
dr Marta CZARNECKA-IWAŃCZUK
doc. dr Alena DOUŠKOVA
dr Zlatica HUL'OVA
dr Juraj MADEJ

Redakcja naukowa

prof. zw. dr hab. Maria KOZIELSKA

Skład komputerowy

dr Anna KURKIEWICZ

Redakcja oświadcza, że wersją podstawową czasopisma jest wydanie papierowe.

Copyright © 2020 by Edition

 Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
All rights reserved

ISSN: 1899-3524

 Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa
ul. Orzeszkowej 1, 60-778 Poznań
tel. 61 851-05-18
e-mail: kierownik.wydawnictwa@wsb.net.pl
www.wsb.net.pl

Druk i oprawa
"ESUS" Tomasz Przybylak
ul. Południowa 54, 62-064 Plewiska
tel./fax 61 835-35-36
www.esus.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE	11
<i>Technology of power and the perception of community: the question about the limits of security</i> Anna KURKIEWICZ	13
<i>Teorie powstania państwa</i> Adriana ŚREDNICKA	23
<i>Współczesne zagrożenia - broń nieśmiercionośna</i> Zbigniew GROBELNY	31
<i>Social Credit System – kontrola ryzyka w epoce big data</i> Michał WIŚNIEWSKI	51
<i>Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa</i> Wojciech SŁUGOCKI, Marzena WALKOWIAK	61
<i>Polityka migracyjna w kontekście bezpieczeństwa państwa – ujęcie teoretyczne</i> Paweł OLBRYCHT	71
BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE	87
<i>Expected and perceived academic teacher's competence and the ethicality of the conduct - a study report</i> Leszek ŚWIECA	89
<i>Funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa ze względu na rodzaj odbieranych i przekazywanych oddziaływań – analiza cybernetyczna</i> Jolanta WILSZ	99
<i>Bezpieczeństwo jako priorytetowy aspekt działalności organów samorządu terytorialnego</i> Żaklina SKRENTY	115
<i>Zagrożenia bezpieczeństwa publicznego na przykładzie aglomeracji trójmiejskiej w ocenie funkcjonariuszy policji</i> Anna RYCAJ-PILIPCZUK	127

CONTENTS

Introduction.	7
NATIONAL SECURITY	11
<i>Technology of power and the perception of community: the question about the limits of security</i>	
Anna KURKIEWICZ	13
<i>Theory of formation of the state</i>	
Adriana ŚREDNICKA	23
<i>Contemporary threats - non-death weapons</i>	
Zbigniew GROBELNY	31
<i>Social Credit System – risk control during big data epoch</i>	
Michał WIŚNIEWSKI	51
<i>Threats to the state information security</i>	
Wojciech SŁUGOCKI, Marzena WALKOWIAK	61
<i>Migration policy in the context of state security – theoretical approach</i>	
Paweł OLBRYCHT	71
INTERNAL SECURITY	87
<i>Expected and perceived academic teacher's competence and the ethicality of the conduct - a study report</i>	
Leszek ŚWIECA	89
<i>Functioning of security systems subject to the kind of received and forwarded interactions – cybernetic analysis</i>	
Jolanta WILSZ	99
<i>Security as a priority aspect of the activity of local government authorities</i>	
Żaklina SKRENTY	115
<i>Threats to public safety on the example of the tricity agglomeration in the opinion of police officers</i>	
Anna RYCAJ-PILIPCZUK	127

Wstęp

Zapraszam Czytelników Przeglądu Naukowo-Metodycznego: Edukacja dla Bezpieczeństwa do lektury kolejnego wydania czasopisma. Chcę krótko zaprezentować tematy, które Autorzy podjęli w swoich pracach w bieżącym numerze. Mam nadzieję, że zawarte w opracowaniu artykuły spełnią Państwa oczekiwania.

Szczególnie obszerną część prezentowanego wydania kwartalnika zajmują prace zebrane w części Bezpieczeństwo Narodowe. W pierwszej z nich zwrócono uwagę, że wspólnota jest jednym z aspektów formowania się społeczeństwa. Natomiast granice bezpieczeństwa, jego zakres i treść semantyczna wyznaczają granice wspólnoty. Podkreślono, że Michael Foucault traktuje proces ustanawiania bezpieczeństwa jako element struktury władzy i mechanizmów jej funkcjonowania, przy oddzieleniu bezpieczeństwa od mechanizmów dyscyplinarnych. Uznano, że przemiany w tej sferze są rodzajem rewolucji semantycznej, której konsekwencją jest zmiana rozumienia wspólnoty (A. Kurkiewicz).

Interesująca jest niejednoznaczna kwestia związana z pochodzeniem i powstaniem państwa. Przyznano, że życie ludzkie w grupie jest zgodne naturą ludzką. Pewnym faktem jest wspólne dążenie ludzi do osiągnięcia dobrobytu i bezpieczeństwa. Osiągnięcie tego stanu wymaga obecności w grupie członków wykazujących cechy przywódcze, którzy zostali wybrani przez grupę. Droga do powstania współczesnego państwa była uwarunkowana sytuacją polityczną i chęcią zmian w społeczeństwach, stąd pojawiły się różne koncepcje. Skonstatowano zatem, że nie jest możliwe przyjęcie jednej uniwersalnej teorii powstania państwa (A. Średnicka).

Wartościowe zagadnienie ujęto w pracy przedstawiając przyczyny i genezę powstania broni nieśmiercionośnej i wynikające stąd zagrożenia dla wojska w czasie wykonywania zadań. Wskazano wybrane definicje opisujące broń nieśmiercionośną. Omówiono w jakich sytuacjach i do jakich zadań może być wykorzystana. Dokonano także klasyfikacji broni oraz wskazano możliwości jej wykorzystania (Z. Grobelny).

Celem kolejnego artykułu było przybliżenie systemu zaufania społecznego obecnie wdrażanego w społeczeństwie Chińskiej Republice Ludowej. System ten pozwala na ocenę zachowań społecznych obywateli przez Państwo oraz na kontrolę dostępu do ich zasobów, zależności od wyniku takiej oceny. Autor dokonał historycznej analizy motywów wdrożenia powyższego systemu oraz jego charakterystyki, przeanalizował jego zasięg oraz prognozy rozwoju w przyszłości. Oceniał, że system ten przedstawia niebezpieczne, ale realne rozwiązanie problemu wzrostu ryzyka bezpieczeństwa publicznego we współczesnych, wysoce skomputeryzowanych społeczeństwach (M. Wiśniewski)..

Autorzy następnej publikacji uznali bezpieczeństwo informacyjne państwa jako jedno z najważniejszych elementów bezpieczeństwa narodowego. Główną przyczyną pojawienia się nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa jest informatyzacja i cyfryzacja państwa. Procesy te w nieodwracalny sposób zwiększyły możliwości wykorzystania informacji. Stąd też pojawienie się nowych przestępstw dokonywanych w cyberprzestrzeni spowodowało konieczność

dostosowania standardów ochrony bezpieczeństwa państwa. W pracy określono kluczowe zagrożenia związane z bezpieczeństwem informacyjnym państwa oraz wskazano najważniejsze czynniki niezbędne do zwiększania tego bezpieczeństwa. Metody i techniki badawcze w procesie badawczym oparto głównie na krytycznej analizie aktów prawnych oraz literatury przedmiotu (W. Sługocki, M. Walkowiak).

W kolejnej pracy zaprezentowano badania dotyczące wpływu polityki migracyjnej kreowanej przez władze państwa na bezpieczeństwo państwa. Zastosowano jakościowe metody badawcze, obejmujące analizę źródeł literaturowych, dokumentów strategicznych i aktów prawnych. Ponadto rozważono pojęcie bezpieczeństwa państwa, polityki migracyjnej oraz jej wymiarów, a także wskazano najczęściej występujące modele polityki migracyjnej (P. Olbrycht).

Wśród ważnych problemów rozważanych w czasopiśmie w ramach części Bezpieczeństwo Wewnętrzne, należy wyróżnić sprawy dotyczące oczekiwania i postrzegania kompetencji nauczyciela akademickiego w aspekcie etyczności jego postępowania. W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych przeprowadzone wśród studentów. Dotyczyły następujących problemów: kompetencji nauczycieli akademickich – oczekiwanych i realizowanych, postrzeganego przez studentów aspektu etyczności postępowania nauczycieli, oceny jakości relacji student-nauczyciel, postrzegania przez studentów cech ogólnych nauczyciela oraz oceny pomocy i opieki naukowej ze strony nauczycieli (L. Świeca).

Przedstawiono również cybernetyczną analizę systemów bezpieczeństwa z uwagi na rodzaj odbieranych i przekazywanych oddziaływań. Podkreślono wykorzystanie cybernetyki w celu zwiększenia skuteczności funkcjonowania systemów bezpieczeństwa. Analizując bezpieczeństwo z różnych perspektyw stwierdzono, że wszelkie podejmowane działania sprowadzają się do zapewnienia bezpieczeństwa ludziom. Wskazano w tym zakresie dwa aspekty: dotyczący ludzi będących w niebezpiecznej sytuacji oraz osób, które strzegąc bezpieczeństwa, zapewniają je innym ludziom. Przedstawiono zagadnienia w ujęciu cybernetycznym, gwarantującym całościowe ujmowanie złożonych problemów i pozwalającym badać działanie złożonych systemów dynamicznych. Autorka przypuszcza, że takie podejście winno pomóc skuteczniej zarządzać systemem J. Wilsz).

Bezpieczeństwo jako priorytet działalności organów samorządu terytorialnego stanowił temat kolejnego artykułu. Scharakteryzowano różne aspekty bezpieczeństwa, będącego zadaniem organów samorządu terytorialnego. Zadania te mają na celu zaspokajanie potrzeb wspólnot mieszkańców. Każde z tych zadań określono jako zadanie zaspokajające potrzebę bezpieczeństwa z uwagi na to, że podstawową potrzebą ludzką jest potrzeba bezpieczeństwa. Natomiast z powodu wielopłaszczyznowości pojęcia bezpieczeństwa, znajduje ono wyraz w prawie każdym przejawie aktywności ludzi, jak i organów administracji publicznej (Ż. Skrenty).

W artykule „Zagrożenia bezpieczeństwa publicznego w aglomeracji trójmiejskiej” przytoczono znaną maksymę, że poczucie bezpieczeństwa jest podstawową potrzebą każdego człowieka, mającą wpływ na funkcjonowanie każdej społeczności. Omówiono prawdopodobne zagrożenia, które zdaniem funkcjonariuszy policji mogą wystąpić na terenie badanej aglomeracji trójmiejskiej: zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, zagrożenia kryminalne i terrorystyczne, zagrożenia kryzysem migracyjnym oraz zagrożenia ekologiczne (A. Rycaj-Pilipczuk).

Biorąc pod uwagę wartość i znaczenie zagadnień poruszanych w niniejszym zbiorze – wskazywanych zarówno w literaturze przedmiotu, jak i prezentowanych przez Autorów, można uznać, że staną się one dla Czytelników inspiracją dla twórczej działalności naukowej.

**Zapraszam Szanownych Państwa
do lektury**

**Maria Kozielska
Redaktor naukowy**

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

Anna KURKIEWICZ

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

TECHNOLOGY OF POWER AND THE PERCEPTION OF COMMUNITY: THE QUESTION ABOUT THE LIMITS OF SECURITY¹

Instead of Introduction

Community, its perception and understanding, constitutes one of the elements, or one of the aspects, of society formation. The foundation of the constitution of community as such is the process of establishing broadly understood security at its base. The limits of security, its scope and semantic content, determine the boundaries of community. Michael Foucault will treat the process of establishing of security as an element of the structure of power and the mechanisms of its functioning, emphasizing the process of separation of such understood security from disciplinary mechanisms. Transformations in this sphere are a kind of semantic revolution the consequence of which is a change of understanding community as such.

Community as Communication and Unification

In the place where we begin to discuss community, where it begins to emerge in front of us as a kind of being or a structure, we earlier encounter a network of specific relations or connections, and recalling Tönnies „relations of mutual affirmation. Each relation represents unity in multiplicity or multiplicity in unity. It consists on reciprocal acts of support, facilitating, help, treating as a sign of will and its strength. We call the group created through such positive relation, understood as a being or a thing with coherent internal and external functioning, a *relationship*. The relation as such, so also the relationship, is understood or as a real organic life, what corresponds with the essence of *community* (*Gemeinschaft*), or as an ideal and mechanical creation, what corresponds with the notion of *association* (*Gesellschaft*)². The features of community will be then closeness, intimacy, a kind of familiarity between its members. Association, in turn, is an artificial creation, in which foreignness dominates, and which is subjected to the imposed outside regulations. “Community is a durable form of coexistence, association is only a temporal form. According to this, we should understand community as a living organism, and association – as a mechanical aggregate, artifact”³.

Life of community focuses around the idea of common good. Particular members of the community co-create, but also profit from the common good, solicit that good. Life of community concentrates also around specific space in which “home” and “field” are located. The dynamics of community is based on natural connections between distinguished elements. Their specific relational character (order and hierarchy) translates into rationality of the community. Tönnies

¹ The article was published in Polish language version in: *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności*, nr 2 (4) / 2018, ss. 84-94

² F. Tönnies, *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, [in:] *Klasyczne teorie socjologiczne. Wybór tekstów*, P. Śpiewak (ed.), PWN Press, Warsaw 2008, p. 181.

³ *Ibidem*, p. 182.

emphasizes that “human community is a rational community”⁴. The thing which determines community is the unity of its particular elements, its members, and which is connected to the understanding of community as a specific whole. The vectors of weight are directed here towards the center of unity, unification. “Members of community remain connected despite separateness, members of association remain separate despite connections”⁵. Both community as well as association are subjected to specific power relations. While in the first case power results from the relation between particular members of the community and translates into their actions, in the second case power remains separated from the actions of particular members of association, or from the community producing particular relations and structures of connections. What is important, however, despite separateness in the second case, it is a necessity of manifestation of the unifying will – social will as the basis for coexistence and co-activity⁶. It is unity of community or, more broadly understood social circles, which translates into their security, or, in other words, becomes the guarantee determining, at the same time, its limits.

Also Anthony Giddens refers to the understanding of society as a system of connected elements⁷, underlining at the same time that the nature of society as such is complex and cannot be simplified or reduced. The important thing, according to Giddens, which distinguishes society as a being, is a specific complex of interactions between its particular elements, including power treated as a feature of society or community⁸. Establishing power as well as a system of institutions organizing the live of society transforms the society into a specific system. “Every society is both a social system as well as a product of entanglement of complex systems. These complex systems are or elements of a given society, or they cut the boundaries of several societies, ensuring this way numerous connections between social unities and inter-social systems”⁹. The thing which joins distinguished elements of the structure is a specific system of dominance, in other words a system based on relations of power and subordination, what translates into specific institutionality of the society as such. The existence of institutions, or rather, as Giddes underlines, “bundles of institutions”, “is the first and the most basic feature of society”¹⁰. Institutionality, what was emphasized, translates into specific relations and mechanisms of power.

The notion of power is, next to institution, one of the keywords for understanding society and community. “Existence of power assumes the structures of domination through which the power works as if invisibly in the processes of social reproduction”¹¹. Specific systems of power are, thus, directly connected to the mechanisms of social control in the temporal and spatial perspective, what in Giddes is reflected in the resources of the structure of domination such as allocation and

⁴ Ibidem, p. 184.

⁵ Ibidem, p. 186.

⁶ Compare: M. Foucault, *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*, transl. into Polish M. Herer, PWN Press, Warsaw 2014, p. 16.

⁷ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, transl. into Polish S. Amsterdamski, Zysk i S-ka Press, Warsaw 2003, p. 208.

⁸ M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 54.

⁹ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa*, op. cit., p. 209.

¹⁰ Ibidem, p. 209.

¹¹ Ibidem, p. 307.

authority. The resources of allocation include: "1. The features of material environment (raw materials, energy sources); 2. Means of material production and reproduction (tools, technology); 3. Produced goods (artifacts created in result of interaction of 1 and 2)"; the resources of authority, in turn, include: "1. Organization of social spacetime (spacetime establishment of tracks and regions); 2. Production and reproduction of body (organization and mutual relations of people in associations); 3. Organization of life chances (opportunities of self-creation and self-expression)"¹². Both kinds of resources determine the expansive potential of power, of extending its scope and influence. One of the tools of power is here memory resulting from "storing the allocation resources and resources of authority"¹³. Storing the resources is directly connected to the control of knowledge and information. Referring to the records of memory means, at the same time, using it for projection of the models of the future, and, this way, for reinforcement of power¹⁴. Reinforcement of power is, in turn, directly connected to building and maintaining security – as a guarantee of power (of maintaining it).

Mechanisms of Power and Structures of Security

Michel Foucault performs an analysis of the notion of security starting in his reflections with the key question: "What stands behind the notion of "security"?"¹⁵. The starting point for such formulated question is for Foucault distinguishing of three mechanisms: juridical mechanism, disciplinary mechanism and security mechanism (structures of security). Then third of the distinguished mechanisms is the one which will particularly interest us. It is based on a "distribution of things and power mechanisms" different from the two first¹⁶. The philosopher emphasizes at the same time that any of the mechanisms does not abolish the other ones. They rather merge with each other based on "change of the dominant or a way of correlation between the mechanisms..."¹⁷, "... we do not deal here with a simple succession – from law, through discipline, to security. Security is rather, next to the mechanisms specific for it, a way for extending and moving an old apparatus of law and discipline. (...). It is about appearance of the technology of security in the heart of the mechanisms which or are the mechanisms of social control (as in the case of the system of punishment), or are linked to the modifications of biological fate of our species"¹⁸. This way the economy of power transforms into technology of security¹⁹.

Foucault pays attention to the several distinguished features of security: space, relation toward random events, specific form of normalization, and, first of all, reference to this what is described as population²⁰. Space will be here conditioned by the borders of the territory inhabited by a specific population – community.

¹² Ibidem, p. 308.

¹³ Ibidem, p. 309.

¹⁴ See: ibidem, p. 309, see: P. Ricoeur, *Pamięć, historia, zapomnienie*, transl. into Polish J. Margański, Universitas Press, Kraków 2012, pp. 110-113.

¹⁵ M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 26.

¹⁶ Ibidem, p. 29.

¹⁷ Ibidem, p. 31.

¹⁸ Ibidem, p. 34.

¹⁹ Ibidem, p. 34.

²⁰ Ibidem, pp. 34-35.

Hannah Arendt, while analyzing analogical relationships of power and space writes: “space appears and is called to existence everywhere where people are together in the ways of acting and speech, thus, it is temporally and causally previous as all the formal establishment of the public domain and various forms of government, that is: various forms of organization of the public area”²¹. The space called to existence by the power of human activities disappears in the moment when people disperse, where the social structures and specific forms of power dissolve.

Depending, however, on the kind of assumed and functioning mechanism of power, the space will also be treated, apart from that connecting understanding (distinguished by Foucault), in a different way. Juridical mechanisms, what characterizes sovereign power, are ordering space by centering vectors, aiming at its established and determined center, the point of concentration (headquarters) of power. In the case of the mechanisms based on discipline, space is treated as “empty or desolate”²². Discipline is the thing which fills the emptiness with the order constructed for the needs of economy – with arranging of one elements with another ones – what acquires the form of hierarchical structure. “Closed, shredded, controlled in every point, space, (...) where power is performed indivisibly in accordance to its hierarchical image, where every individual is always hallmarked, studied and included to the living, sick or dead – the space constitutes coherent model of disciplinary structure”²³. In such organized space, human activity is subjected to constant control, combining constantly the center (the point of performing power) with the peripheries (places of location and activity of particular individuals). In other words, space undergoes shredding – parceling. It allots particular, controlled place to everyone.²⁴ To visualize this type of power structure, the author of *Discipline and Punish* refers to Bentham’s model of *panopticon* – a prison where control by observation was supposed to be the basis of discipline²⁵. Foucault writes: „Panopticon functions as a kind of laboratory of power”²⁶. Power, by extending the tool of control, appropriates the whole reality subjected to control, it becomes „omnipresent”, „visible” in every, mathematically calculated and selected parcel of the space that it encompasses. “Panoptical mechanism creates spatial wholes which allow to see constantly and recognize immediately”²⁷.

In the case of the mechanisms based on security, space is understood as a specific not-empty givenness, givenness which is subjected not to arranging but underlining its positive potential, minimizing this what is treated as negative or dangerous. In other words, discipline has a centripetal character, while security has a centrifugal character. “Discipline concentrates, centralizes, closes. Its primal gesture is determination of area where its power, mechanisms of its power govern without limitations. (...) Structures of security (...) have a constant tendency

²¹ H. Arendt, *Kondycja ludzka*, transl. into Polish A. Łagodźka, Aletheia Press, Warsaw 2000, p. 218.

²² M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 44.

²³ M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, transl. into Polish T. Komendant, Aletheia Press, Warsaw 2009 p. 193.

²⁴ See: Ibidem, p. 138.

²⁵ See: J. Bentham, *Panoptikon*, Dublin, 1791.

²⁶ M. Foucault, *Nadzorować i karać*, op. cit., p. 199.

²⁷ Ibidem, p. 195, see: M. Herer, *Michela Foucaulta wizja współczesności. Wiedza, władza i gry prawdy*, PWN Press, Warszawa 2000, pp. 71-75.

to expand, a centrifugal tendency. New elements are constantly attached...²⁸. A significant notion is here the notion of circulation, fluid exchange of particular elements of the space. As Foucault emphasizes: “we can speak here, (...), about a technique aimed at the problem of security, that is, basically, about a series. We deal here with an undetermined series of movable elements, with circulation, (...). For the mechanism of security, characteristic is exactly the management of this kind of series which can be controlled based only on the rules of probability”²⁹. Additionally, the key notions appear to be here “time and fortuity”³⁰, as well as the already recalled notion of „population”. “Security has basically to do with population, that is with a collectivity consisting of individuals who exist and live as ultimately and, for their form, biologically attached to the material conditions surrounding them”³¹. The mechanism of security engages population into the network of mechanisms occurring around, undertaking, at the same time, attempts to determine the relations occurring between them³². From this, results some kind of understanding, and earlier the notion of “environment”. Environment, culturally and historically understood, becomes a “space of intervention of power”³³, a kind of a project, place of creation of some kind of engineering of power. The important thing which distinguishes the juridical and disciplinary mechanism from the security mechanism, is a kind of a relation toward recalled reality and understood in the categories of environment. In the case of power drawn from the security of reality, it is an element which is conquered via structures of security. Let us emphasize: conquered and not suppressed or limited³⁴. Legal or disciplinary order are arranging reality via elimination. The tool of elimination is a system of prohibitions and orders, and through them, reduction, and finally, elimination of what is undesired. Reality is here not as much conquered, but even created, desired states of things are created, not giving right to the existence to those things which are not included within the limits of the norm. The mechanisms of power based on security do not prohibit (as in the case of juridical systems), nor they order (as in the case of disciplinary systems), but they regulate the encountered reality in its natural dynamics. This correlation of the dynamics of reality and the attempts at its regulation, have to include one more important element – freedom of particular members of the community, as an element of the reality that we are talking about. As Foucault emphasizes: “freedom is nothing else than a correlate of the process of implementation of the structures of security”³⁵. In the places which lack freedom there are not possibilities, there are not a space for accurately understood structures of security characterizing modern societies. Refusal of freedom or acceptance of spontaneous will of particular members of the community is typical for the disciplinary mechanisms. Discipline, through the established norms, imposes onto reality a network of models, subjecting all of its elements control. This what does not fit the model created for the needs of power

²⁸ M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 67.

²⁹ Ibidem, p. 45.

³⁰ Ibidem, p. 45.

³¹ Ibidem, p. 46.

³² Ibidem, pp. 46-47.

³³ Ibidem, p. 47.

³⁴ Ibidem, p. 58.

³⁵ Ibidem, p. 71.

is pushed outside of the accepted reality. Primal is here not population, or even reality (or actually its model), but the norm. The world, human world, the world of structures of society and tools of power is measured according to the norm, the ability to subordinate to the norm³⁶. The will of individuals is given voice only if it is a will of the subjects in accordance to the will of the rulers, which is supposed to reinforce the power, support the certainty of power, and, at the same time, the certainty of ruling on a specific territory.

The Dynamics of Community in the Economy of Power

In the places where the mechanisms of security have voice, the previously established relations and dependencies undergo transformations. Relation based on subordination (of the subjects to the ruler, sovereign) is transformed into kind of processes based on constant transformations, or, as Foucault wants, constant circulation: "It is not any more about marking and maintaining territory, but about establishing and subjecting some circles to the control, about distinguishing good circulations from the bad ones, about causing everything not lasting in its place, causing everything remaining in constant movement, while eliminating at the same time dangers of that circulation. It is no longer certainty of prince and his territory, but the security of the population and – what follows – of those who govern them"³⁷. Population emerges here as „a new collective subject” turning out to be, at the same time, „a political subject"³⁸. This way, it becomes a part of the new understanding of space called to life together with it. That special reality, measured by the rules of circulation of relatively free flow of certain goods, services, information or ideas, introduces us into the field of technology of power based on security (structures of security). Population does not subordinate to simple mechanisms of normalization, does not become a part of the system of disciplining of society by a set of orders and prohibitions determined by the owners of the power. As subject was constantly subjected to control of power, and his right was at the same time the force of subordination to the ruler, the population escapes all the restrictions limiting its dynamics. Not the relation of governing – subordination shapes here a kind of economy of power but the created possibilities of canalization of expression of particular members of the community, coordination and foreseeing possible channels of circulation or direction of changes and transformations occurring within the community and its time and space. Individual becomes here an utterer of the community and simultaneously its co-creator. The author of *Discipline and Punish* emphasizes that: "In the case of what is called population, a completely different way of combining the collective and the individual, of the social body as a whole with its division into elements appears. Governing population is something completely different from maintaining sovereign power, reaching the most tiny fibers of individual behavior. We deal here, as I think, with two different kinds of economy of power"³⁹. Power understood in such way, shaping the sphere of politics, opens it up, in a way, ruling becomes an act of calling to existence not a ready-made apparatus of power but specific spheres of human activities as a space for their possible actualization.

³⁶ Ibidem, pp. 74-75.

³⁷ Ibidem, pp. 84-85.

³⁸ Ibidem, p. 64.

³⁹ Ibidem, p. 86.

Openness will be therefore a determinant both of society as well as of specific social order.⁴⁰ Analyzing the notion of population, Foucault indicates its distinguished aspects, emphasizing the fact that we do not deal here with a simple sum of individuals inhabiting certain area, it is rather a complex system of many mutually combined variables and factors such as moral or religious values, material, climatic factors, circulation of various kinds of goods and services⁴¹. Mechanisms of control lose here the right of being, population is basically not vulnerable to discipline (imposing norms), “it is not about forcing subjects’ subordination to the will of the sovereign, but about influencing the course of matters which seemingly have little in common with the population, which, however, can be said, based on certain calculations, analyzes and studies, to have an influence on it”⁴².

Population assumes as its element, what we already mentioned here, a specific dynamics not fitting the frame of a narrow scheme or model. The dynamics of population, translated into constant fluctuation of its living tissue, results from assumed and accepted as natural, individual aspirations and desires of particular individuals – members of the population. The desires, as the philosopher underlines, become the “driving force of population”, and specific directions of actions and vectors of changes result from them. It is because desires, resulting from the weighting of individuals towards own profits, become an element of transformations and development of the entire population: “spontaneous and regulated game of desires produces effects beneficial from the point of view of the population as such”⁴³. And it is not the point to „put a dam to desire or egoism in the sense of self love, but, to the contrary, to stimulate this egoism and desire in a way in which it could, it would have to bring beneficial effects”⁴⁴. It is because desire is created, develops and aims at fulfillment among community. Being with others turns out to be a stimulator of human desires, its direction becomes a part of the dynamics of the entirety of human references. This way, economy of power includes in itself the mechanisms of stimulating human passions and the actions resulting from them.

Jean-Luc Nancy, performing a philosophical vivisection of community, emphasizes after Bataille, that “unleashing passions” means “sharing”, “expansion”, “transmission”⁴⁵, in other words, passion is born in the element of communication. Passion is here a form of expression of an individual, its reaction to another human being. “Presence of the other does not establish a boundary which would be supposed to prevent unleashing “my” passions: to the contrary, only exposing them to the other is able to wake them”⁴⁶. The community wakes „passions” or desires, transforming itself into a relational tissue cemented by the passion of communication⁴⁷.

⁴⁰ Compare: T. Załuski, *Od dzieła do rozdzielania. Filozofia i to, co polityczne*, [in:] J.-L. Nancy, *Rozdzielona wspólnota*, op. cit., pp. XVII-XVIII.

⁴¹ Ibidem, pp. 90-91.

⁴² Ibidem, p. 92.

⁴³ Ibidem, p. 93.

⁴⁴ Ibidem, p. 94.

⁴⁵ J.-L. Nancy, *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish T. Załuski, [in:], *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish M. Gusin, T. Załuski, Lower Silesian Higher School Press, Wrocław 2010, p. 46.

⁴⁶ Ibidem, p. 46.

⁴⁷ Compare: Ibidem, p. 30; see: M. Kwietniewska, Jean-Luc Nancy. Dekonstrukcja wobec tradycji, University of Łódź Press, Łódź 2013, p. 254.

Where existence of community is undermined or negated, a desire of it is born at the same time - "passion of community"⁴⁸. As being among others is one of the constitutive elements of human identity. A human is in co-existence distinguished by a particular feature which was described by Hannah Arendt as the ability to "communicate oneself" in contrast to "communicate something"⁴⁹. Human creates community with others through the expression of him/herself or by exposing him/herself in front of others and toward others. Expression is visible in speech and activity – in this what distinguishes human from the surrounding reality and makes different from what in this reality is living. This particular human feature is related to what Arendt describes as initiative. Human's birth is the act of making him/her a part of the surrounding world, speech and activity make human a part of the world of other people⁵⁰. Human, by communicating and undertaking certain activities, together with building his/her own identity, simultaneously creates and co-creates community and its identity. Human, as an individual, becomes a kind of an actor on the scene of social actions, an actor and a spectator at the same time, showing initiative and performing acts of individual expression. At the same time he/she observes the activities of other actors – members of the co-created community, coming with them into various interactions. Foucault, referring to the community of people as population says that: "Population is all what stretches between the pole of biological existence and the public sphere vulnerable to interference. Many kinds of new phenomena appear here, all important from the point of view of power and its mechanisms, in the framework of and based on which we should now act"⁵¹. Activity in this scope enters the field of politics.

Hannah Arendt emphasizes that activity is each time a revelation of the actor and, this way, demands its publication, coming into being on the human scene⁵². Performing the analysis of the notion of activity, Arendt shows its entanglement into the context of politics and power, and, precisely, into the relation of governing and subordinating, issuing orders and performing them. Reaching to Latin and Greek etymologies of the notion, the author of *The Human Condition* points out that activity has split here, referring on the one hand to such meanings as "directing", "leading", "governing" (Gr. *archein*, Lat. *agere*), on the other hand to „make“, „complete“, „carry“, „maintain“ (Gr. *prattein*, Lat. *gerere*), and in consequence: "primal mutual dependence of the one who starts and leads on the help of the others, and the dependence of his/her companions on him/her, if we deal with making occasion for activity, has split into two completely different functions: the function of issuing orders which became a privilege of the ruler, and the function of performing them, which became the duty of his subordinates"⁵³. At the same time, Arendt underlines that the nature of human activity as such goes beyond the borders established by human, what overlaps with "fragility of human condition", instability of institutions and laws created by human⁵⁴. „Absoluteness of activity is only another side of his powerful

⁴⁸ J.-L. Nancy, *Przerwany Mit*, transl. into Polish M. Gusin, [in:] *Rozdzielona wspólnota*, op. cit., p. 81.

⁴⁹ See: H. Arendt, *Kondycja ludzka*, op. cit., p. 194.

⁵⁰ See: *Ibidem*, pp. 194-195.

⁵¹ M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 86.

⁵² Compare: H. Arendt, *Kondycja ludzka*, op. cyt., p. 198.

⁵³ *Ibidem*, p. 208.

⁵⁴ See: *Ibidem*, p. 210.

ability to create bonds, that is his specific productivity; (...) The truth is that various divisions and boundaries which we encounter in every political body may offer some kind of protection against the absoluteness included in activity, but they are completely helpless if we speak about compensation of his other very characteristic feature: unpredictability present in activity”⁵⁵. Thus, activity, its all vectors being the drive of the development of history together with their effects, are fully visible only from the perspective of historical time, that is after finishing the activity, after coming down from the scene (death) all of the performing actors. This particular dynamics of communities, whose cement become a specific political mechanism, on the one hand opens the field for human activity, on the other expose the community to the loss of power. “The thing which first undermines, and later kills political communities, is loss of power and final decline; power cannot be stored, kept in supply in case of urgent need, as the tools of violence can, it exists only as realized”⁵⁶. Power functions as long as human beings undertake common activities bound by specific space and time. The nature of power remains therefore dynamic. Power is the thing which secures and maintains certain social order, and simultaneously opens the space of politics to the expression inherent to particular individuals – members of society. This way, ruling transforms into the mechanisms based of governing.

Foucault emphasizes a particular „revolution” in thinking about the power and its perception, power in contemporary reality ceases to be the thing which legitimizes the ruler, and with him governing, and transforms into a tool of governing. “It is exactly about reversing the relation between ruling and governing and about the fact that governing becomes the problem of modern politics...”⁵⁷. This way, as the author of *Discipline and Punish* points out, the modern society, with a specific technology and structures of power emerges - “society based on security”⁵⁸, the limits of which are determined by: the internal dynamics of the social being and of the freedom of its particular members.

Summary

Community, its perception and understanding, constitutes one of the elements, or one of the aspects, of society formation. The foundation of the constitution of community as such is the process of establishing broadly understood security at its base. The limits of security, its scope and semantic content, determine the boundaries of community. Michael Foucault will treat the process of establishing of security as an element of the structure of power and the mechanisms of its functioning, emphasizing the process of separation of such understood security from disciplinary mechanisms. Transformations in this sphere are a kind of semantic revolution the consequence of which is a change of understanding community as such.

Keywords: power, control, security, establishing security, community.

⁵⁵ Ibidem, p. 210.

⁵⁶ Ibidem, p. 219.

⁵⁷ M. Foucault, *Bezpieczeństwo...*, op. cit., p. 97.

⁵⁸ Ibidem, p. 34.

Streszczenie

Wspólnota, jej postrzeganie i rozumienie stanowi jeden z elementów czy też jedną z płaszczyzn kształtowanie się społeczeństwa. Podstawą konstytucji samej wspólnoty jest założenie u jej fundamentów szeroko pojętego bezpieczeństwa. Granice bezpieczeństwa, jego zakres i znaczeniową treść określają granice wspólnoty. Michael Foucault będzie traktował urządzenie bezpieczeństwa jako element struktury władzy i mechanizmów jej działania, podkreślając oddzielanie się tak pojętego bezpieczeństwa od mechanizmów dyscyplinarnych. Przekształcenia w tym obszarze to swoista znaczeniowa rewolucja, której konsekwencją staje się zmiana rozumienia wspólnoty jako takiej.

Słowa kluczowe: władza, panowanie, bezpieczeństwo, urządzenia bezpieczeństwa, wspólnota.

Bibliography

- Arendt H., *Kondycja ludzka*, transl. into Polish. A. Łagodzka. Aletheia Press. Warsaw 2000.
- Bentham Jeremy, *Panoptikon*. Dublin 1791.
- Foucault M., *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*, trans. Into Polish M. Herer. PWN Press. Warsaw 2014.
- Foucault M., *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, transl. into Polish T. Komendant, Aletheia Press. Warsaw 2009.
- Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, transl. into Polish S. Amsterdamski. Zysk i S-ka Press. Warsaw 2003.
- Herer M., *Michela Foucaulta wizja współczesności. Wiedza, władza i gry prawdy*. PWN Press. Warsaw 2000.
- Kwietniewska M., *Jean-Luc Nancy. Dekonstrukcja wobec tradycji*. University of Łódź Press. Łódź 2013.
- Nancy J.-L., *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish T. Załuski, [in:], *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish M. Gusin, T. Załuski. Lower Silesian Higher School Press. Wrocław 2010.
- Nancy J.-L., *Przerwany Mit*, transl. into Polish M. Gusin, [in:] *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish M. Gusin, T. Załuski. Lower Silesian Higher School Press. Wrocław 2010.
- Ricoeur P., *Pamięć, historia, zapomnienie*, transl. into Polish J. Margański. Universitas Press. Kraków 2012.
- Tönnies F., *Wspólnota i stowarzyszenie. Rozprawa o komunizmie i socjalizmie jako empirycznych formach kultury*, [in:] *Klasyczne teorie socjologiczne. Wybór tekstów*, P. Śpiewak (ed.). PWN Press. Warsaw 2008.
- Załuski T., *Od dzieła do rozdzielania. Filozofia i to, co polityczne*, [in:] *Rozdzielona wspólnota*, transl. into Polish M. Gusin, T. Załuski, Lower Silesian Higher School Press. Wrocław 2010.

Adriana ŚREDNICKA

Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich

TEORIE POWSTANIA PAŃSTWA

Wstęp

W życiu codziennym nie zastanawiamy się nad tym, jak powstało państwo. Większość ludzi uważa, że państwo powstało w procesie naturalnej ewolucji świata. Pierwszym filozofem, który podjął próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, jak powstało państwo, był Arystoteles. Mimo upływu kilkudziesięciu wieków jego fundamentalne filozoficzne rozważania są dogłębnie studiowane i stanowią podstawę dla wielu dzisiejszych nauk. Jego rozważania stały się inspiracją dla wielu późniejszych intelektualistów – filozofów, polityków, ekonomistów. Od arystotelesowskich czasów powstało wiele teorii powstania państwa. Pomimo, swych różnic wszystkie posiadają wspólny mianownik, którym są obywatele. W celu odnalezienia odpowiedzi na powyższe pytanie, należy cofnąć się do starożytności i omówienia pierwszych teorii. Ówczesnych wielkich filozofów można podzielić na dwie grupy. Pierwsi to uczeni, którzy uważają, że państwo powstało w wyniku natury człowieka, czyli w wyniku naturalnej ewolucji człowieka, przez co jest instytucją nieśmiertelną. Drudzy to osoby twierdzące, że jest to tylko wytwór człowieka spowodowany chęcią stworzenia jednej organizacji, w której istnieje podział na poddanych i rządzących, i tak jak w przeszłości zostało stworzone, tak również w przyszłości może przestać istnieć.

W niniejszym artykule została wykorzystana przede wszystkim empiryczna metoda badania dokumentów. Natomiast operacje myślowe zastosowane w pracy to analiza, synteza oraz dedukcja.

Teoria naturalistyczna

Przedstawicielem podejścia naturalistycznego jest Arystoteles (384 – 322 p.n.e.), który przyczyn powstania doszukiwał się w ludzkiej naturze. Jego zdaniem człowiek jest istotą, której podstawową cechą jest zbiorowa egzystencja. Człowiek nie potrafi żyć poza społecznością, jako tzw. bezludna wyspa. Dąży do życia w grupie przez co tworzy związki – rodzinę. Rodzina stanowi pierwszy krok do powstania państwa. Mamy określoną hierarchię, każda przynależna do niej osoba posiada prawa i obowiązki. Według Arystotelesa podstawą państwa jest wspólnota rodzinna, a sama organizacja powstała na skutek naturalnego, społecznego rozwoju. Arystoteles w swym dziele *Polityka* zwraca uwagę na różne elementy i związki między ludźmi, które łączą się w pewną całość, a ich głównym celem powinno być dążenie do osiągnięcia harmonijnego współistnienia, przez co organizacja terytorialna staje się nieśmiertelna¹. W przeciwieństwie do swojego nauczyciela Platona, Arystoteles uważał, że stanowiska rządowe powinny być piastowane przez osoby wybrane w procesie głosowania. Natomiast zadaniem filozofów jest uczenie społeczeństwa, potencjalnych rządzących, jak również

¹ Zob. Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, [w:] *Dzieła wszystkie*, t. I, Warszawa 2003, źródło: <http://libertarianin.org/Ebooks/Arystoteles%20-%20Polityka.pdf>, (dostęp: 24.10.2018 r.).

doradzanie obecnym podmiotom u władzy. Filozof wyróżnił trzy grupy przypisując tym samym każdej określone zadania w państwie:

- obradujący, najważniejsza grupa w państwie (zgromadzenie), decydująca o sprawach wojny, pokoju, sojuszach, jak również powinni wybierać i sprawować kontrolę nad urzędnikami;
- rządzący, władza wykonawcza, która powinna być podporządkowana obradującym;
- sądzący, władza sądownicza, która powinna wydawać orzeczenia zgodnie z obowiązującym prawem, jak również z naturalnym poczuciem sprawiedliwości.

Zdaniem Platona naturą człowieka jest tworzenie grup i życie w pewnej strukturze dążącej do wspólnego celu na zasadzie współpracy. Człowiek nie jest na tyle silną i samowystarczalną istotą, aby być niezależnym i żyć poza zbiorowością. Przedstawił państwo, jako nic innego niż idealnie harmonijną całość, która powinna składać się z trzech organów. Pierwszy z nich to władza, którą według niego powinni sprawować wybitni i wszechstronni uczeni, którymi oczywiście byli filozofowie. Na czele państwa nie mogą stać osoby do tego nieprzygotowane, nieposiadające wszechstronnej wiedzy, takiej jak filozofowie, i dlatego właśnie oni powinni sprawować kontrolę nad obywatelami i dbać o przetrwanie państwa. Kolejnym elementem jest wojsko, które miało za zadanie dbać o bezpieczeństwo wewnętrzne, jak i zewnętrzne. Ostatni człon to sama ludność, dostarczająca niezbędne do przetrwania środki.

Platon dokonał również podziału na typy państw: arystokrację, timokrację, oligarchię, demokrację oraz tyranję. Jego zdaniem każda organizacja przechodzi wszystkie typy państw. Na początku jest to społeczność na czele, której stoi arystokracja. Z biegiem czasu ta zmienia się na timokrację, czyli rządy ludzi silnych i odważnych. Gdy do władzy dochodzą osoby majątne mówimy o oligarchii. W wyniku sprzeciwu ludu dla dotychczasowej władzy powstaje niestabilna demokracja, która zarządzana przez nieodpowiednie osoby przeradza się w tyranję. Nie był zwolennikiem demokracji, uważał ją za twór nieidealny i z góry postawiony na przegranej pozycji.

Czytając prace Platona można również zaobserwować, iż nie był zwolennikiem rozrastania się państwa i przedkładania wielkości terytorium i ilości mieszkańców nad interpersonalną współpracę. Twierdził, że położenie państwa ma duży wpływ na morale obywateli i prawidłowe funkcjonowanie organizacji.

Teoria teologiczna

Okres średniowiecza był dla filozofów czasem poszukiwań odpowiedzi na pytanie: dlaczego jest podział na ludzi rządzących i poddanych oraz kto dokonuje klasowego podziału. Za przedstawicieli teorii teologicznej należy uznać św. Augustyna oraz św. Tomasza z Akwinu.

Teoria św. Augusta powstała tuż po upadku Imperium Rzymskiego. W swych dziełach² przedstawia państwo jako Boży twór, tym samym przedkładając Kościół nad państwem ziemskim. Od zawsze istnieje walka pomiędzy tymi dwoma

² Zob. Św. Augustyn, *Dialogi filozoficzne*, tłum. J. Modrzejewski, A. Trombala, Instytut Wydawniczy PAX, 1953.

porządkami. Filozof porównuje je do biblijnych braci – Abla i Kaina. Według jego teorii to właśnie od pierwszego pochodzi Kościół, co uzasadnia dominującą pozycję Kościoła nad państwem³.

Podobne podejście miał św. Tomasz z Akwinu. Zgadzał się ze stwierdzeniem, że władza pochodzi od Boga, ale w przeciwieństwie do św. Augustyna uważał, że samo państwo, jako organizacja z ustrojem, jest wymysłem człowieka, a obowiązujące w nim prawa nakładają i ukierunkowują ludzi do cnoty. Swoją teorię sformułował w okresie, gdy powstało zapotrzebowanie na nową doktrynę, a Kościół otworzył się na fakty i zdrowy rozsądek. W ten sposób poprzez połączenie chciano pogodzić dwa poglądy. Podczas swych rozważań zauważył, że w społeczeństwie biegnie linia dzieląca ludzi na majątnych i niemajątnych. Ci majątni zawsze będą górować nad tymi biedniejszymi. Dlatego dla utrzymania porządku musi zostać zachowany podział. Naturalna nierówność w społeczeństwie musi być odzwierciedlona w politycznej hierarchii. Należy pamiętać, że zadaniem teologicznych teorii było wzmocnienie w świadomości społecznej dominacji Kościoła nad państwem rządonym przez zhierarchizowaną ludność⁴.

Teoria patriarchalna

Jego twórcą jest angielski teoretyk polityczny Robert Filmer (1588-1653). Uważał, że najlepszym ustrojem państwa jest monarchia absolutna. Jego zdaniem państwo powstało na skutek rozrastania się rodziny, na czele której stoi ojciec (władca). Swoje poglądy opierał na biblijnych zapisach. Podkreślał, że władca, głowa rodziny, patriarcha rodu jest spadkobiercą biblijnego Adama. Poglądy Filmera zostały opublikowane długo po jego śmierci w latach 80 XVII wieku. Rozważania spotkały się z falą krytyki m.in. ze strony Johna Locka (1632 – 1704), który podważył wysuniętą przez Filmera teorię twierdząc, że gdyby Filmer miał rację to mielibyśmy do czynienia z tyłoma monarchiami ilu ojców. Zebrane w późniejszym okresie dowody (brak historycznych zapisów potwierdzających wyizolowaną rodzinę) definitywnie obalają przyjętą przez Filmera teorię o monarchii absolutnej.

Teoria umowy społecznej

Twórcą teorii jest francuski filozof Jan Jakub Rousseau (1712 – 1778). Jednak wyszczególnić można wielu jej zwolenników. Przedstawicielami są przede wszystkim angielscy filozofowie Thomas Hobbes (1588 – 1679) i John Locke. W Polsce tę teorię głosił Hugo Kołłątaj (1750 – 1812).

Najważniejszym elementem państwa jest lud, który jest stroną umowy i decyduje kto stanie po drugiej stronie. Główną jej myślą było stworzenie silnej struktury władzy państwowej, która byłaby gwarantem bezpieczeństwa dla wszystkich obywateli. Zawarcie umowy było długotrwałym procesem, w którym każda ze stron wyrażałaby akt woli dla społecznej współpracy. Wraz z jej podpisaniem społeczeństwo uzyskiwałoby uprawnienia, których dotychczas nie posiadali, a władza mogłaby używać wszystkich dostępnych sił i środków w celu utrzymania porządku wewnętrznego. Koncepcja stała się dogodnym punktem wyjścia współczesnej genezy państwa. Zasadniczym założeniem rozważań

³ Zob. B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 27.

⁴ B. Szmulik, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 28.

teoretycznych Hobbesa było pesymistyczne twierdzenie o egoistycznym, a wręcz antyspołecznym charakterze natury człowieka, który nie chce pogodzić się z równością, dążąc do posiadania coraz większej ilości dóbr, większej władzy, większego szacunku do innych⁵. Poprzez podpisanie umowy społecznej ludzie zrzekliby się prawa natury na rzecz prawa własności i organizacji społecznej. W konsekwencji odejścia od stanu natury, który według Hobbesa jest stanem wojny, powstało państwo.

Odmiennego zdania był Locke, który uważał, że okres stanu bezpieczeństwa był epoką pomyślności, w której ludzie rozwijali się w dobrobycie, korzystali z wolności własności i równości⁶. Jednak dalsza taka sytuacja mogłaby doprowadzić do powstawania napięć, niepewności oraz dysharmonii społecznej, a ludzie wydawaliby wyroki we własnych sprawach. W związku z tym najlepszym rozwiązaniem jest dwuczęściowa umowa społeczna. Akt pierwszy – to umowa pomiędzy jednostkami powołującymi społeczeństwo, akt drugi – umowa społeczeństwa z władzą tworzącą rząd (państwo)⁷. Ważnym punktem drugiego aktu były funkcje państwa: tworzenie i egzekwowanie prawa oraz ochrona przed zewnętrznymi wrogami. Lud powierzający rządzącym obowiązek sprawowania władzy, robi to na określonych warunkach. W przypadku naruszenia bądź niewywiązywania się z zapisów umowy, lud ma prawo cofnąć nadane pełnomocnictwo lub ograniczyć możliwość sprawowania władzy do określonych czynności.

Bezsprzecznie powyższa teoria oraz prace wspomnianych angielskich filozofów przyczyniły się do współczesnych badań nad takimi pojęciami jak demokracja, państwo i prawo.

Teoria patrymonialna

Choć została sformułowana dopiero w XIX wieku, jej fundamenty opierają się na zasadach okresu średniowiecza. Twórcą jest szwajcarski ekonomista oraz konserwatywny myśliciel polityczny Ludwik von Haller (1768 – 1854). Jego zdaniem państwo oraz władza państwowa wywodzi się z własności ziemskich. Władza publiczna była sprawowana przez osoby posiadające włości. Byli oni właścicielami terenu, który ulegał powiększeniu w związku z łączeniem rodzin. Stworzyła się swoista hierarchia na szczycie, której był zarządca, właściciel ziemski (sprawujący władzę publiczną) zlecający wykonanie prac swoim podwładnym (wasalom), którzy nadzorowali postępy prac i zlecali kolejnym podwładnym (chłopom). W ten sposób powstał łańcuch sprawowania władzy publicznej. Każdy element łańcucha posiadał poczucie władzy oraz przynależności społecznej. Niestety Haller, w swoich teoriach nie potrafił wyjaśnić dokładnego powstania państwa. Bazował na analizie dotychczasowych informacji oraz obserwacji środowiska, dlatego też nie cieszyła się zbyt dużą popularnością.

Teoria podboju

Trzonem koncepcji była historyczna analiza, która wyraźnie pokazuje znaczenie silnych jednostek w kształtowaniu losów ludów, jak również antagonizmy

⁵ Ibidem, s. 33.

⁶ Ibidem, s. 34.

⁷ Ibidem, s. 35.

społeczne doprowadzające do krwawych konfliktów. Żyjący w XIX i XX wieku polski socjolog Ludwik Gumplowicz (1838 – 1909) opracował, dość popularną w tamtym okresie, teorię powstania państwa analizując historyczne wydarzenia. Jego zdaniem, rozwój społeczny nie byłby możliwy, gdyby nie walka o byt – koncepcja darwinizmu społecznego. Walka o byt rozumiana jest jako walka silniejszych ze słabszymi. Jednostki, które mają przede wszystkim przewagę ekonomiczną i militarną dokonują ataku na jednostki słabsze, które nie są w stanie odeprzeć ataku nieprzyjaciela. W ten sposób zwycięzca rozpoczyna sprawowanie kontroli nad podbitą ziemią, nad ludnością tam zamieszkującą oraz ustanawia jeden z podstawowych elementów każdego państwa władzę. Tytuł pracy Gumplowicza *Walka ras* nie spotkała się z pozytywną reakcją odbiorców. Autor został posądzony o radykalny rasizm. W swojej pracy nie dyskryminował ludzi ze względu na pochodzenie czy kolor skóry. Słowa „rasa” używał do nazwania najeźdźcy nienależącego do danego społeczeństwa.

Teoria rozwarstwienia klasowego

Wiek XIX to nie tylko uprzemysłowienie, ale również nowa koncepcja w teorii powstania państwa – rozwarstwienie klasowe. Na jej rozwinięciu skupił się niemiecki filozof Friedrich Engels (1820 – 1895) zamieszczając swoją teorię w pracy *Pochodzenie rodziny, własności prywatnej i państwa*. Główne założenie koncepcji rozwarstwienia klasowego wyrażało się w twierdzeniu, że powstanie państwa było wynikiem szeregu wewnętrznych przeobrażeń, przede wszystkim ekonomicznych, jakie dokonały się we wcześniej jednorodnych (homogenicznych) społecznie, politycznie i ekonomicznie, społecznościach rodowo-plemiennych wspólnoty pierwotnej⁸. Nastąpiła prywatyzacja, wykorzystywanie taniej siły roboczej oraz zawłaszczanie wytworzonych dóbr. Przed powstaniem państwa istniał podział rodzinno-plemienny. Wszyscy funkcjonowali we wspólnej harmonii i dla wspólnego dobra. Żywność była wytwarzana dla wszystkich i każdy mógł z niej korzystać. Poprzez ewolucyjny rozwój pojawia się rzemiosło, a wraz z nim handel. Nadprodukcja jest przywłaszczana przez starszyznę rodowo-plemienną. Powstaje pojęcie prywaty, a dotychczasowa forma organizacji przestaje spełniać swoją rolę. Następuje pierwsze rozwarstwienie klasowe – na bogatych posiadaczy dóbr i na biednych wytwórców.

Konsekwencją takiego długotrwałego stanu był podział społeczeństwa na dwie grupy. Jak pisał Engels jedynym sposobem na powstrzymanie defragmentacji wspólnoty jest powołanie do życia instytucji, którą jest państwo.

Filozofem współpracującym z Engels'em, który uważał państwo za wymysł człowieka i twór historyczny, i o którym należy wspomnieć przy omawianiu teorii powstania państwa był Karol Marks (1818 – 1883). Utrzymywał, że państwo narodziło się wraz z wprowadzeniem własności prywatnej oraz podziału społeczeństwa na klasy⁹. W konsekwencji władzę będą sprawować tylko osoby majątne, znajdujące się na szczycie piramidy klasowej. Prowadzi to do nie sprawiedliwości, braku rozwoju państwa, wykorzystywania klas najuboższych, którym trudno jest poprawić swój status społeczny. Według Marksa, taki podział

⁸ J. Kuciński, *Podstawy wiedzy o państwie*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003, s. 16.

⁹ Zob. K. Marks, *Krytyka Programu Gotajskiego*, tłum. Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.

umożliwia prawidłowe funkcjonowanie państwa poprzez panowanie wyższych klas nad niższymi. W ten sposób powstaje ład, i w żaden sposób nie można dopuścić do zaniku różnic klasowych. Po dziś dzień teoria marksistowska ma wielu zwolenników. Rządy sprawują ludzie do tego przeznaczeni, majętni, znajdujący się na szczycie piramidy społecznej, którzy władają niewykształconymi mniejszościami. Jego zdaniem, gdy nastąpi rozpad klas społecznych kolejnym etapem będzie powstanie bezpaństwowego społeczeństwa komunistycznego.

Teoria socjologiczna

Teorie socjologiczną można podzielić na trzy koncepcje:

- solidarystyczną, twórcą jest Leon Duguit (1859 – 1928). Przedstawiał państwo jako twór wywodzący się z podziału pracy. Każda z grup posiada swoje interesy i dąży do ich realizacji. Kadra kierownicza (rządzący) poprzez wykorzystanie swoich zdolności sprawuje kontrolę nad pracownikami (rządzeni), jak również łączy interesy obydwóch grup tworząc harmonijny organizm państwowy;
- organiczną, przedstawicielami są: Herbert Spencer (1820 – 1903), August Comte (1857 – 1798), Otto Friedrich von Gierke (1841 – 1921). Ich zdaniem państwo oraz społeczeństwo można porównać do organizmu człowieka. W organizmie wszystkie narządy muszą działać i współpracować ze sobą, aby człowiek mógł prawidłowo funkcjonować. Jeśli jeden z narządów zawiedzie, będzie niewydolny lub przestanie działać, spowoduje zaburzenie w funkcjonowaniu organizmu. Podobnie jest w stosunkach państwo – społeczeństwo. Wzajemnie na siebie oddziałują tworząc jeden, wspólny organizm. Jeśli jedna ze stron nie będzie spełniała przydzielonego zadania nastąpi zachwianie systemu i może doprowadzić do upadku państwa;
- akceptacji, zwolennikiem był Max Weber (1864 – 1920). Uważał, że władza państwowa i państwo powstało na skutek akceptacji społecznej. Tym samym rozróżnia trzy typy akceptacji: charyzmatyczny (poddani są posłuszni władzy ponieważ wierzą, że pochodzi ona od Boga), tradycjonalistyczny (społeczeństwo akceptuje taką władzę, ponieważ przemawia za nią tradycja i przeszłość) oraz racjonalistyczny (społeczeństwo wybiera rządzących na podstawie rozumowej analizy przedstawionych przez stronę argumentów).

Teoria psychologiczna

Za jej twórcę uważa się filozofa oraz socjologa Leona Petrażyckiego (1867 – 1931). Zgodnie z jego wizją, państwo powstało w wyniku psychicznych potrzeb człowieka. Każdej osobie przypisana jest pewna rola w społeczeństwie, która jest dookreślona na podstawie przeżyć podporządkowanym aktywnością społecznym. Władzę państwową utożsamiał z wykształtowaniem się potrzeby dominowania nad innymi. Natomiast pozostałe jednostki odczuwały chęć zaspokojenia potrzeby poddania się woli rządzących. Według Petrażyckiego nieodzownym elementem państwa jest prawo. Efektywne sprawowanie kontroli nad podległym ludem jest możliwe poprzez przedstawienie praw i obowiązków oraz uświadomienie konsekwencji związanych z nieprzestrzeganiem katalogu prawa.

Podsumowanie

Kwestia związana z pochodzeniem i powstaniem państwa nie jest jednoznaczna. Jedyne, czego można być pewnym to fakt, że naturą ludzką jest życie w grupie. Podążając tą myślą, kolejną nasuwającą się rzeczą jest wspólne dążenie do osiągnięcia dobrobytu i bezpieczeństwa. Aby zostało to osiągnięte potrzebni są przedstawiciele grupy, którzy wykazują się cechami przywódczymi, i zostali wybrani przez lud. Droga do powstania współczesnego państwa była długa i każdy przypadek był inny, uwarunkowany sytuacją polityczną i chęcią zmian wśród społeczeństwa. Wyżej wymienione koncepcje różnią się od siebie. Jest to uwarunkowane czasem pojawienia się nowej myśli i towarzyszących jej wydarzeń. Dlatego można pokusić się o stwierdzenie, że każda z nich ma w sobie odrobinę prawdy. Nie jest możliwe przyjęcie jednej uniwersalnej teorii powstania państwa. Wszystko zależy od intencji badacza i celu próby sformułowania koncepcji państwa.

Streszczenie

Istnienie państw jest rzeczą naturalną, jednak niewielu ludzi podejmuje próbę zastanowienia się nad sposobem i przyczyną ich powstania. W historii filozofii mamy kilkunastu mędrców, którzy zadali sobie trud w celu odpowiedzi na nurtujące od wieków pytanie: co to jest państwo i jaki jest cel jego powstania?

W XXI wieku wyróżnia się 194 państwa. Każde z nich ma bogatą historię powstania – poprzez wojny, podbicia, rozpady i rozłamy czy poprzez deklarację niepodległości. Pomimo, iż jesteśmy w stanie w przybliżony sposób określić jak doszło do powstania każdego państwa, w dalszym ciągu bez odpowiedzi pozostaje pytanie: dlaczego państwo powstaje.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie filozoficznych teorii powstawania państwa, jak również przedstawienie zmian w postrzeganiu roli państwa.

Słowa kluczowe: państwo, nauka o państwie, teorie państwa.

Summary

The existence of states is a natural thing for us and we do not think about how they formation, what was their beginning and how their were shaped. At the moment we have 194 countries, which were created in different ways (on the road wars, conquest, declaration of independence etc.)

The aim of the article is to approximate the theory of formation of the state, as well as changes in the understanding of the rule of state over the centuries.

Keywords: the state, science of the state, theory of formation of the state.

Bibliografia

- Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, (w:) *Dzieła wszystkie*, t. I, Warszawa 2003.
 Kuciński J., *Podstawy wiedzy o państwie*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2003.
 Marks K., *Krytyka Programu Gotajskiego*, tłum. Studenckie Koło Filozofii Marksistowskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
 Szmulik B., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do nauki o państwie i polityce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
 Św. Augustyn, *Dialogi filozoficzne*, tłum. J. Modrzejewski, A. Trombala, Instytut Wydawniczy PAX, 1953.

Zbigniew GROBELNY
Akademia Wojsk Lądowych
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie

WSPÓŁCZESNE ZAGROŻENIA - BROŃ NIEŚMIERCIONOŚNA

Wstęp

Przełom XX i XXI wieku charakteryzuje się procesem ciągłych zmian we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Z wojskowego punktu widzenia dotyczy on w szczególności przemian zachodzących w sposobach wykorzystania Sił Zbrojnych do realizacji zadań. Zadania te to nie tylko walka, ale w zdecydowanej mierze reagowanie w sytuacjach kryzysowych i zagrożenia pokoju w świecie.

W odniesieniu do sytuacji związanych z wykorzystaniem wojska do zadań innych niż prowadzenie wojny koniecznym była zmiana taktyki ich prowadzenia. Była to konsekwencja zagrożeń jakie wojska napotykały na terenach objętych konfliktem. Zauważono, że broń, sprzęt, wyposażenie jakim dysponuje wojsko przygotowywane do użycia otwartym konflikcie nie mogło zapewnić wystarczającego poziomu realizacji zadań, było nieadekwatne do skali zagrożeń. Zaistniała potrzeba zastosowania innych środków, innego wyposażenia, które byłoby skuteczne, proste w użyciu i nie powodowało zbyt dużej liczby ofiar.

Obserwując przebieg współczesnych konfliktów zbrojnych oraz działań pokojowych i stabilizacyjnych można zauważyć, iż obok broni precyzyjnej coraz częściej dochodzi do stosowania broni mającej na celu nie fizyczną eliminację przeciwnika, ale zmuszenie go do zaprzestania działania. Istotnym jest, że tenże przeciwnik często ukrywa się w środowisku cywilnym nie zaangażowanym w walkę. Bardzo trudno jest wtedy go wyeliminować nie powodując strat w jego bezpośrednim otoczeniu. Jednym z rozwiązań pozwalających na uniknięcie lub obniżenie ewentualnych strat wśród osób nie zaangażowanych w walkę jest użycie broni nieśmiercionośnej.

Należałoby się zastanowić, kto, gdzie i w jakich działaniach najczęściej mógłby używać tego typu broni. Można przypuszczać, że najczęściej broń ta mogłaby być stosowana podczas prowadzenia operacji pokojowych i stabilizacyjnych, szczególnie w czasie przywracania porządku (tłumienia rozruchów), rozbijania demonstracji, odpierania ataków na posterunki kontrolne czy też obserwacyjne. Nie jest to jednoznaczne, gdyż należy przypuszczać, że istnieje możliwość zastosowania tego rodzaju broni we wszystkich rodzajach działań taktycznych. Problemem jest, czy broń tego typu jest możliwa do zastosowania na polu walki (w obronie, natarciu). Prawdopodobnie dzięki ich zastosowaniu można będzie wyeliminować znaczną część siły żywej strony przeciwnej nie pozbawiając żołnierzy życia. Efekt jej wykorzystania może być podobny lub taki sam jak zastosowanie broni konwencjonalnej, ale prowadzone walki mogą się okazać mniej wyniszczające dla obu stron. Z tego powodu można tą broń nazwać humanitarną.

Doświadczenia z ostatnich konfliktów oraz przeobrażenia technologiczne obserwowane w wielu armiach świata wskazują, że broń ta nabierze coraz szerszego zastosowania, a nakłady finansowe na badania i jej rozwój wskazują tendencję rosnącą. Istotnym zatem jest podjęcie badań w celu oceny możliwości

zastosowania tejże broni podczas prowadzenia działań taktycznych na każdym szczeblu organizacyjnym.

Geneza powstania i przyczyny rozwoju broni nieśmiercionośnych

Obserwując w ostatnich latach strukturę potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa światowego czy też regionalnego można zauważyć, że ich charakter się zmienia. Zauważamy coraz mniej symptomów wystąpienia konfliktów w dużej skali - międzypaństwowych, a coraz więcej jest zagrożeń o charakterze terrorystycznym, wzrasta niekontrolowana migracja ludności oraz międzynarodowa przestępczość zorganizowana. Sprzeczności wewnętrzne często na tle ekonomicznym czy też religijnym w niektórych krajach¹, w których dochodzi do masowych mordów, grabieży i innych przestępstw w tym ludobójstwa itp. powodują, że organizacje międzynarodowe często usiłując rozwiązać te problemy jeśli inne sposoby nie skutkują, sięgają do rozwiązań siłowych, włącznie z wprowadzeniem jednostek wojskowych na tereny objęte konfliktem. Rozpatrując użycie siły należy stwierdzić, że jest to problematyczne z wielu powodów. Jednym z nich jest zgoda lub jej brak na wprowadzenie, pobyt i realizację zadań przez wojska rozjemcze w rejonach konfliktu. Jeśli takowej zgody nie będzie należy się liczyć z napotkaniem oporu strony, która jej nie wyraża. Sytuacje związane z użyciem siły w celu zahamowania, wygaszenia czy też zapobiegania sytuacjom konfliktowym mogą być różne i czasami przebiegać w niekontrolowany sposób. Możemy zaliczyć do nich:

- zgoda obu stron na wprowadzenie wojsk celem rozdzielenia walczących i pomoc w rozwiązaniu kwestii spornych;
- zgoda jednej ze stron na rozmieszczenie wojsk – jest to rodzaj interwencji na rzecz jednej ze stron konfliktu;
- wprowadzenie wojsk na tereny objęte konfliktem przy braku zgody każdej ze stron na wprowadzenie wojsk.

Do każdej z tych sytuacji mogą wystąpić odmienne uwarunkowania w zakresie możliwości wypełniania zadań oraz stopnia zagrożenia dla wprowadzanych sił rozjemczych.

Analizując pierwszą sytuację należy stwierdzić, iż poziom ryzyka zarówno politycznego jak i wojskowego dla państw podejmujących interwencję i stopień zagrożenia wprowadzanych wojsk jest najmniejszy. Można zakładać, że siły miejscowe przystąpią do współpracy w celu znalezienia kompromisu i rozwiązania sytuacji kryzysowej. Ma to miejsce przy wielu misjach prowadzonych przez ONZ, których celem jest nadzorowanie przerwania ognia i przestrzeganie porozumień pokojowych. Także podczas operacji humanitarnych lub likwidacji skutków klęsk żywiołowych jak np. udział Sił Reagowania NATO w czasie trzęsienia ziemi w Pakistanie w październiku 2005².

Rozpatrując drugą sytuację, należy uznać, że jest ona bardziej ryzykowna w stosunku do pierwszej. Wynika to z tego, iż siły interwencyjne wprowadzane ma prośbę jednej ze stron mogą stać się stroną konfliktu. Będą zmuszone podjąć

¹ Przykładem jest Sudan, Somalia, Ruanda, Kongo. W krajach tych doszło do masowych morderstw, ludobójstwa, co spowodowało pojawieniem się wielkich mas uchodźców w krajach sąsiednich, destabilizację ich gospodarek i wzrost zagrożenia przeniesieniem konfliktu czy też problemy z zabezpieczeniem bytu uchodźcom.

² K. Kubiak, *Broń nieśmiercionośna we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Zeszyty Naukowe AON nr 1 z 2008, Warszawa 2008. s. 77.

współpracę ze stroną wzywającą takowej pomocy. Druga strona może to wykorzystać ma arenie międzynarodowej w sensie politycznym lub czynnie przeciwstawić się ich obecności. Opór ten może przybrać różne wymiary i formy. Od biernych jak odmowa udzielania informacji, ignorowanie nakazów i poleceń do czynnych w postaci demonstracji, manifestacji, a nawet walki zbrojnej³. Z taką rzeczywistością spotkały się na terenie Timoru Wschodniego interweniujące w ramach misji United Nations Mission in East Tirom w latach 1999 -2000, wojska australijskie. Były one atakowane przez lokalne nacjonalistyczne bojówki, które sprzeciwiały się wydanej przez władze Indonezji zgodzie na przybycie w zapalne rejony sił międzynarodowych. Podobna sytuacja miała miejsce w 2003 r. na Wyspach Salomona, gdzie także wojska australijskie na prośbę ich rządu prowadziły operację „Helpem Fren”, a opozycja przeciwstawiła się im.

Najwięcej niebezpieczeństw i problemów z realizacją zadań dla interweniujących sił stwarza sytuacja trzecia. Brak zgody na pobyt na danym obszarze sił zewnętrznych może doprowadzić do tego, że działania planowane i prowadzone jako typowa operacja inna niż wojna, mogą w krótkim czasie przeistoczyć się w konflikt o niskiej lub średniej intensywności. Zdarzyło się to w Somalii podczas operacji „Przywrócić nadzieję” prowadzonej w latach 1992-1993 przez wojska ONZ. W Iraku i Afganistanie operacje stabilizacyjne przerodziły się w wojnę domową, gdzie w sposób nieplanowany wcześniej wojska interweniujące stały się stroną w tych konfliktach.

Zwykle w planowanych i prowadzonych operacjach po zakończeniu konfliktu zbrojnego następuje okres stabilizacji, czyli powrotu do stanu sprzed konfliktu albo dążenie do demokratyzacji społeczeństwa. Polega to w pierwszym okresie na zapewnieniu bezpieczeństwa różnego rodzaju organizacjom i instytucjom rządowym jak i pozarządowym, które przystąpiły do odbudowy państwa, odtworzenia struktur władzy, opanowania sytuacji kryzysowej i zapewnieniu bezpieczeństwa obywatelom. Jak można zauważyć, nie zawsze przebiega to w sposób pokojowy. Liczne przykłady (Irak, Afganistan, Libia) wskazują, że często w tym okresie przejawiają wzmożoną aktywność różnego rodzaju ugrupowania polityczne jak i zbrojne (rebelianckie), które albo po przegranej walce o władzę próbują ją odzyskać, albo te które nie godzą się na wprowadzenie nowego ładu społeczno – gospodarczego. Jest to poważny problem, gdyż społeczność w danym kraju jest często manipulowana, zastraszana, zmuszana do działania niezgodnie z ich wolą. Często siły pokojowe są jej przedstawiane jako wróg (agresor), a rebelianci jako jedyny obrońca. Podejmują oni zatem różnego rodzaju akcje i działania, gdzie ludność cywilna jest wykorzystywana w charakterze „żywych tarcz”, tłum osłania rebeliantów, gdyż wiedzą oni doskonale, że żołnierze nie są skłonni do otwierania ognia do bezbronnych cywilów. Poza tym są świadomi, że żołnierze często poza bronią nie posiadają innych środków do walki z tłumem. Sprawę tą mogą rozwiązać właśnie środki obezwładniające o działaniu nieśmiercionośnym, które mogłyby wypełnić lukę między bronią kinetyczną (zabijającą), a środkami słownymi (perswazja, przekonywanie). Brak skutecznych środków do walki z tłumem uwidocznił się podczas zamieszek w Faludży. 28 kwietnia 2003 roku. W mieście tym, wokół szkoły zgromadził się tłum około 250 osób. Agresja i napięcie tłumy nieustannie rosło. Ludzie zaczęli rzucać kamieniami w żołnierzy amerykańskich,

³ Ibidem, s. 78.

k którzy stali na okolicznych dachach. Część demonstrantów miało karabiny. Gdy żołnierze usłyszeli strzały, odpowiedzieli ogniem. W wyniku jego prowadzenia zginęło 17 Irakijczyków, a 70 odniosło rany. Był to powód wszczęcia rebelii, ponieważ ogień otwarto do ludzi, którzy chcieli, aby żołnierze przestali używać szkoły jako koszar i zwrócili ją dzieciom⁴.

Zainteresowanie bronią nieśmiercionośnymi w świecie jest coraz większe⁵. Wynika ono z tego, że siły zbrojne wykorzystywane są do nie tylko do działań militarnych, ale także do innych rodzajów zadań innych niż walka. Uczestniczą one zarówno w realizacji zadań operacji pokojowych, jak i stabilizacyjnych, w których nie zawsze tradycyjna broń jest adekwatna do wykonywanych zadań, nie pozwala czasami na podjęcie skutecznej interwencji. Użycie wojsk do zadań innych niż walka powoduje, że zmienia się też sposób prowadzenia działań taktycznych oraz zadania, jakie są przez wojska realizowane. Przyjmują one coraz częściej charakter policyjny. Wojska biorąc udział w realizacji zadań misji pokojowych czy stabilizacyjnych muszą używać taktyki dostosowanej do warunków i zadań, która niewiele ma wspólnego z obroną natarciem lub innymi działaniami. Także wyposażenie nie zawsze jest odpowiednie do charakteru zadań. Prowadzone w ostatnich czasach operacje wskazują także, że oprócz typowego, etatowego uzbrojenia pozwalającego podjąć walkę z równorzędnym przeciwnikiem, niezbędne jest innego rodzaju wyposażenie, które pozwoli zapanować nad tłumem, zamieszkami, wyeliminować z tłumu poszczególne osoby, czy też chronić bazy, obozowiska lub składy żywności przed grabieżą podczas prowadzenia operacji o charakterze humanitarnym. Tradycyjne (konwencjonalne) uzbrojenie oraz sposoby jego użycia przynosiły ofiary i często zamiast wygaszenia konfliktu przyczyniały się do jego eskalacji. W tychże nowych realiach chodzi o to by nie zabić przeciwnika (żołnierza strony przeciwnej, bojownika, osobę protestującą), ale z drugiej strony zmusić go do zaprzestania działania i ocalenie jego życia.

Znaczenie broni nieśmiercionośnej w obecnych i przyszłych operacjach zostało dostrzeżone w wielu państwach. Prowadzą one programy badawczo – rozwojowe, których celem jest doskonalenie i implementacja tej broni do oddziałów i pododdziałów. W państwach takich jak Rosja, USA, Wielka Brytania, Izrael, RFN i innych, podjęto prace nad nowymi systemami uzbrojenia, które nie zabijałyby człowieka, ale czyniłyby go niezdolnym do dalszych działań bez szkodliwego oddziaływania na jego organizm. Systemy te są określane jako „broń niezabijająca” lub „nieletalna”. Dlatego wiele armii świata doskonalili lub rozwija w tym kierunku nowe technologie zwane nieletalnymi. W wielu państwach rozważa się (lub tworzy) specjalistyczne pododdziały wyposażone w tego rodzaju broń. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż jest to zamysł dość ryzykowny, ponieważ przeciwnik, jeśli przekona się co to jest za broń, jakie są jej właściwości oraz że nie czyni większej krzywdy, a skutki jej działania są odwracalne, może przy wykorzystaniu broni

⁴ W. Pastuszka, *Nowe rodzaje broni na cywilów*, Gazeta Wyborcza, nr z 19.07.2006 r.

⁵ Na ten temat oprócz licznych artykułów ukazały się także opracowania książkowe, np. Artykuły i książki, jak: M. Dando, *A New Form of Warfare: The Rise of Nonlethal Weapons*, Londyn 1996; N. Lewer, S. Schofield, *Nonlethal Weapons, A Fatal Attraction? Military Strategies and Technologies for 21st-Century Conflict*, Londyn 1997; N. Lewer, *The Future of Non-Lethal Weapons: Technologies, Operations, Ethics and Law*, wyd. Frank Cass, Edynburg 2002 i inne. Polskie opracowania to m.in. J. Markiewicz., *Broń obezwładniająca i jej wpływ na działanie wojsk*, AON, Warszawa 2005. Z. Sliwa, *Sojusznicy i inne koncepcje wykorzystania systemów broni obezwładniającej*, Praca naukowo-badawcza, AON, Warszawa 2004 i inne.

konwencjonalnej zbudować przewagę i zniwelować plany drugiej strony. Rozwiązaniem może być takie, że broń nieletalna traktowana będzie jako wyposażenie dodatkowe, uzupełniające. Wprowadzana broń nieletalna winna być wielofunkcyjna, z możliwością regulacji zasięgu, siły oddziaływania, mocy, a przede wszystkim spełniać oczekiwania jeśli chodzi o uzyskanie zakładanych rezultatów, czyli zatrzymać, obezwładnić, ale oszczędzić życie.

Kolejną z przyczyn poszukiwania alternatywnych rozwiązań dla broni konwencjonalnej jest to, że w wiele współczesnych konfliktów zaangażowane są siły międzynarodowe działające na rzecz wsparcia pokoju czy też prowadzące akcje humanitarne, ratownicze. Siły te wykonują często zadania o charakterze policyjnym (tłumienie rozruchów, kontrola ludności cywilnej, ochrona obiektów, poszukiwanie zaginionych, udzielanie pomocy podczas klęsk żywiołowych czy też ekologicznych). Analizując charakter zagrożeń mogących wystąpić w tego rodzaju operacjach łatwo dojść do wniosku, że środki, jakie posiadają pododdziały ogólnowojskowe na swoim wyposażeniu nie są dostosowane do tego, aby im sprostać - są to środki śmiertelne. Jeśli trzeba było zastosować inne środki często, korzystano z tych samych środków co policja. Pododdziały kierowane do działań w ramach np. misji humanitarnych były wyposażane w broń strzelającą amunicją gumową oraz wyrzutnie granatów z gazami łzawiącymi, a czasami w wyposażenie i ekwipunek pochodzący do zwartych oddziałów policji służący do tłumienia rozruchów. Pomimo przeszkolenia żołnierzy w ich użyciu, napotykali oni sytuacje w których użycie posiadanego potencjału nie przynosiło spodziewanych efektów. Przyczyną tego było to, iż bardzo często poziom agresji był znacznie wyższy niż zakładano, wystąpiły niekontrolowane zachowania się tłumu czy też poszczególnych osób, chaosu i nieprzewidywanych sytuacji często uniemożliwiały lub utrudniały prowadzenie działań, a sprzęt dostosowany do pacyfikacji burd stadionowych, czy też bijących się między sobą kibiców okazywał się niewystarczający. Nie mógł on zapewnić wystarczającego poziomu bezpieczeństwa żołnierzom, nie mogli oni szybko opanować sytuacji, istniało zbyt duże było ryzyko poniesienia strat w starciach z agresywnym tłumem. Posiadane środki nie umożliwiały odniesienia szybkiego sukcesu w konfrontacji ze znacznie liczniejszym, agresywnym tłumem. To wyposażenie nie sprawdziło się, było zbyt słabe. Dlatego poszukiwano nadal środka mieszczącego się między bronią palną, a tymże sprzętem, który mógłby sprostać oczekiwaniom. W Somalii, Amerykanie podczas operacji „Restore Hope” (przywrócić nadzieję) spotkali się ze zdecydowanym oporem lokalnej społeczności. Doszło do konfrontacji z miejscowymi bojownikami zwanymi „warlordami”. Mimo dysponowania przez amerykańców najnowszym uzbrojeniem i technologiami spotkali się oni ze zbudowaną przez miejscowych watażków asymetrią⁶. Zbudowali ją na spostrzeżeniu, że podczas atakowania przeciwnika mimo, że był on świetnie wyszkolony i wyposażony, to niechętnie używał, broni i otwierał ogień do przeciwnika w sytuacji, gdy to mogło przynieść straty wśród ludności cywilnej a nie tylko bojowników. Ta obserwacja stała się fundamentem nowej taktyki zastosowanej do wypierania amerykańców z zajmowanych pozycji. Nie były one atakowane przez bojówkarzy, którzy w bezpośrednim starciu ponosili duże straty, lecz „zalewane”

⁶ Asymetria to nie różnice potencjałów, lecz różnice polegające na innej filozofii prowadzenia walki, innym myśleniu, wykorzystaniu w zupełnie odmienny sposób broni, inne spojrzenie na Życie i jego wartość, inne podejście do konfrontacji zbrojnej.

ludzką falą złożoną z setek, a niekiedy nawet z tysięcy osób, głównie kobiet i dzieci. Nie zdecydowano się na otwarcie ognia do nich, bo wykluczały to rozkazy i część placówek utracono⁷. O sukcesie strony przeciwnej zdecydowała w tym przypadku nie siła ognia związana z ograniczeniem jakie mieli Amerykanie narzucone zasadami użycia broni, a z drugiej strony tłum bezbronnych ludzi stojących naprzeciw. Amerykanie mieli dwa wyjścia, albo strzelać, albo wycofać się. Z braku, środków którymi mogliby zneutralizować zagrożenie wybrali drugie, wycofali się. Jest to przykład zbudowanej przewagi asymetrycznej i wykorzystanej przeciwko silnemu przeciwnikowi. Jej powodzenie spowodowało, że wielokrotnie powtórzono ją w różnych częściach świata i stała się typowym sposobem działania lokalnych przywódców. Nie poprzestano na tym ponieważ, aby przedstawić sytuację w świetle korzystnym dla siebie bojownicy korzystają ze środków masowego przekazu, w których umiejętnie manipulują opinią publiczną. Można zatem rzec, że media stały się potężną bronią, a umiejętnie wykorzystane stroną w konfrontacji

Obserwacja współczesnych konfliktów wskazuje, że coraz częściej klasyczna wojna – czyli starcie dwóch przeciwstawnych stron wypierają operacje pokojowe czy też operacje stabilizacyjne, czyli operacje inne niż wojna⁸, lub jak niektórzy autorzy opracowań określają – działania poniżej progu wojny⁹. Podczas realizacji tego rodzaju zadań, przeciwnik z którym przyjdzie się zmierzyć żołnierzom często jest trudny do zidentyfikowania, gdyż ukrywa się wśród ludności cywilnej. Mogą nim być zarówno bojownicy (partyzanci), jak i niezadowolony z zaistniałej sytuacji tłum, którego zachowanie jest niezmiernie trudne do przewidzenia. Taki przeciwnik może zarówno stosować różnorodną broń: od karabinków, środków przeciwpancernych, granaty w przypadku żołnierzy i bojowników do nawet kamieni, pałek i innych przedmiotów rzuconych przez tłum. Często w takim zbiorowisku ludzi będą dzieci, kobiety, osoby postronne, które przypadkowo się tam znalazły, w żaden sposób nie zainteresowane tym, co się akurat rozgrywa. Wobec powyższego zastosowanie przeciwko nim tradycyjnych środków walki, w jakie wyposażeni są żołnierze, staje się problematyczne, a czasem wręcz niemożliwe, ponieważ zastosowany środek mógłby spowodować zbyt dużo ofiar. Z kolei bierność i powstrzymanie się od jakiegokolwiek działania ze strony żołnierzy może zachęcić do ostrzejszych, bardziej zdecydowanych wystąpień i coraz większych trudności z zaprowadzeniem spokoju. Zważywszy na fakt, że większość konfliktów przenosi się w rejony zurbanizowane, zamieszkałe przez ludność cywilną, poszukuje się takich środków, które pozwalają skutecznie walczyć z przeciwnikiem, ale nie powodują strat wśród ludności cywilnej. Nasilające się zjawisko terroryzmu potęguje potrzebę posiadania alternatywnej broni, pozwalającej na reagowania w różnych sytuacjach w stosunku do broni konwencjonalnej.

Problem związany z nadmierną śmiertelnością starć i zbyt dużą liczbą ponoszonych ofiar był dostrzeżony już dość dawno, a niewspółmierne zastosowanie siły zabronione jest to prawem międzynarodowym lub poszczególnymi konwencjami, które regulują zakres jej użycia i wykorzystania środków walki. Jedną z nich jest konwencja o zakazie lub ograniczeniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być uważane za powodujące nadmierne cierpienia lub mają

⁷ K. Kubiak, *Broń nieśmiertelna...*, s. 76.

⁸ Działania inne niż wojenne obejmują operacje reagowania kryzysowego i operacje wsparcia pokoju. Regulamin Działania wojsk lądowych, DWL, Warszawa 2008, s. 15.

⁹ W. Kaczmarek, *Działania operacyjne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2004, s. 54.

niekontrolowane skutki. Podpisana Genewie w 1980 roku. Poszczególne protokoły tej konwencji zawierają różne ograniczenia użycia broni i innych środków walki, w tym:

- I protokół w sprawie niewykrywalnych odłamków;
- II protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia min – pułapek i innych urządzeń¹⁰;
- III protokół w sprawie zakazów lub ograniczeń użycia broni zapalających;
- IV protokół w sprawie oślepiającej broni laserowej¹¹;
- V protokół dotyczy wybuchowych pozostałości wojny¹².

Rozwiązaniem w tym przypadku może być broń niepowodująca śmierci (nieletalna), ponieważ obecnie głównym celem działań prowadzonych w ramach operacji pokojowych czy też stabilizacyjnych nie jest fizyczna eliminacja przeciwnika, ale zmuszenie go do zaprzestania działania, porzucenie swojego zamiaru. Także opinia publiczna jest przeciwna stosowaniu nadmiernej przemocy oraz często nie godzi się z działaniami powodującymi nadmierną liczbę ofiar, co przyczyniło się do tego, iż w wielu krajach rozpoczęto w laboratoriach wojskowych i cywilnych prace projektowe i badania nad bronią pozwalającą obezwładnić przeciwnika bez robienia mu nadmiernej krzywdy.

Prace nad rozwojem technologii nieśmiercionośnych rozpoczęły się już w II połowie XX w. Na podstawie analizy literatury można stwierdzić, że prace nad tego rodzaju bronią były prowadzone w takich państwach jak: Australia, Chiny, Francja, Japonia, Niemcy, USA, Wielka Brytania oraz byłym ZSRR¹³. Jednak za prekursorów powszechnie uważa się dawny ZSRR oraz USA. Aktualnie programy badawcze i rozwojowe związane z technologiami nieśmiercionośnymi są prowadzone zarówno przez poszczególne kraje jak USA, Rosja, Francja, Wielka Brytania, Niemcy oraz organizacje jak: NATO, UE. Rozwijają one i doskonalą różnego rodzaju systemy broni nieśmiercionośnej, mające w przyszłości wspomagać żołnierzy wykonujących określone zadania zarówno w operacjach wojennych jak i operacjach innych niż wojna.

Obserwując arenę międzynarodową można zauważyć, że zarówno politycy jak i wojsko kierując się oczekiwaniem społecznym dążą do uniknięcia konfliktów o charakterze zbrojnym, a jeśli takowe już zaistnieją do maksymalnego ograniczenia strat wśród ludzi oraz zniszczeń środowiska. Już wiele wieków temu SUN - TSY stwierdził, że lepiej jest wziąć armię wroga do niewoli niż ją zniszczyć, zachować w całości batalion, kompanię czy nawet pięciu żołnierzy wroga jest lepszą rzeczą niż zgładzić. Osiągnąć zwycięstwo w stu bitwach nie jest szczytem osiągnięć. Największym osiągnięciem jest pokonać wroga bez walki¹⁴. W tym stwierdzeniu zauważyć można, że winno się tak prowadzić działania, aby straty z obu stron były jak najmniejsze. Pokrywa się to ze współczesnymi tendencjami. W realizacji tak pojmowanych działań pomóc nam mają nowe technologie w tym nieśmiercionośne – niepowodujące śmierci.

¹⁰ Został on zmieniony 1996 r.

¹¹ Protokół ten dodano go w 1995 r.

¹² Opracowany w 2003r, wszedł w życie w 2006r.

¹³ P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003, s. 47.

¹⁴ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Przedświt, Warszawa 1994, s. 35.

Także w Polsce dostrzeżono zalety, jakie mogą posiadać nowe technologie, w tym nieśmiercionośne. Profesor Zbigniew Scibiorek w jednej ze swoich książek pisał „jak wynika z rozwoju elektroniki na użytek pola walki i doświadczeń bojowych ostatnich lat, wykształca się niezwykle groźny elektroniczny wymiar pola walki. Niewidoczne gołym okiem będzie mieć określone możliwości humanitarnego oddziaływania”¹⁵.

Po raz pierwszy wizję wykorzystania broni nieletalnych przedstawili w swojej książce „Wojna i Antywojna” Heidi i Alvin Toflerowie. Były to zapowiedzi prac i sygnały wskazujące możliwości pozyskania i wykorzystania takiej broni. Mianowicie mówią oni: Wyobraźmy sobie na przykład napad rozjuszonego tłumu islamskich ekstremistów na zachodnie ambasady, mieszczące się powiedzmy w Chartumie, stolicy Sudanu. Tłum płąduje szereg ambasad, lecz o dziwo, mimo iż czyni to skandując „Śmierć Ameryce”, amerykańska ambasada pozostaje nietkniętą. Nie wzięto też amerykańskich zakładników”¹⁶. Cóż się zatem stało, co spowodowało, że odstąpili oni od swoich zamiarów. Odpowiedź znajdujemy dalej. Z chwilą, gdy tysiące uczestników zamieszek zbliża się do otoczonego murem budynku ambasady ich przywódcy padają na ziemię wymiotując i defekując. Setki manifestantów zginają się wespół i sprawiają wrażenie oszołomionych. Wszyscy oni docierają, co najwyżej do połowy drogi. Rośnie liczba trapiionych mdłościami i biegunką, tłum rozpada się i stopniowo cofa, a niektórzy z uczestników manifestacji wykrzykują, że Allah ich pokarał¹⁷. Jest to bardzo obrazowy opis możliwości i działania generatora fal dźwiękowych o niskiej częstotliwości.

Broń nieletalna jako bardziej humanitarna od tradycyjnej wykorzystującej energię kinetyczną (broń palna) w niektórych rodzajach działań może pozwolić na większą swobodę i szerszy zakres oddziaływania na przeciwnika, szczególnie w operacjach pokojowych czy stabilizacyjnych. Z drugiej jednak strony może zaistnieć niebezpieczeństwo nadużywania tego rodzaju broni (muszą istnieć ograniczenia, co do możliwości jej zastosowania). Jest to bardzo istotne, ponieważ są podstawy, aby sądzić, że broń tego rodzaju nie jest w pełni nieśmiertelna. (nie powodująca śmierci). Nie trudno jest zgodzić się z tą tezą, gdyż, jeśli broń ta zostanie użyta niewłaściwie, lub brak znajomości jej oddziaływania na organizm ludzki lub środowisko to może ona stać się śmiercionośną, lub powodującą nieodwracalny uszczerbek na zdrowiu. Biorąc pod uwagę te rozważania można ją uznać jako broń mniej śmiercionośną. Podstawą wyrażenia takiej opinii jest to, iż do tej pory nie skonstruowano broni gwarantującej stuprocentowe bezpieczeństwo dla osoby przeciwko ona została użyta. Można to stwierdzić na następujących przykładach: środki chemiczne mogą wywołać różnego rodzaju alergie, lub doprowadzić do śmierci osoby mającej trudności z oddychaniem, cierpiącej na astmę. Elektryczne pałki i szokery mogą nie tylko obezwładnić, ale też zabić jak to miało miejsce na lotnisku w Vancouver, gdzie policja używając elektrycznego traseru celem obezwładnienia awanturującego się Polaka doprowadziła do jego śmierci. Wobec tego broń ta mogłaby być rozważana i nazwana jako broń o obniżonym progu śmiertelności.

¹⁵ Z. Scibiorek, *Rozważania o obronie*, Bellona, Warszawa 1993, s. 76.

¹⁶ A i H Toffler, *Wojna i antywojna*, Muza SA, Warszawa 1997, s. 189.

¹⁷ Ibidem, s. 189.

Broń nieśmiertelna (obezwładniająca) jest szczególnym rodzajem broni, przeznaczonej do chwilowego wyeliminowania z działań ludzi, sprzętu i infrastruktury z jednoczesnym zredukowaniem do minimum oddziaływania śmiertelnego oraz strat materialnych. Pomimo podejmowanych prób stworzenia jednej spójnej definicji, każde państwo usiłuje zdefiniować broń obezwładniającą w inny sposób, odpowiednio do możliwości i polityki państwa, mając na uwadze zgodność tak stworzonej definicji z obowiązującymi konwencjami i przepisami prawa międzynarodowego jak i krajowego.

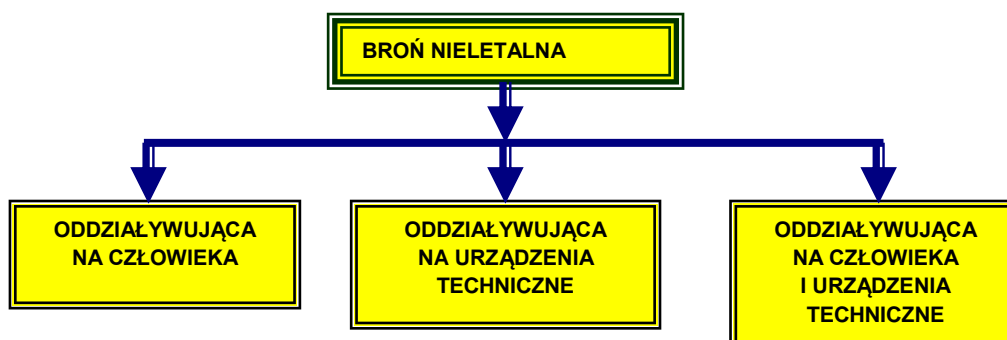
Klasyfikacja broni obezwładniających

Broń nieletalna (niesmiertelna, obezwładniająca), choć nazwa tak może wskazywać nie jest przeznaczona wyłącznie do obezwładniania ludzi. Jest wiele rodzajów broni o tej nazwie, które oddziałują wyłącznie na sprzęt, elektronikę, infrastrukturę, a nie tylko na ludzi.

Jeśli chodzi o podział i klasyfikację broni uznawanej jako nieśmiertelna to można stwierdzić, że nie ma jednej zasadniczej, lecz istnieje ich kilka. Związane jest to z czynnikiem, jaki bierzemy pod uwagę, jeśli chodzi o oddziaływanie na człowieka lub sprzęt. Bardzo dużą różnorodność tej broni umożliwia wybór jednej z opcji jej wykorzystania w konfliktach różnej skali, od typowych działań bojowych, poprzez operacje na rzecz wsparcia pokoju, reagowanie w czasie wystąpienia kryzysu, klęski żywiołowej, aż po pomoc humanitarną.

Rozpatrując sposób oddziaływania można ją podzielić na grupy, które przedstawia rysunek 1.

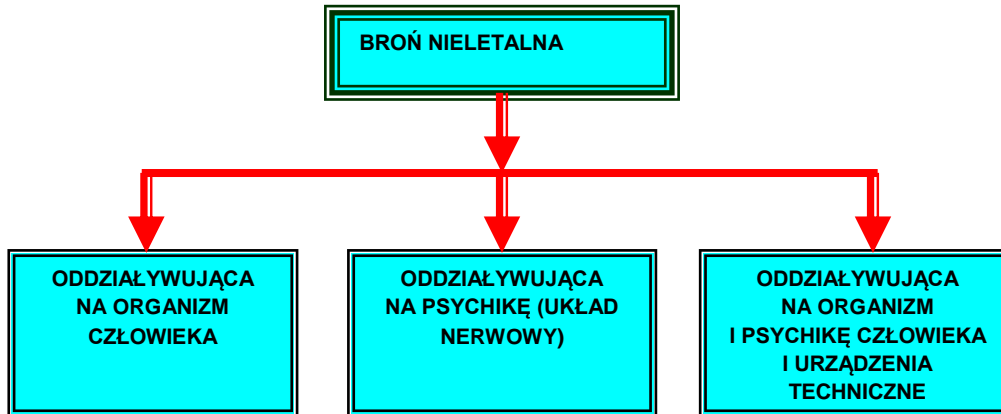
Rys. 1. Podział broni nieletalnej pod względem obiektu oddziaływania.

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o sposób oddziaływania na człowieka to broń nieletalną, jej podział przedstawia rysunek 2.

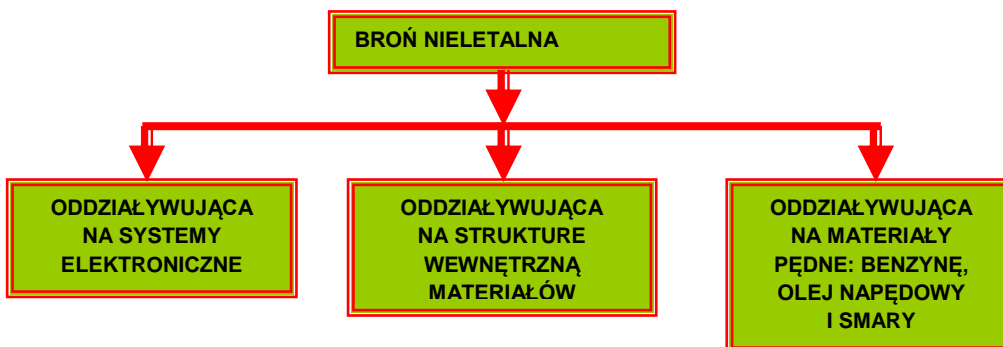
Rys. 2. Podział broni nieletalnej pod względem sposobu oddziaływania na człowieka.

Źródło: Opracowanie własne

Biorąc pod uwagę sposób oddziaływania na urządzenia techniczne i infrastrukturę można wyróżnić, poniższy podział.

Rys. 3. Podział broni nieletalnej pod względem sposobu oddziaływania na urządzenia techniczne i infrastrukturę

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione powyżej podział nie jest precyzyjny gdyż nie obejmuje wszystkich rodzajów broni i czynników jakimi może oddziaływać na siłę żywą lub sprzęt, lub infrastrukturę.

Inny podział zaproponował w opracowaniu *Non-Lethal Weapons For Military Operations Other Than War* zaproponował Joseph Suhajda. Dzieli on broń nieletalną na:

1. broń o działaniu oszłamiającym do której zalicza:

- granaty hukowe;
- gumowe i plastikowe pociski, które są w użyciu przez Izraelską armię;
- pociski typu bean-bang;
- chemiczna broń obojętniająca;
- CS gazy blisko spokrewnione z gazami łzawiącymi używanymi przez policję;
- oślepiająca jasnym światłem stroboskopowym;

2. Broń unieruchamiająca, do której zalicza:

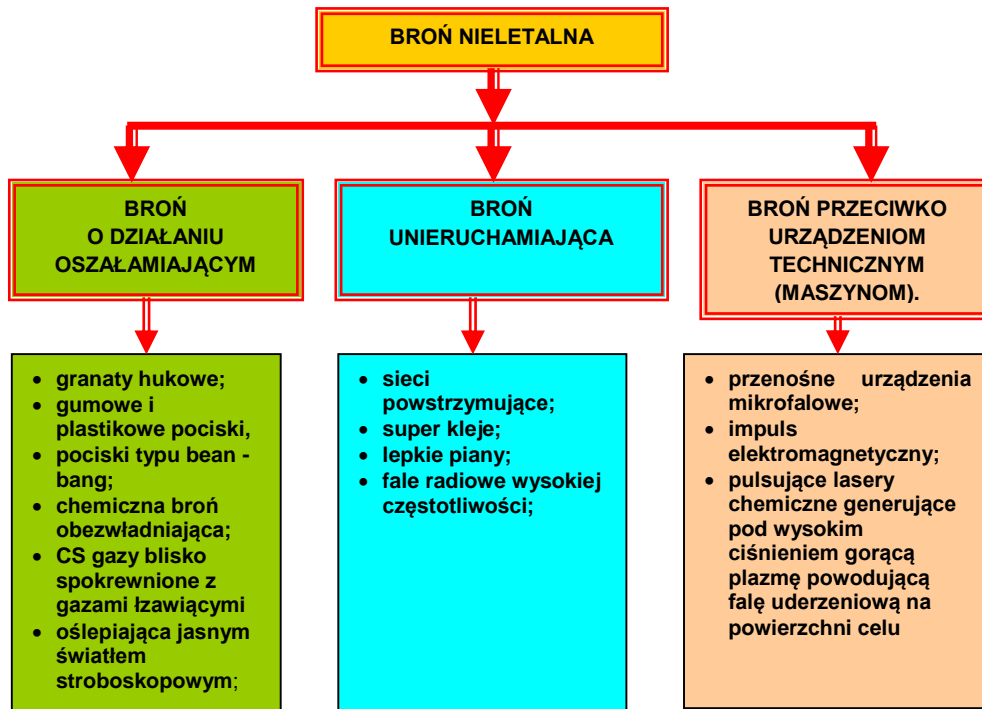
- sieci powstrzymujące;
- super kleje;
- lepkie piany;
- fale radiowe wysokiej częstotliwości;

3. Broń przeciwko urządzeniom technicznym (maszynom). Są to:

- przenośne urządzenia mikrofalowe;
- impuls elektromagnetyczny;
- pulsujące lasery chemiczne generujące pod wysokim ciśnieniem gorącą plazmę powodującą falę uderzeniową na powierzchni celu¹⁸.

¹⁸ J. Suhajda, *Non - Lethal Weapon, for Military Operations, Other Than War*, http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/suhajd_1.htm, (dostęp: 15.04.2010 r.).

Rysunek 4. Podział broni nieletalnej pod względem sposobu oddziaływania.

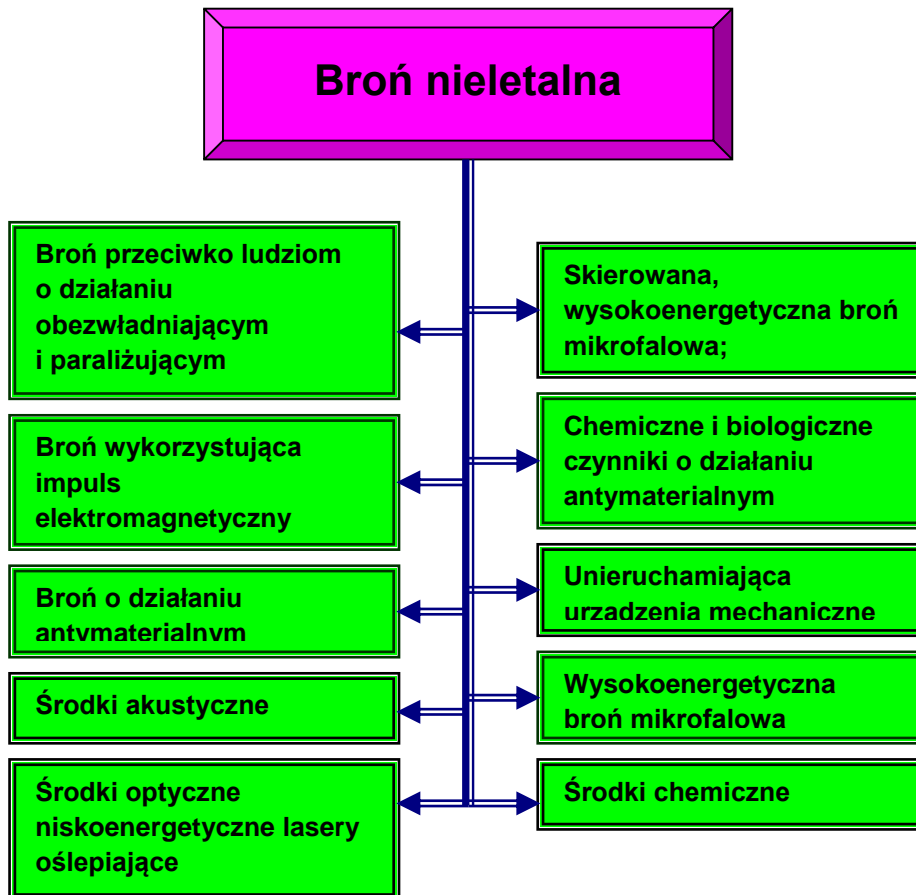
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Suhajda, *Non -Lethal Weapon, for Military Operations, Other Than War*.

Pułkownik J. Siniscalchi wskazuje, że broń nieletalna może być klasyfikowana zarówno pod względem funkcji jak i technologii. Wyróżnia on:

- broń przeciwko ludziom o działaniu obezwładniającym i paraliżującym;
- środki chemiczne;
- środki optyczne, do których zalicza niskoenergetyczne lasery oślepiające;
- środki akustyczne;
- skierowana, wysokoenergetyczna broń mikrofalowa;
- unieruchamiająca urządzenia mechaniczne;
- broń o działaniu antymaterialnym;
- chemiczne i biologiczne czynniki o działaniu antymaterialnym;
- broń wykorzystująca impuls elektromagnetyczny;
- wysokoenergetyczna broń mikrofalowa¹⁹.

¹⁹ J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implication For Military Strategy*, Occasional Paper No.3, Center for Strategy and Technology Air War College, March 1998.

Rysunek 5. Klasyfikacja broni nieletalnej pod względem pod względem funkcji i technologii.

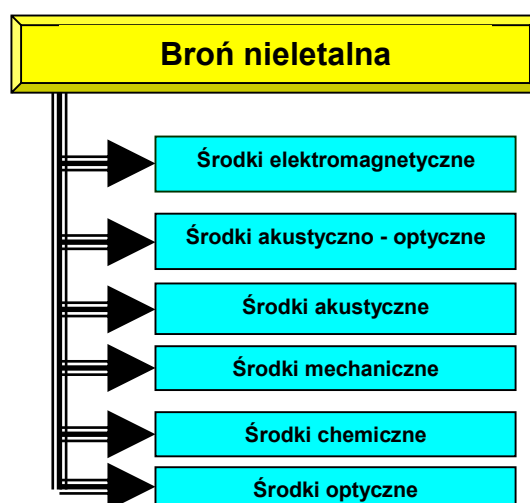
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: J. Siniscalchi, *Non-Lethal Technologies: Implication For Military Strategy*.

Jeszcze inny podział zaproponował prof. Krzysztof Kubiak, a mianowicie dzieli broń nieletalną na:

- środki akustyczne (rozmaite urządzenia ogłuszające, hukowe, także pracujące w zakresie częstotliwości niesłyszalnych dla ludzkiego ucha, a powodujących dotkliwy, uniemożliwiający prowadzenia jakiegokolwiek cłowej działalności, ból),
- środki akustyczno-optyczne (posiadają czynnik oddziałujący na wzrok, czyli rozmaite ładunki hukowo-oślepiające),
- środki optyczne (oddziałujące na wzrok, powodujące odwracalną utratę widzenia, co skutkowało niemożnością podjęcia celowego działania. W formie laserów o małej mocy były używane m.in. do oślepienia pilotów

- samolotów rozpoznawczych prowadzących na przykład obserwację ćwiczeń sił morskich, prowadzonych na morzu otwartym),
- środki elektryczne (wykorzystujące jako czynnik rażenia energię elektryczną, różnego rodzaju paralizatory, tazerzy itp.),
 - środki elektromagnetyczne (przeznaczone do zatrzymywania pracy silników pojazdów mechanicznych na określonym dystansie, także do oddziaływania na ludzi),
 - środki mechaniczne (urządzenia i rozwiązania zapewniające „udarowe” bądź „kinetyczne” oddziaływanie na tłum np. armatki wodnych, specjalna amunicja o ograniczonej śmiertelności, zarówno gumową j i żelową, miotaną z typowych działek kalibru 20 mm, siatki),
 - środki chemiczne, które dzieli na:
 - a) oddziałujące na różne zmysły człowieka, między innymi na wzrok. Stosowane głównie w formie dymów, gazów i innych, które powodują odwracalny stan bardzo złego samopoczucia, wykluczający podejmowanie zorganizowanego działania,
 - b) substancje utrudniające lub uniemożliwiające poruszanie się (różne substancje, głównie w formie żelów lub płynów, ograniczające tarcie, lub przeciwnie – oblepiające kończyny i przytwierdzające osoby do podłoża)²⁰.

Rysunek 6. Podział broni nieletalnej pod względem zastosowanych środków rażenia.

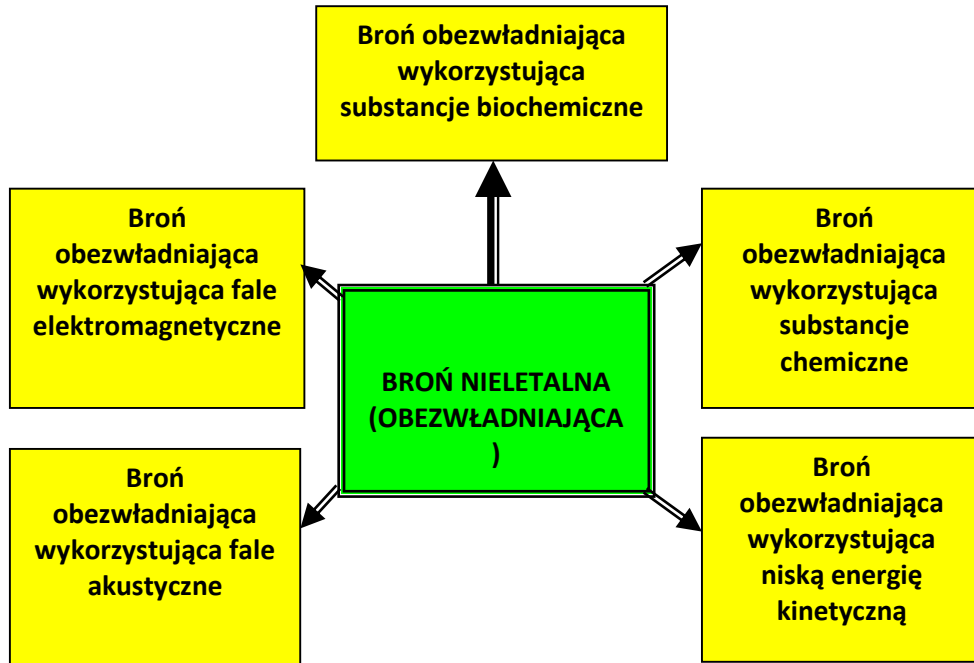

Źródło: Opracowanie własne na podstawie K. Kubiak, *Broń nieśmiertelna we współczesnych konfliktach zbrojnych*, zeszyty Naukowe AON, nr1 (70), Warszawa 2008.

²⁰ K. Kubiak, *Broń nieśmiertelna we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Zeszyty Naukowe AON, nr 1 (70), AON, Warszawa 2008, s. 78.

Ze względu na zastosowany sposób oddziaływania na obiekt można wyróżnić broń opartą na wykorzystaniu działania, przedstawia je rysunek 7.

Rys. 7. Podział broni obezwładniającej ze względu na zastosowany sposób oddziaływana.

Źródło: Opracowanie własne.

Przedstawione w opracowaniu klasyfikacje siłą rzeczy nie wyczerpują tematyki, gdyż zawsze można wprowadzić inne parametry i według nich dokonać kolejnej klasyfikacji.

Możliwości wykorzystania i rozwój broni nieśmiercionośnej (nieletalnej)

Biorąc pod uwagę parametry broni, czynniki rażenia jakimi się charakteryzują można stwierdzić, że jest wiele możliwych przypadków wykorzystania tej broni, do różnych zadań takich jak:

- kontroli tłumów. Cel jej użycia to zapanowanie nad zbiorowiskiem ludzi, zmuszenie ich do poniesienia działania, rozproszenia go, rozbicie zbiegowiska. Można ją wykorzystać do tłumienia zamieszek, rozruchów buntów itp.;
- do kontroli poszczególnych osób lub małych grup, w celu zmuszenia ich do porzucenia zamiaru i podporządkowania się;

- do ochrony obiektów, obozowisk, baz logistycznych, stanowisk dowodzenia i kierowania przed atakami różnych osób czy też zorganizowanych grup;
- przeciwko pojazdom celem ich zatrzymania i unieruchamiania;
- przeciwko urządzeniom technicznym w celu ich zniszczenia lub uszkodzenia;
- przeciwko elementom konstrukcyjnym obiektów i infrastrukturze w celu uczynienia ich bezużytecznymi;
- przeciwko systemom dowodzenia, kierowania i infrastrukturze informatycznej;
- przeciwko systemom logistycznym, a w szczególności do czynienia bezużytecznym do wykorzystania paliw i smarów.

Takie określenie zadań (wymogów) wskazuje drogi poszukiwania i rozwoju systemów broni niezabijających, nakierowanych na realizację powyższych zadań. Można wskazać, że największe zainteresowanie w tej dziedzinie wykazuje Rosja i USA, a ostatnio z racji realizowanych zadań także Unia Europejska. Właśnie w ramach UE powołano strukturę EDA (European Defence Agency), Europejską Agencję Obrony, która koordynuje badania nad rozwojem broni nieletalnych, wskazuje kierunki i wymogi w zakresie ich rozwoju i zastosowania. Realizowane przez nią programy prowadzone są w kilku państwach, które zaoferowały swoje ośrodki naukowe oraz przemysłowe celem opracowania konkretnych systemów tejże broni. Podczas szczytu waszyngtońskiego NATO w 1999 r. Rada Północnoatlantycka zdefiniowała Nonlethal Weapons (NLW) jako ważne, dodatkowe możliwości niezbędne do sprostania wymaganiom przyszłych operacji.

Także w Polsce zapewnienia bezpieczeństwa oraz wyposażenia żołnierzy do prowadzenia różnorodnych działań, szczególnie podczas realizowanych misji pokojowych, stabilizacyjnych i humanitarnych jest istotnym problemem poruszonym zarówno w pracach naukowych, publikacjach jak teoretycznych założeniach Rozwoju Sił Zbrojnych. Właśnie w tym ostatnim znajdujemy stosowne zapisy odnośnie omawianej problematyki. W Celach Sił Zbrojnych NATO dla Polski stwierdza się, że w ostatnich latach pojawiły się możliwości opracowania zupełnie nowej generacji uzbrojenia niebazującego na energii chemicznej prochów o energii kinetycznej pocisków. Do takiego uzbrojenia należą systemy broni skierowanej energii (Directed Energy Weapons - DEW), które obejmuje:

- technologie laserowe;
- technologie wykorzystujące głównie wybuchowe generatory impulsu elektromagnetycznego (High Power Generators) jako źródło niskoczęstotliwościowej (do 100MHz) energii elektromagnetycznej dla dalszych stopni systemów mikrofal wysokiej energii HPM (High Power Microwave). HPM to źródło promieniowania elektromagnetycznego wielkiej mocy w zakresie częstotliwość radiowych HPRF (High Power Radio Frequency) lub źródło energii skierowanej na częstotliwościach radiowych (Radio Frequency Directed Energy);
- technologie posługujące się wiązkami cząstek naładowanych lub neutralnych wysokich energii (Charge Particles Beams/ Neutral Particle Beams);

W dziedzinach tych powinny zostać podjęte prace podstawowe oraz badania stosowane. Nauka polska posiada rozeznanie i osiągnięcia w tym obszarze. Dotyczy

to w szczególności broni elektromagnetycznej, gdzie były prowadzone prace badawcze i zostały osiągnięte obiecujące wyniki.

Patrząc wstecz należy podkreślić, że w celach Sił Zbrojnych NATO 2008 dla Rzeczypospolitej Polskiej wskazano, że ostatnich latach daje się także zaobserwować silne zapotrzebowanie na nowe typy broni, tzw. obezwładniającej (Non Lethal Weapon - NLW), umożliwiającej neutralizację i obezwładnienie osób i tłumy oraz neutralizację sprzętu i kluczowej infrastruktury. Broń NLW obejmuje rój akustyczną, mechaniczną, kinetyczną, elektromagnetyczną. Pomimo prowadzonych w świecie wielokierunkowych prac nie nastąpił widoczny przełom w tym obszarze. Ze względu na innowacyjność zagadnienia, gdzie o sukcesie może przesądzić idea, a nie wysokość poniesionych nakładów, zasadnym wydaje się podjęcie w Polsce strategicznych programów badawczych w wyżej wymienionych obszarach²¹.

Ponadto jako obszar o wysokim priorytecie uznano ochronę sił przed wszelkimi potencjalnymi zagrożeniami. Jako szczególnie ważne wskazuje się działania asymetryczne i przeciwdziałanie potencjalnym zagrożeniom użycia broni chemicznej, biologicznej, radiologicznej i nuklearnej (CBRN). Mimo, że cały obszar ochrony sił jest bardzo istotny, to wśród obszarów szczególnie istotnych dla prowadzenia działań operacyjnych wskazano min. broń non – lethal²².

Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego jako priorytetowe kierunki prowadzonych badań, jeśli chodzi o rozwój nowych technologii wskazał następujące cele dla Sił Zbrojnych: E 08 40 energia skierowana – uzbrojenie i zdolności obronne, a wśród celów dla wojsk lądowych jest: cel oznaczony jako L 0880 – Broń nieśmiercionośna²³.

Problematyka broni niezabijającej była i jest także analizowana i rozpatrywana poza Siłami Zbrojnym. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w programie badań naukowych na rzecz przemysłowego potencjału obronnego wskazało kierunki i priorytety badań, a w tym:

- obszarze technologicznym III – Broń precyzyjna i uzbrojenie, pozycja 3 technologie uzbrojenia przyszłości, do których zaliczono: źródła energii mikrofalowej dużej mocy;
- w pozycji 4, systemy uzbrojenia dla tzw. niesymetrycznego pola walki, a w tym broni obezwładniającej²⁴.

Wskazano także, że w ostatnich latach pojawiły się możliwości opracowania zupełnie nowej generacji uzbrojenia niebazującego na energii chemicznej prochów i energii kinetycznej pocisków. Do takiego uzbrojenia należą: broń elektromagnetyczna, broń laserowa, broń mikrofalowa²⁵.

²¹ Cele Sił Zbrojnych NATO 2008 dla Rzeczypospolitej Polskiej, s. 31/34. Priorytetowe kierunki badań z obszaru techniki i technologii obronnych na lata 2009 – 2021, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego, Warszawa 2008, s. 31.

²² Cele Sił zbrojnych NATO 2008 dla Rzeczypospolitej Polskiej, s. 43.

²³ Priorytetowe kierunki badań z obszaru techniki i technologii obronnych na lata 2009 - 2021, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego, Warszawa 2008, s. 32.

²⁴ Program badań naukowych na rzecz przemysłowego potencjału obronnego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, departament badań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa, Warszawa 2007, s. 9.

²⁵ Program badań naukowych na rzecz przemysłowego potencjału obronnego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, departament badań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa, Warszawa 2007, s. 35.

Streszczenie

W artykule przedstawiono przyczyny i genezę powstania broni nieśmiercionośnej wynikające z potrzeby odpowiedzi na pojawiające się zagrożenia dla wojska w czasie wykonywania zadań. Zostały wskazane wybrane definicje opisujące broń nieśmiercionośną. Omówiono w jakich sytuacjach i do jakich zadań może być wykorzystana. Dokonano także klasyfikacji broni oraz wskazano możliwości jej wykorzystania.

Słowa kluczowe: broń nieśmiercionośna, konflikty zbrojne, operacje pokojowe, asymetria.

Summary

The article presents the causes and genesis of non-lethal weapons resulting from the need to respond to emerging threats to the army while performing tasks. Selected definitions describing non-lethal weapons have been indicated. It was discussed in what situations and for what tasks it can be used. The weapons were also classified and the possibilities of their use indicated.

Keywords: non-lethal weapons, armed conflicts, peacekeeping operations, asymmetry.

Bibliografia

- Bunker J. R., *Non-Lethal weapons: Term and reference*, http://www.zarc.com/English/nonlethal_weapon/ntl-usaz, (dostęp: 24.06.2010 r.).
- Cele Sił Zbrojnych NATO 2008 dla Rzeczypospolitej Polskiej.
- Cook J. W., *Non-lethal Weapons: Technologies, Legalities, and Potential Policies*.
Internet: <http://www.fas.org>[<http://www.fas.org>.], (dostęp: 12.07.2010 r.)
- Gawliczek P., Pawłowski J., *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003.
- Kubiak, K. *Broń nieśmiercionośna we współczesnych konfliktach zbrojnych*, Zeszyty Naukowe AON nr 1 z 2008, Warszawa 2008.
- Lorenz F. M., *Nonlethal Force: Slippery Slope to War?*, Parameters nr 4, Carlisle Barracks 1996.
- Pastuszka W., *Nowe rodzaje broni na cywilów*, Gazeta Wyborcza, nr z 19. 07, 2006.
- Policy for Non - Weapons, United States Department of Defense, Directive No 3000.3, 9 July 1996.
- Priorytetowe kierunki badań z obszaru techniki i technologii obronnych na lata 2009 – 2021, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego, Warszawa 2008.
- Priorytetowe kierunki badań z obszaru techniki i technologii obronnych na lata 2009 - 2021, Ministerstwo Obrony Narodowej, Departament Nauki i Szkolnictwa Wojskowego, Warszawa 2008.
- Program badań naukowych na rzecz przemysłowego potencjału obronnego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, departament badań na rzecz bezpieczeństwa i obronności państwa, Warszawa 2007.
- Regulamin Działań wojsk lądowych, DWL, Warszawa 2008.
- Kaczmarek W., *Działania operacyjne wojsk lądowych*, AON, Warszawa 2004.
- Siniscalchi J., *Non-Lethal Technologies: Implication For Military Strategy*, Occasional Paper No. 3, Center for Strategy and Technology Air War College, March 1998.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Przedświt, Warszawa 1994.

Suhajda J., *Non - Lethal Weapon, for Military Operations, Other Than War*, http://www.fas.org/man/dod-101/sys/land/docs/suhajd_1.htm., (dostęp: 15.04.2010 r.).

Ścibiorek Z., *Rozważania o obronie*, Bellona, Warszawa 1993.

Toffler A i H, *Wojna i antywojna*, Muza SA, Warszawa 1997.

Michał WIŚNIEWSKI

Katedra Prawa Karnego Procesowego i Kryminalistyki

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytet Gdański

SOCIAL CREDIT SYSTEM – KONTROLA RYZYKA W EPOCE BIG DATA

Dnia 26 kwietnia 1986 w miejscowości Prypeć na Ukrainie doszło do błędu podczas testowania systemu awaryjnej kontroli reaktora jądrowego. Efektem było jego przegrzanie i gwałtowny wybuch wodoru. Wiejący ówczesnie w kierunku południowo zachodnim wiatr, trwający nieco przeszło tydzień oraz częste opady deszczu spowodowały wypuszczenie do środowiska izotopów radioaktywnych, takich jak pluton 241, którego okres połowicznego rozkładu wynosił 14 lat oraz jod 131, którego okres połowicznego rozkładu wynosił 8 dni. Im krótszy okres połowicznego rozkładu, tym większa była dawka promieniowania.

W pierwszym roku po katastrofie zanotowano wzrost zachorowalności na raka tarczycy o 1-2% na terenie Europy wschodniej i centralnej. Tarczycą jest organem odpowiedzialnym m.in. za prawidłową syntezę i wchłanianie jodu w organizmie. Około 12-14 lat odnotowano wzrost zachorowalności na poziomie 1100 % na tym samym terenie¹.

Niemożliwy do przewidzenia błąd ludzki i jego konsekwencje stały się światowym symbolem ryzyka związanego z rozwojem cywilizacji.

Zdaniem niemieckiego socjologa Ulricha Becka (podsumowanego piórem P. Stankiewicza) jedną z elementarnych cech ryzyka, odróżniającą je od „zwykłych” zagrożeń, jest jego pochodzenie. W jego ocenie, współczesne ryzyko jest generowane przez sam system nowoczesności, który w ten sposób zaczyna w dobie „społeczeństwa ryzyka” zagrażać sam sobie (np. globalną katastrofą ekologiczną). Współczesne występujące formy ryzyka są swoistymi skutkami ubocznymi postępu naukowo-technicznego, które przestały mieć jedynie marginalny i możliwy do skontrolowania charakter. Beck wyróżnia trzy rodzaje globalnego ryzyka: ekologiczne, finansowe i terrorystyczne.² Choć należy zaznaczyć, że jest to typologia dość ograniczona biorąc pod uwagę zagrożenia wynikające np. z nowoczesnych technologii, przestępczości kryminalnej czy sektora zdrowotnego.

Jednocześnie nie pozostawia wątpliwości, że na wzrost poziomu ryzyka we współczesnej cywilizacji (a przynajmniej jej percepcji) mają wpływ wyłącznie działania ludzkie (kryzysy finansowe, ocieplenie klimatu, zamachy). Nie mają także większego znaczenia rzeczywiste rozmiary generowanego przez współczesne społeczeństwa ryzyka. Badania przeprowadzone w Stanach Zjednoczonych wykazały, że prawdopodobieństwo śmierci przeciętnego Amerykanina w ataku terrorystycznym wynosi 0,00106%, czyli 1 na 93 000. Tymczasem pięć lat po

¹ W. F. Heidenreich, J. Kenigsberg, P. Jacob, E. Buglova, G. Goulko, H. G. Paretzke, E. P. Demidchik and A. Golovneva, Time Trends of Thyroid Cancer Incidence in Belarus after the Chernobyl Accident, Radiation Research nr 155/5, 1999, s. 617-625.

² P. Stankiewicz, W świecie ryzyka - niekończąca się opowieść Ulricha Becka, Studia Socjologiczne 3 (190) 2008, UMK, s. 119-122.

zamachu z 2001- 44% Amerykanów twierdziło, że bardzo boi lub boi się, że oni lub ich rodzina mogą stać się ofiarą zamachu terrorystycznego.³

Zdaniem J. Hryniewicza już sama egzystencja w kulturze ryzyka nieuchronnie prowadzi do trwałego poczucia lęku, wzmacnianego przez nieprzewidywalność i brak możliwości oszacowania jego rozmiarów.⁴ W konsekwencji, obserwuje się, że percepcja ryzyka stymuluje wzrost strachu w społeczeństwie, natomiast sam strach kształtuje już bezpośrednio kierunki jego polityki. W społeczeństwie ryzyka istnieje zatem ogromny popyt na zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa skutkującego zwiększonym naciskiem opinii publicznej na przewidywanie i kontrole takich zagrożeń.

Nieprzewidywalność zarówno jednostek ludzkich jak i ich zbiorowości zmusza zatem rządy do poszukiwania nowych sposobów kontroli powyższego ryzyka, wraz ze wzrostem populacji oraz poziomu skomplikowania rzeczywistości społecznej (digitalizacja przestrzeni publicznej).

Przykładowe rozwiązanie powyższego problemu zaproponował rząd Chińskiej Republiki Ludowej w 2014 r. rozpoczynając pracę nad Systemem Zasług Społecznych, nazywanym także Systemem Zaufania Społecznego (Social Credit System - SCS).

W czerwcu 2014 r. Rada Państwa ChRL⁵ przedstawiła zarys programu SCS w dokumencie "State Council Notice concerning Issuance of the Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014–2020).⁶ W oficjalnych komunikatach system ten miał na celu „pielęgnację uczciwości w stosunkach handlowych oraz wzmocnienie wiarygodności wymiaru sprawiedliwości i integralności społecznej.”⁷ W rzeczywistości system ten polega na stworzeniu rozległej infrastruktury informatycznej bazującej na technologii *Big Data*⁸ pozwalającej na monitorowanie, zapisywanie, analizę i wykorzystanie danych generowanych przez użytkowników tego systemu. W swoim bazowym założeniu, jest to swoisty system reputacji obywatelskiej, wzorowany na sposobach gromadzenia i przetwarzania danych swoich klientów przez banki i instytucje finansowe, w celu ewaluacji ich wiarygodności finansowej.

W zamiarze twórców, program ten w przyszłości ma dokonywać oceny: zachowania, statusu ekonomicznego, historii kryminalnej, medycznej, edukacji, religii oraz poglądów politycznych i na podstawie zebranych tak danych, dopuszczać stosownie systemowi kar i nagród dla zindywidualizowanych jednostek oraz podmiotów gospodarczych. System taki w założeniu pozwoli władzy na premiowanie społecznie pożądanym zjawisk przy jednoczesnej marginalizacji zjawisk

³ J. T. Hryniewicz, Schyłek społeczeństwa przemysłowego jako źródło niepewności, *Przegląd Organizacji* 06/2011, s. 24-27.

⁴ J. T. Hryniewicz, Społeczeństwo ryzyka. Teoria, model, analiza krytyczna. *Przegląd Socjologiczny* 2/2014, s. 9-33.

⁵ Chin. upr. 中华人民共和国国务院, chin. trad. 中華人民共和國國務院, (pinyin Zhōnghuá Rénmín Gònghéguó Guówùyuàn). Najwyższy kolegialny organ władzy wykonawczej ChRL.

⁶ Tekst dokumentu przetłumaczonego z mandaryńskiego na język angielski - "Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014–2020)".

⁷ I. Lezzi, China's Social Credit System: a governance model in the era of Big Data?, *Filodiritto*, 2018, s. 1-3.

⁸ Technologie zajmujące się przetwarzaniem znacznych ilości danych zdobywanych w środowiskach systemów elektronicznych pozwalających na dogłębną analizę zjawisk w owych systemach zachodzących.

patogennych. Skutki dokonywanej weryfikacji przez system dla jego adresatów będą obejmować możliwość (bądź nie) uzyskania: kredytu, pracy czy komunikacji środkiem transportu publicznego.⁹ Wynik powyższej oceny będzie przedstawiany w postaci liczbowej, publikowanej na Narodowej Platformie Informacji Kredytowej¹⁰ i w zależności od norm ustawianych zarówno przez władze centralne oraz lokalne prowincje będzie uznany za podstawowe kryteria zapewnienia (bądź odmowy) określonej usługi przez instytucje państwowe, prowincjonalne bądź prywatne.

Początki SCS można prześledzić do pierwotnej motywacji głębokiej reformy gospodarki Chin trwającej od 2002 r. do dnia obecnego zwanej potocznie „czwartą generacją”. Celem reformy była walka z patologiami gospodarczymi o krajowym zasięgu, generowanych brakiem odpowiednich instytucji prawnych i wykonawczych w obliczu wejścia przez Chiny w nowy wiek gospodarczej prosperity. Patologie te obejmowały szerokie spektrum zjawisk - od rażących naruszeń praw autorskich i kopiowania technologii przez konkurujących przedsiębiorców, po nielegalną produkcję żywności. Z czasem, wizja powszechnego systemu kontroli bazującego na behawioralnym „screeningu”, uzyskała zielone światło do znacznie szerszego zastosowania.¹¹

W powołanym już powyżej „zarysie SCS” z 2014 r. można przeczytać, że system ten ma być ucieleśnieniem fundamentów Chińskiej ludowej myśli politycznej takich jak:

1) Teoria Deng Xiaopinga – zgodnie z którą egalitaryzm tolerowany jest tak długo jak zapewnia wysoki poziom efektywności, co jego twórca kwitował maksymą „nieważne jaki jest kolor kota, ważne by łapał myszy.”

2) Zasadą Trzech Reprezentacji – zgodnie z którą ludowej polityce Chin przyświecają 3 długoterminowe cele:

a. Zwiększenie produkcji - poprzez przyzwolenie na prywatną inicjatywę w gospodarce;

b. Rozwój kultury - poprzez promowanie w świecie chińskiej kultury;

c. Konsensus Polityczny - poprzez ostrożną demokratyzację Partii, m.in. utworzenie jej dla biznesmenów i lokalnych działaczy partyjnych;

3) Koncepcja Naukowego Rozwoju – zakładająca zrównoważenie szybkości rozwoju wszystkich sektorów chińskiej gospodarki, walkę z korupcją, wyrównanie różnic między bogatymi a biednymi, rozwój opieki socjalnej oraz ochronę środowiska naturalnego.

4) Stworzenie Harmonijnego Społeczeństwa – społeczeństwa "praworządnego, demokratycznego, solidarnego, uczciwego i sprawiedliwego".

Postępujący rozwój technologiczny jest zatem uznawany przez rząd ChRL za zwiastun nowej ery gospodarki centralnie planowanej, pozwalającej nie tylko na maksymalizację efektywności ekonomicznej, lecz także kontrolę porządku społecznego oraz realizację innych epokowych celów chińskiej władzy ludowej.¹²

Social Credit System nie jest jednym systemem, lecz zbiorczą nazwą dla wielu sankcjonowanych przez państwo programów wdrażanych przez rządy lokalne oraz wielkich chińskich przedsiębiorców (głównie z branży finansowej i medialnej jak

⁹ R. Creemers, China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control, University of Leiden, 2018 s. 2-3.

¹⁰ National Credit Information Sharing Platform.

¹¹ R. Creemers, China's Social Credit...op. cit. s. 3-4.

¹² C. Hays, A New Credit Paradigm in China, Bloom Economic Research Division, 2018, s. 2-17.

Tencent, Didi Chuxing czy Baihe.com). Mimo rozrastającej się liczby tego typu inicjatyw, każdy z programów charakteryzuje 6 podstawowych cech:

1) Brak anonimowości – program identyfikuje osobę prywatną na podstawie danych osobowych z dowodu osobistego, biletu kolejowego, karty płatniczej itd., a przedsiębiorcę po numerach identyfikacji podatkowej, dodatkowo, w prowincji Shanghai w miejscach publicznych testowany jest aktualnie moduł rozpoznawania twarzy - którego implementacja w innych rejonach ma postępować w zależności od wyników jego skuteczności.

2) Szerokie rozumienie kredytu – ocena podmiotu obejmuje nie tylko jego przymioty ekonomiczne jak zdolność do zaciągania zobowiązań, ale także ocenę postawy moralnej – jak religijność, historię kryminalną, zapatrywania polityczne, korzystnie z sieci, produktywność w pracy, rodzaj wykonywanego zawodu, poziom obciążenia dla systemu socjalnego itd.

3) Rozwój poprzez ukierunkowane zastosowanie – system ten podlega i podlegać będzie nieustannej adaptacji do potrzeb lokalnych prowincji i ich części (poprzez zastosowanie prawa miejscowego) jak i pewnym założeniom uniwersalnym (kontrolowanym legislacją powszechnie obowiązującą).

4) Szeroki i płynny wachlarz sankcji – których celem ma być nie tylko karanie, ale przede wszystkim faworyzowanie pożądaných zachowań – jak np. terminowa spłata zobowiązań finansowych bądź podatkowych.

5) Odpowiedzialność osobista – ocenie podlegać będą nie tylko obywatele i firmy prywatne, ale też np. członkowie spółek jako ich organy lub lokalni urzędnicy piastujący określone funkcje.

6) Zarządzanie informacjami i ich udostępnianie – zgodnie z krajową legislacją, program skupi się na masowym zebraniu i analizie informacji mogących obejmować np. dane biometryczne, historię przeglądarki, trasy podróży, stan zdrowia - w chmurach obliczeniowych firm należących do państwa bądź firm ściśle z państwem współpracujących. Informacje te w zależności od potrzeby będą udostępniane wszystkim państwowym instytucjom i innym podmiotom uprawnionym np. pracodawcom.

Wdrażanie systemu SCS rozpoczęto od nadania przez Ludowy Bank Chin¹³ w 2015 r. licencji 8 chińskim firmom do rozpoczęcia własnych programów pilotażowych pozwalających na przydzielanie i odbieranie punktów reputacji swoim klientom, a także tworzenia programów służących ocenie ich ryzyka kredytowego, głównie z użyciem aplikacji mobilnych.¹⁴

Największym z owych systemów jest tzw. sezamowy kredyt (Sesame Credit) system stworzony przez firmę Ant Financial – spółkę stowarzyszoną z grupą kapitałową Alibaba. Firma ta w zależności od np. wielkości zakupów, zarobków, preferowanych metod płatności i wywiązywania się przez klientów z ich zobowiązań finansowych nadaje i odbiera „sezamowe punkty” w wymiarze od 350 do 950. Podmioty z wysokim ratingiem otrzymują „nagrody” w postaci np. rabatów na zakupy, możliwości wynajęcia pojazdu bez konieczności wpłaty zastawu, możliwości zaciągnięcia kredytu na preferencyjnych warunkach, czy choćby otrzymania wizy do Luksemburga.

¹³ People's Bank of China (PBC or PBOC; Chinese: 中国人民银行; pinyin: Zhōngguó Rénmín Yínháng).

¹⁴<https://citizenlab.ca/2017/01/cashless-society-cached-data-security-considerations-chinese-social-credit-system/>, (dostęp: 16.08.2018 r.).

Obecnie, ponad 30 rządów lokalnych na terenie swoich jurysdykcji korzysta z własnych pilotażowych form kredytu społecznego bądź zezwala na ich wykorzystanie sektorowi prywatnemu.¹⁵ Implementacja wszystkich systemów zaufania społecznego jest stale koordynowana przez Centralną Komisję ds. Poglębienia Reform (ang. Central Comprehensively Deepening Reforms Commission (Chin: 中央全面深化改革委员会; pinyin: Zhōngyāng Quánmiàn Shēnhuà Gǎigé Wěiyuánhui) kierowaną przez Xi Jinpinga - sekretarza generalnego Komunistycznej Partii Chin od 15 listopada 2012 i przewodniczącego Chińskiej Republiki Ludowej od 14 marca 2013.¹⁶ Programy te obejmują nie tylko ocenę osób fizycznych lecz także prywatnych przedsiębiorców, niezależnie od formy prawnej czy rozmiarów.

Obserwacja różnorodności implementowanych programów wskazuje, że celem chińskiego rządu nie jest stworzenie jednego scentralizowanego systemu ewaluacji oraz kar i nagród dla swoich obywateli, lecz rozproszonego i sprawnie skoordynowanego systemu weryfikacji ich społecznej i ekonomicznej produktywności, dotykającego wszystkich najważniejszych sfer ich życia osobistego i publicznego. Prawdopodobnym celem takiego zabiegu jest uniknięcie poczucia przytłoczenia jednostki przez zbiurokratyzowanego mołocha notorycznie inwigilującego każdy aspekt jej życia, którego da się jednoznacznie zidentyfikować i potępić. Fragmentaryzacja stwarza iluzję wyboru i wolności (nie każdy bowiem z dostępnych programów odnosi się do określonych grup społecznych jak np. mali lokalni przedsiębiorcy).

W 2017 r. program poszerzono do udziału czterech głównych ośrodków administracyjnych, obejmujących łącznie około 218 milionów obywateli, w tym:

- prowincji Hubei – 58.500.000 mieszkańców;
- prowincji Shanghai – 34.000.000 mieszkańców;
- prowincji Hebei – 74.700.500 mieszkańców;
- prowincji Zhejiang – 51.200.000 mieszkańców.

Charakterystyka programów została zróżnicowana ze względu na ośrodki, w których działają, jednakże wszystkie oparto na pięciu głównych elementach: informacjach gromadzonych w systemie, sankcjach, poważnych sankcjach oraz zachętach.

We wszystkich prowincjach gromadzenie danych obejmowało zbieranie informacji m.in. o: niezastosowaniu się do wyroków sądów, informacji o karach administracyjnych, złamanych zezwoleniach / koncesjach itd. Wyjątkowo prowincja Szanghaj przechowuje informacje takie jak unikanie opodatkowania czy opłacania składek ubezpieczeniowych, zaś prowincja Zhejiang przechowuje informacje o uzyskanych bezprawnie ulgach administracyjnych (np. koncesji wydanych w wyniku oszukania organu wydającego). Wszystkie te informacje podlegają ocenie lokalnych organów, które na ich podstawie dokonują oceny statusu społecznego (social credit) weryfikowanego podmiotu. W przypadku spadku poniżej określonego progu, jednostka uznawana jest za „niegodną zaufania” (ang. untrustworthy).

¹⁵ N. Loubere, S. Brehm, China's Dystopian Social Credit System Is a Harbinger of the Global Age of the Algorithm, Lund University, 2018, s. 1-4.

¹⁶ M. Meissner. "China's Social Credit System, a big-data enabled approach to market regulation with broad implications for doing business in China", Mercator Institute for China studies, 2017 r. https://www.merics.org/fileadmin/templates/download/chinamonitor/merics_ChinaMonitor_39_englisch_Web.pdf, (dostęp: 10.09.2017 r., s. 6).

Karami za bycie uznany „niegodnym zaufania” we wszystkich prowincjach to m.in.:

- sygnalizowanie takich podmiotów lokalnym agencjom zajmującym się kontrolą administracyjną wykonywanych zawodów lub prowadzonej działalności np. częstsze kontrole sanitarne w restauracji;
- restrykcje w uzyskiwaniu i cofnięcie zezwoleń administracyjnych np. w przyznawaniu pomocy rządowej lub lokalnej (dotacje, koncesje);
- zastosowanie środków i kar dyscyplinujących na poziomie lokalnym i krajowym.

W prowincjach Shanghai i Hebei lista sankcji jest otwarta – istnieje zatem możliwość wprowadzania także innych metod w zależności od „potrzeb” lokalnych władz.

Poważne sankcje (Punishments for Seriously Untrustworthy) stosowane są wyłącznie w trzech prowincjach (Shanghai, Hubei i Zhejiang) i obarczenie nimi następuje w przypadku wpisania podmiotu na listę poważnych przewinień. We wszystkich trzech prowincjach za przewinienia takowa uznaje się: działania stwarzające ryzyko poważnych naruszeń zdrowia i życia ludzi, działania poważnie naruszające porządek społeczny bądź zasady wolnego handlu, odmowa bądź unikanie wykonania przepisanych prawem zobowiązań w poważnych okolicznościach, odmowa wykonania zobowiązań rangi państwowej i narażenie interesu bezpieczeństwa państwa bądź niszczenie instalacji służących celom obrony narodowej. Ponadto, w prowincji Hubei katalog ten uznaje się za otwarty w zakresie przewinień związanych z dobrem państwa. W prowincji Zhejiang wpisanie na powyższą listę następuje także w przypadku uzyskania bezprawnymi metodami (np. oszustwem) administracyjnych zezwoleń związanych ze zdrowiem bądź bezpieczeństwem publicznym (np. koncesji na alkohol) oraz odmowy wykonania zobowiązań nałożonych dokumentem urzędowym.

Karami za poważne przewinienia dla prowincji Shanghai i Hubei są ograniczenia w dostępie do określonych rynków bądź branży dla przedsiębiorców, restrykcje w uzyskaniu uprawnień zawodowych bądź pełnienia określonych zawodowych funkcji czy limity w zakresie konsumpcji towarów luksusowych. W prowincji Zhejiang kary obejmują ograniczenia w udziale w przetargach bądź aukcjach publicznych, wykluczenia przedsiębiorców z danego rynku, ograniczenia w użytkowaniu infrastruktury publicznej, ograniczenia w nabywaniu towarów luksusowych, ograniczenia w uzyskiwaniu kwalifikacji związanych z pełnieniem określonych funkcji publicznych czy ograniczenia w uzyskiwaniu subsydiów bądź innych form wsparcia publicznego.

Zachęty przyznawane są w przypadku uzyskania wysokiego współczynnika oceny tj. uznania za „trustworthy”. Zachęty w zależności od prowincji obejmują szeroki wachlarz wsparcia lokalnej administracji, w tym:

- rozpatrywanie spraw administracyjnych (np. zezwoleń na pobyt stały) poza kolejnością;
- uproszczenie procedur administracyjnych;
- priorytetyzowanie w dostępie do zasobów (np. wyższa lokata w przetargach, więcej punktów na konkursach);
- uprzywilejowanie w lokalnych programach wsparcia bądź programach inwestycyjnych;

- zmniejszenie częstotliwości kontroli ze strony organów państwowych i lokalnych.

Katalog zachęt jest otwarty dla wszystkich prowincji.

Podsumowanie

W przyszłości system ten ma być inkorporowany przez szkoły, uczelnie, system opieki zdrowotnej i do instytucji publicznych. Zbyt mały współczynnik zaufania spowoduje, że ktoś nie dostanie się na studia, nie będzie mógł się ubiegać na stanowisko urzędnicze, nie weźmie pożyczki, czy nie zostanie wpuszczony na stadion. Lata badań socjologicznych w pełni ugruntowały pogląd, że czynniki takie jak pozycja społeczna, dostęp do zasobów czy dostęp do edukacji, bardzo silnie korelują z poziomem przestępczości (Albert Cohen, Robert Merton). Można zatem przewidywać, że w nie dającym się precyzyjnie określić procencie, system ten może spowodować pewne swoiste sprzężenie zwrotne w społeczeństwie, do którego został inkorporowany, tzn. chęć zaprowadzenia idealnego ładu, tak znacząco zwiększy dysproporcje społeczne, że ład ten będzie zagrożony przez tych którzy już nie mają nic do stracenia. Jeżeli tak się stanie to czy nie łatwiej będzie po prostu prewencyjnie penalizować zbyt niski współczynnik zaufania społecznego, niż pozwalać na generację ryzyka wzrostu przestępczości, zamieszek, rozruchów, a w przypadku hipotetycznej, dalszej eskalacji nawet lokalnej wojny domowej?

Faktem zaś jest, że w Chinach system ten zyskuje na popularności zwłaszcza wśród młodych ludzi łaknących społecznej afirmacji i komparowania swojego statusu ze statusem innych członków społeczeństwa. Proliferacja systemu SCS w tej grupie wiekowej dokonuje się za ich wiedzą i zgodą głównie poprzez media społecznościowe.¹⁷

Chińczycy wybrali zatem najbezpieczniejszy ze sposobów implementacji tego rodzaju rozwiązań – wieloletnią zmianę paradygmatu myślenia o prywatności i prawach jednostki, poprzez umyślne wyzbywanie się części swoich wolności przez ludzi wkraczających dopiero w dorosłość – nieświadomych w pełni konsekwencji ich czynów dla przyszłych dziesięcioleci.

Professor Zhang Zheng doradca rządu ChRLw zakresie projektowania system zasług społecznych na uniwersytecie w Peking opisał system następującymi słowami: „na świecie są dwa rodzaje ludzi, dobrzy i źli, a teraz wyobraźcie sobie świat, w którym dobrzy są nagradzani zaś źli karani.”¹⁸ Słowa te w swej prostocie prowokują do dalszej refleksji: być może system ten, mimo pozorów złowroziej omnipotencji jest naturalną i nieuchronną ewolucją wymiaru sprawiedliwości cywilizowanego świata na miarę XXI wieku? Czyż system taki, połączony np. z systemami identyfikacji ludności (kamery z rozpoznawaniem twarzy, czytniki biometryczne) nie redukuje w istotny sposób ryzyka immanentnie związanego z funkcjonowaniem także zachodnio-europejskich społeczeństw jakim jest terroryzm? Czy może system ten generowałby w naszych społeczeństwach błędne koło frustracji wyzwalającej wcześniej niespotykane pod względem rozmiarów epidemie

¹⁷ Z. Huang, All Chinese citizens now have a score based on how well we live, and mine sucks, Quartz, 2015 r. <https://qz.com/519737/all-chinese-citizens-now-have-a-score-based-on-how-well-we-live-and-mine-sucks/>, (dostęp: 17.08.2018 r.).

¹⁸ M. Maurtvedt, The Chinese Social Credit System - Surveillance and Social Manipulation: A Solution to "Moral Decay"?, Master's Thesis in Chinese Society and Politics, University of Oslo, 2017 r., s. 1.

przemocy bądź samobójstw? Odpowiedź na te pytania może przynieść wyłącznie dalsza skrupulatna obserwacja naszych dalekowschodnich sąsiadów.

Streszczenie:

Celem artykułu było zdefiniowanie systemu zaufania społecznego (Social Credit System - SCS) obecnie implementowanego w społeczeństwie Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). System ten pozwala na ocenę zachowań społecznych obywateli przez Państwo oraz na kontrolę dostępu do zasobów współczesnego społeczeństwa, w zależności od wyniku takiej oceny. Autor w podstawowym zakresie dokonał historycznej analizy motywów wdrożenia powyższego systemu oraz jego charakterystyki, przeanalizowano jego zasięg oraz prognozy jego rozwoju w przyszłości. W ocenie autora SCS przedstawia niebezpieczne choć realne rozwiązanie problemu wzrostu ryzyka bezpieczeństwa publicznego we współczesnych, wysoce zdigitalizowanych społeczeństwach.

Słowa kluczowe: system zaufania społecznego, masowa inwigilacja, system reputacji, kontrola ryzyka.

Summary

The main objective of this article was to define Social Credit System (SCS) currently implemented in People's Republic of China (PRC) society. This system allows the state to evaluate behaviors of citizens and control resource distribution of modern society – by the results of this evaluation. Author analyzed historical motivation for its implementation, characterized it, presented current scope of the project and future prognosis of its potential development. In authors view PRC proposed a dangerous but still viable mean to reducing levels of risks to public security related to modern, heavily digitalized societies.

Keywords: social credit system, mass surveillance, reputation system, risk control.

Bibliografia

- Hays C., *A New Credit Paradigm in China*, Bloom Economic Research Division, 2018.
- Hryniewicz J. T., Schyłek społeczeństwa przemysłowego jako źródło niepewności, *Przegląd Organizacji* 06/2011.
- Hryniewicz J. T., Społeczeństwo ryzyka. Teoria, model, analiza krytyczna. *Przegląd Socjologiczny* 2/2014.
- Lezzi I., *China's Social Credit System: a governance model in the era of Big Data?*, Filodiritto, 2018.
- Maurtvedt M., *The Chinese Social Credit System - Surveillance and Social Manipulation: A Solution to "Moral Decay"?*, Master's Thesis in Chinese Society and Politics, University of Oslo, 2017 r.
- Meissner M., "China's Social Credit System, a big-data enabled approach to market regulation with broad implications for doing business in China", Mercator Institute for China studies, 2017 r.
- Loubere N., Brehm S., *China's Dystopian Social Credit System Is a Harbinger of the Global Age of the Algorithm*, Lund University, 2018.
- Stankiewicz P., W świecie ryzyka - niekończąca się opowieść Ulricha Becka, *Studia Socjologiczne* 3 (190) 2008, UMK.

- Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014–2020).
Creemers R., *China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control*,
University of Leiden, 2018.
- Heidenreich W. F., Kenigsberg J., Jacob P., Buglova E., Goulko G., Paretzke H. G,
Demidchik E. P. and Golovneva A., Time Trends of Thyroid Cancer Incidence
in Belarus after the Chernobyl Accident, *Radiation Research* nr 155/5, 1999.
- Huang Z., *All Chinese citizens now have a score based on how well we live, and
mine sucks*, Quartz, 2015 r.

Strony internetowe

- <https://citizenlab.ca/2017/01/cashless-society-cached-data-security-considerations-chinese-social-credit-system/>, (dostęp: 16.08.2018 r.).
- https://www.merics.org/fileadmin/templates/download/chinamonitor/merics_ChinaMonitor_39_englisch_Web.pdf, (dostęp: 10.09.2017 r.).
- <https://qz.com/519737/all-chinese-citizens-now-have-a-score-based-on-how-well-we-live-and-mine-sucks/>, (dostęp: 17.08.2018 r.).

ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO PAŃSTWA

Wstęp

Aktualne wyzwania w obszarze bezpieczeństwa ewoluują wraz z przeobrażaniem się rzeczywistości społecznej ukierunkowanym na stopniowe przechodzenie z epoki industrialnej do epoki informacyjnej, Stąd w dzisiejszych czasach znaczna część zagrożeń dla bezpieczeństwa narodowego współczesnych państw pochodzi z cyberprzestrzeni, co skutkuje koniecznością transformacji dotychczasowych systemów bezpieczeństwa obronnego państw i ciągłego ich dostosowywania do nowych wymogów. Wraz z postępem cyfryzacji państwa, rola środowiska technologicznego i cyberprzestrzeni wysunęła się na pierwszy plan w odniesieniu do zagrożeń dla bezpieczeństwa kraju. Wszystkie te zmiany stanowią wyzwanie dla organów państwa działających na podstawie rygorystycznych przepisów, których tempo aktualizowania musi odpowiadać wymogom współczesnego świata. Będzie to możliwe tylko dzięki ciągłemu monitorowaniu zmian w otoczeniu i długofalowemu myśleniu strategicznemu.

Bezpieczeństwo państwa w wymiarze informacyjnym jest znane już od wielu wieków, pierwszy ślad spisanej i odnalezionej sztuki informacyjnej pojawił się już w VI w p.n.e. dzięki chińskiemu filozofowi Sun Tzu, który opracował pierwsze strategie walki informacyjnej, mającej na celu osiągnięcie zwycięstwa nad przeciwnikiem bez walki¹. Problem bezpieczeństwa informacyjnego w dyskursie naukowym został podjęty pod koniec lat 90. XX wieku. Początkowo skupiano się głównie na zagrożeniach generowanych przez społeczeństwo informacyjne i analizowano zagrożenia związane z zarządzaniem bezpieczeństwem informacji, w tym szczególnie, z ochroną przed nieuprawnionym dostępem czy zniszczeniem. Z czasem informacje zaczęto postrzegać jako cenny zasób, którego skuteczne wykorzystanie może przynosić zyski finansowe. Co więcej, zrozumiano, że informacja może być skutecznym narzędziem walki, wspierającym lub nawet zastępującym dotychczasowe formy konfrontacji militarnej, a także czynnikiem decydującym o osiągnięciu sukcesu w przyszłych konfliktach zbrojnych². Jak zauważają Marcin Górniewicz oraz Tadeusz Szczurek: „wraz z globalizacją i upowszechnieniem się nowoczesnych technologii informacyjnych tradycyjne wartości wielu społeczeństw zaczęły ulegać stopniowym zmianom”³. Szybki rozwój technologiczny stanowił jednocześnie wyzwanie dla ludzkości, albowiem wiązało się nie tylko z nowymi szansami i możliwościami, ale także z zagrożeniami. Stał się

¹ M. Plecka, A. Rychły-Lipińska, Bezpieczeństwo informacyjne (w:) A. Urbanek (red.): *Wybrane problemy Bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Społeczno-Prawne. Słupsk 2013, s. 163.

² H. Batorowska, *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym – kierunki badań*, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kraków 2017, s. 9.

³ M. Górniewicz, T. Szczurek, Wschodnioazjatycka a europejska perspektywa bezpieczeństwa międzynarodowego: wpływ różnic kulturowych na projektowanie polityki bezpieczeństwa ma przykładzie wybranych społeczeństw (w:) M. Gębska (red.): *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczno-kulturowe, Wymiar Międzynarodowy*, Akademia Sztuki Wojennej. Warszawa 2017, s. 472.

również jednym z najważniejszych czynników oddziałujących na bezpieczeństwo państw i sposób realizacji przez nie swej polityki.

Celem badań, których wyniki przedstawiono w niniejszym artykule, była identyfikacja kluczowych zagrożeń związanych z organizacją bezpieczeństwa informacyjnego oraz wskazanie najważniejszych elementów wymagających zmiany lub doskonalenia. Metody i techniki badawcze stosowane w procesie badawczym opierają się głównie na krytycznej analizie literatury przedmiotu, aktów prawnych oraz dokumentów organizacyjnych i kompetencyjnych, a także na syntezie i wnioskowaniu. Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: Jakie nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego współczesnych państw oddziałują na bezpieczeństwo narodowe? Można go doprecyzować w dwóch pytaniach szczegółowych: 1) Jakie jest znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli? 2) Jakie są główne zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego?

Na podstawie dotychczasowych analiz oraz po wstępnym badaniu literatury przedmiotu, w odniesieniu do sformułowanego powyżej problemu badawczego, przyjęto hipotezę, że nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego współczesnych państw implikują konieczność dalszego wzmacniania i doskonalenia procedur ochrony najważniejszych informacji oraz danych. Wyniki weryfikacji tejże hipotezy przedstawiono w dalszej części artykułu.

Informacja jako cenny zasób współczesnych państw

Informacja jest jednym z najistotniejszych dóbr dla człowieka, instytucji, gospodarki, społeczeństwa oraz państwa. Od niepamiętnych czasów, pozyskiwanie i ukrywanie informacji były jednym ze sposobów na zdobywanie oraz sprawowanie władzy. To zdobywanie jest przejściem od informacji traktowanej jako wiedza, do informacji powiązanej z działaniem lub decyzją, do informacji będącej bronią w wojnie informacyjnej⁴. Ochrona informacji była realizowana już w czasach starożytnych stąd szyfry, kody, niewidzialne atramenty, tajni kurierzy itp.⁵ Chińczycy strzegli tajemnicy produkcji jedwabiu przez około 2000 lat. Przez ten czas Chiny miały monopol na produkcję jedwabiu, który eksportowały tzw. Jedwabnym Szlakiem. W 1500 r. p.n.e. pewien mezopotamski skryba, strzegąc tajemnicy produkcji porcelany, przepis zaszyfrował pismem klinowym na glinianej tabliczce⁶.

Z czasem rola i znacznie informacji stale rosły. Jak podkreśla Włodzimierz Fehler: „jedną z wybijających się na pierwszy plan cech rozwojowych współczesnej cywilizacji jest nieustanny wzrost roli informacji. Jest to wynik rewolucji informacyjnej, która wprowadziła świat w erę społeczeństwa informacyjnego, czyli społeczeństwa, w którym informacja stanowi kluczowy produkt, a wiedza niezbędne bogactwo. Istotną konsekwencją takiego stanu rzeczy jest systematyczne

⁴ I. Krysowaty, P. Niedziejko, Informacja w systemach IT jako towar strategiczny, (w:) J. Żuchowski (red.): *Innowacyjność w kształtowaniu jakości wyrobów i usług*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacyjnej. Radom 2006, s. 115.

⁵ J. Łuczak, M. Tyburski, *Systemowe zarządzanie bezpieczeństwem informacji ISO/IEC 27001*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Poznań 2009, s. 7.

⁶ I. Krysowaty, P. Niedziejko, Informacja w systemach IT jako towar strategiczny, (w:) J. Żuchowski (red.): *Innowacyjność w kształtowaniu jakości wyrobów i usług*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacyjnej. Radom 2006, s. 115-116.

podnoszenie rangi bezpieczeństwa informacyjnego⁷. Bogdan Zdrodowski, zauważa, że: „każde państwo, w realizacji swojej polityki, dysponuje licznymi zasobami ludzkimi, materialnymi, finansowymi, energetycznymi, ale również informacyjnymi. Informacja jest więc jednym z najistotniejszych zasobów niematerialnych, a jej bezpieczeństwo dotyczy ochrony przed bezprawną ingerencją i zakłóceniami wytwarzania, przetwarzania, przechowywania i przesyłania wszelkich informacji⁸. Rosnąca wartość oraz znaczenie informacji stanowi element przewagi, wiedzy i władzy poszczególnych podmiotów, co niejednokrotnie determinuje poziom ich bezpieczeństwa⁹.

Informacja powinna być zatem postrzegana i traktowana jako zasób strategiczny, z punktu widzenia podmiotu bezpieczeństwa. Jest zatem elementem krytycznym dla jego funkcjonowania, musi być odpowiednio chroniona na każdym etapie przetwarzania: od pozyskania informacji, poprzez jej przekazywanie, przechowywanie, analizę i wykorzystanie¹⁰.

Informacja posiada także atrybuty bezpieczeństwa, odnoszące się do jej ochrony. Można do nich zaliczyć:

- tajność – określająca wymagany poziom ochrony przed nieuprawnionym dostępem;
- integralność – a zatem określenie, czy informacje są poprawne, nienaruszone, nie poddane manipulacji;
- dostępność – określająca czy informacje są dostępne zgodnie z wymaganiami użytkownika;
- rozliczalność – określenie możliwości identyfikacji użytkownika;
- niezaprzeczalność – czyli brak możliwości ukrycia (wyparcia się) dostępu do informacji przez użytkownika;
- autentyczność – określająca możliwość stwierdzenia, jaki podmiot przekazał informacje¹¹.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa informacyjnego podmiotów fizycznych i prawnych warto przyrzeć się znaczeniu informacji w określonych systemach. Należy zauważyć, że informacje pełnią określone funkcje w poszczególnych systemach. Autorzy wymieniają takie ich rodzaje, jak: regulacyjno-porządkująca, skłaniająca do decyzji (zwiększającą stopień pewności), progowo-wyzwalająca (bodźcząca), składająca się na wiedzę, będąca bytem fizycznym, formą, jako fizyczną odrębnością¹².

Współcześnie globalizacja przynosi istotną zmianę w komunikacji i oddziaływaniu ludzi na siebie, co powoduje wzrost aktywności politycznej ludzi. Rozprzestrzenianie się informacji determinuje, między innymi, proces migracji (łatwiej jest porównać swoją sytuację ze statusem innych i dostrzec swoją szansę w zmianie otoczenia). Tomasz Aleksandrowicz podkreśla, że „dążenie do godności

⁷ W. Fehler, O pojęciu bezpieczeństwa informacyjnego (w:) M. Kubiak, S. Topolewski (red.): *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego UPH. Siedlce-Warszawa 2016, s.25.

⁸ B. Zdrodowski, Istota bezpieczeństwa państwa, *Studia de Securitate*, 2019, nr 9(3), s. 65.

⁹ K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*, Wydawnictwo PWN. Warszawa 2012, s. 11–12.

¹⁰ T. R. Aleksandrowicz, Bezpieczeństwo informacyjne państwa, *Studia Politologiczne*. 2018, Vol. 49, s. 34.

¹¹ K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne...* op. cit., s. 19.

¹² J. S. Bruner, *Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing*, W. W. Norton, Incorporated. New York 1973.

jest powiązane ze świadomością nierówności społecznych¹³. Dostępność mediów ukazujących dysproporcje w dostępności dóbr materialnych powoduje wzrost świadomości upośledzenia ekonomicznego poszczególnych grup i poczucie braku zgody na istniejące status quo.

Istota bezpieczeństwa informacyjnego

W dzisiejszym świecie, w którym cybernetyka, elektronika i telekomunikacja zdominowały niemal wszystkie sfery życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego, wzrasta rola bezpieczeństwa wszelkiego rodzaju informacji, które są (na wielką skalę) gromadzone i przesyłane. Wszystkie dziedziny: nauka, szkolnictwo, obronność, bezpieczeństwo, handel, transport, ochrona zdrowia, finanse itd., coraz bardziej uzależniają się od środków techniki cyfrowej. Tworzą one współcześnie jedną infrastrukturę, w obrębie której funkcjonuje tzw. cyberprzestrzeń, zawierająca dane i systemy kluczowe dla wielu dziedzin życia¹⁴.

Podejmując próbę przybliżenia istoty bezpieczeństwa informacyjnego należy mieć na uwadze fakt, że dopóki nie ma uniwersalnej, szeroko akceptowanej definicji bezpieczeństwa, dopóty nie powstanie uniwersalne określenie bezpieczeństwa informacyjnego i pojęć z nim pokrewnych. Jednak, chodzi oto, by na kolejnych etapach gromadzenia i weryfikowania wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa informacyjnego, nie gubić jego istoty¹⁵. Wśród wielu, przytaczanych w niniejszej pracy, definicji pojęcia bezpieczeństwa informacyjnego, należy przywołać jedną, która najlepiej (zdaniem autorów) oddaje jego istotę: „przez bezpieczeństwo informacyjne podmiotu (człowieka lub organizacji) należy rozumieć możliwość pozyskania dobrej jakości informacji oraz ochrony posiadanej informacji przed jej utratą”¹⁶.

Analizując obiektywne i subiektywne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego, Szwajcarski uczyony Daniel Frei wyodrębnił on następujące stany dotyczące bezpieczeństwa:

- stan braku bezpieczeństwa (rzeczywiste zagrożenie jest postrzegane prawidłowo)
- stan obsesji (nieznaczące zagrożenie jest postrzegane jako duże);
- stan fałszywego bezpieczeństwa (poważne zagrożenie postrzegane jako niewielkie);
- stan bezpieczeństwa (prawidłowe postrzeganie nieznacznego zagrożenia)¹⁷.

Poszukując istoty bezpieczeństwa informacyjnego warto przywołać podejście Eugeniusza Nowaka i Macieja Nowaka, którzy wymieniają warunki umożliwiające osiągnięcie i utrzymanie bezpieczeństwa informacyjnego, zaliczając do nich m.in.:

¹³ Z. Brzeziński, D. Ignatius, B. Scowcroft, *Ameryka i świat. Rozmowy o globalnym przebudzeniu politycznym*, Wydawnictwo JK. Łódź 2008, s. 255.

¹⁴ W. Krztoń, Współczesne bezpieczeństwo informacyjne wobec zagrożeń cyberterroryzmem (w:) M. Kubiak, S. Topolewski (red.): *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego UPH. Siedlce-Warszawa 2016, s. 107-118.

¹⁵ W. Fehler, O pojęciu bezpieczeństwa informacyjnego (w:) M. Kubiak, S. Topolewski (red.): *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego UPH. Siedlce-Warszawa 2016, s. 25.

¹⁶ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON. Warszawa 2008, s. 16-17.

¹⁷ W. Pokruszyński, *Teoretyczne Aspekty Bezpieczeństwa. Podręcznik Akademicki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi. Józefów 2010, s. 9.

zapewnienie wysokiej jakości informacji będących w dyspozycji organów państwa;
 niezakłócony przepływ informacji w państwie oparty o nowoczesną i sprawną infrastrukturę teleinformatyczną;
 skuteczną ochronę informacji niejawnych oraz danych osobowych;
 poszanowanie i ochronę prawa obywateli do prywatności;
 nieskrępowany dostęp do informacji publicznych¹⁸.

Znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego wciąż będzie wzrastać wraz z rozwojem cywilizacji informacyjnej. W publikacjach dotyczących bezpieczeństwa informacyjnego akcentuje się głównie aspekty techniczne i formalne. Mając na uwadze, że elektronika opanowała wszystkie dziedziny życia, bezpieczeństwo informacyjne w dużej mierze determinuje inne obszary bezpieczeństwa, takie jak: bezpieczeństwo zdrowotne, ekonomiczne, polityczne, społeczne, publiczne oraz militarne¹⁹.

Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego

Bezpieczeństwo informacyjne państwa w dużej mierze jest determinowane przez nowe zagrożenia, które występują zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Wzrost roli informacji we współczesnym świecie, powoduje wzrost zagrożeń ich bezpieczeństwa²⁰. Wraz z postępem cywilizacyjnym, katalog dotychczasowych zagrożeń informacyjnych (np. szpiegostwo) należy poszerzyć o nowe, tj. walka informacyjna, przestępstwa komputerowe, cyberterroryzm. Obecnie większość niebezpieczeństw dla informacji dotyczy danych przetwarzanych w sieci Internet, czyli przetwarzanych w cyberprzestrzeni. Globalny zasięg cyberprzestrzeni utrudnia ochronę danych. Internet jako powszechnie dostępna platforma komunikacyjna umożliwia, nie tylko, dostęp do bardzo szerokich baz danych, ale również pozwala na tworzenie i rozpowszechnianie różnych treści. Skutkuje to ciągłym powstawaniem ogromnej ilości różnych niezetelnych informacji (często intencjonalnie generowanych), które poprzez Internet mogą funkcjonować w przestrzeni publicznej i wypierać autentyczne dane. Tworzy to nieograniczone możliwości dla rozwoju nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego.

Wszystkie zbiory informacji, niezależnie od miejsca ich przechowywania, narażone są na różnego rodzaju zagrożenia. Niebezpieczeństwa dla informacji mogą mieć różne przyczyny, genezę, skalę oraz formę. Zagrożenia te można podzielić według kryterium zdarzeń zależnych od człowieka (świadome oraz przypadkowe) oraz niezależnych (środowiskowe)²¹. Jerzy Krawiec przedstawił klasyfikację zagrożeń danych w następujący sposób:

- zniszczenia fizyczne,
- utrąty związane ze zjawiskami naturalnymi,
- promieniowanie,
- utrata usług,
- naruszenia bezpieczeństwa,

¹⁸ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin. Warszawa 2011, s. 103.

¹⁹ W. Sługocki, M. Walkowiak, *The Importance of military information security*, Safety and Defense (Vol 7 No 1), Dęblin 2021. <https://www.sd-magazine.eu/index.php/sd/article/view/93/76>, (dostęp: 23.04.2021 r.).

²⁰ A. Nowak, W. Scheffs, *Zarządzanie bezpieczeństwem informacyjnym*, AON, Warszawa 2010, s. 22.

²¹ J. Krawiec, *Cyberbezpieczeństwo podejście systemowe*, OWPW. Warszawa 2019, s. 43.

awarie techniczne
działania nieautoryzowane,
naruszenia zasad dostępu²².

Analiza literatury przedmiotu udowadnia, że najsłabszym ogniwem w systemie bezpieczeństwa informacyjnego jest człowiek. W niemal 80% przypadków niekontrolowanego wypływu informacji z organizacji najczęściej jest spowodowanych czynnikiem ludzkim, 6% stanowiły błędy oprogramowania, 4% awarie zasilania, 2% awarię sprzętu, 9% inne czynniki²³.

Powyższe rozważania skłaniają do refleksji, iż zagrożeniem dla bezpieczeństwa informacyjnego są wszelka ingerencja w atrybuty informacji w taki sposób, by nie mogły one wypełniać swoich funkcji. Stąd też trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu i skatalogowaniu zagrożeń informacyjnych. Co więcej, wraz z rozwojem technologicznym, katalog powyższych zagrożeń szybko się poszerza.

Krzysztof Liedel analizując wyniki badań Akademii Obrony Narodowej ujęte w raporcie „Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa (identyfikacja, analiza zagrożeń i ryzyka)”, wskazuje na warunki bezpieczeństwa informacyjnego w ujęciu teorii realistycznych i liberalnych²⁴. Wspomniany wyżej autor podkreśla, że w założeniach teorii realistycznych, aby zapewnić bezpieczeństwo narodowe w aspekcie informacyjnym, należy:

zwiększyć ochronę własnych systemów informacyjnych;
stałe monitorować ocenę słabości systemów informacyjnych potencjalnych przeciwników, w tym możliwości wtargnięcia do ich systemów;
przygotować możliwe formy odpowiedzi na atak, w tym z wykorzystaniem informacyjnych i konwencjonalnych wojskowych źródeł rażenia;
rozwijać metody szacowania poniesionych i/lub zadanych zniszczeń (strat informacyjnych).

W teorii liberalnej ochrona systemów informacyjnych odnosi się do: zwiększania poziomu powiązań i współzależności systemów informacyjnych różnych państw w celu przeciwdziałania zagrożeniom; tworzenia globalnych instytucji i porozumień zapobiegających wojnie informacyjnej.

Jak podkreśla Piotr Sienkiewicz, zagrożenia w cyberprzestrzeni mogą zostać sklasyfikowane, jako: 1) zagrożenia systemowe, takie jak cyberataki, cyberterrorizm, cyberkontrolę oraz operacje informacyjne; 2) zagrożenia pospolite związane z cyberprzestępcstwami²⁵. Z kolei Piotr Bączek do podstawowych zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa, zalicza:

nieuprawnione ujawnienia informacji, które może nosić charakter pomyłkowy, polityczny lub komercyjny (sprzedaż informacji);
naruszenia przez władze praw obywatelskich (ograniczanie jawności życia publicznego, naruszenia prywatności);

²² Ibidem, s. 43, 44.

²³ M. Plecka, A. Rychły-Lipińska, Bezpieczeństwo informacyjne (w:) A. Urbanek (red.): *Wybrane problemy Bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Społeczno-Prawne. Słupsk 2013, s. 169.

²⁴ K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne...* op. cit., s. 21.

²⁵ P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa zagrożeń dla bezpieczeństwa cyberprzestrzeni*, Automatyka 2009, nr 2, s. 587-589.

asymetrię w międzynarodowej wymianie informacji (związaną z nierównoprawną wymianą informacji pomiędzy państwami sojuszniczymi);
 działalność grup świadomie manipulujących przekazem informacji (czego przykładem mogą służyć różnego rodzaju sekty);
 niekontrolowany rozwój technologii bioinformatycznych (np. w postaci uzyskania zdolności manipulacji procesami zachodzącymi w ludzkim mózgu);
 przestępczość komputerową;
 cyberterroryzm;
 samą walkę informacyjną
 zagrożenia asymetryczne;
 szpiegostwo²⁶;

Wszystkie powyższe cyberprzestępstwa mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, jednak z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, najpoważniejszy wydaje się cyberterroryzm. James Lewis określił cyberterroryzm jako: „(...) wykorzystanie sieci komputerowych jako narzędzia do sparaliżowania lub poważnego ograniczenia możliwości efektywnego wykorzystania struktur narodowych (takich jak energetyka, transport, instytucje rządowe, itp.) bądź też do zastraszenia czy wymuszenia na rządzie lub populacji określonych działań²⁷”.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa informacyjnego państwa, szczególnie groźne wydają się także ataki jego infrastrukturę krytyczną (IKP)²⁸. Zagrożają one bowiem systemom mającym kluczowe znaczenie dla zdolności struktur państwowych do realizacji wszystkich najważniejszych zadań związanych z bezpieczeństwem²⁹. Stanowiłoby to niebezpieczeństwa dla takich systemów jak: zaopatrzenia w energię, surowce energetyczne i paliwa, łączności, sieci teleinformatycznych, finansowe, zaopatrzenia w żywność, wodę, ochronę zdrowia, transport itd.

Krzysztof Liedel wyróżnia następujące przykłady ataków na IKP:

zakłócanie funkcjonowania komunikacji telefonicznej uniemożliwiający powiadamiania o nagłych wypadkach;
 zakłócanie powietrznej kontroli ruchu;
 uszkodzanie i rekonfigurację oprogramowania używanego w ratownictwie medycznym;
 manipulowanie treściami receptur w skomputeryzowanych liniach produkcyjnych firm farmaceutycznych;
 zmianę ciśnienia w gazociągach prowadzącą do wybuchów;
 kradzieże tożsamości;
 uzyskiwanie dostępu do danych krytycznych i ich zmianę;

²⁶ P. Bączek, *Zagrożenia informacyjne...*, s. 85.

²⁷ Lewis J. A., *Assessing the risk of cyber terrorism, cyber war and other cyber threats*, 2002, Center for Strategic and International Studies, [file:///C:/Users/Wojtek/Downloads/Assessing_the_Risks_of_Cyber_Terrorism_Cyber_War_a%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Wojtek/Downloads/Assessing_the_Risks_of_Cyber_Terrorism_Cyber_War_a%20(1).pdf), (dostęp: 26.04.2021 r.).

²⁸ Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. Nr 89, poz. 590) definiuje infrastrukturę krytyczną jako system oraz wchodzące w jej skład powiązane ze sobą funkcjonalne obiekty, w tym obiekty budowlane, urzędnice, instalacje, usługi kluczowe dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli oraz służące zapewnieniu sprawnego funkcjonowania organów administracji publicznej, instytucji i przedsiębiorców.

²⁹ M. Walkowiak, T. Szczurek, *Critical infrastructure in view of the challenges to national security*, Military University of Technology, Warsaw: 2021, 52-54.

sabotaż danych na rynkach finansowych³⁰.

W najbliższej przyszłości wraz z dalszym rozwojem nowych technologii oraz cyberprzestrzeni należy spodziewać się postępującego wzrostu zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego oraz danych osobowych. W konsekwencji poziom ingerencji instytucji państwa, w prywatność jednostki, będzie stale rósł. Świadczą o tym słowa Tadeusza Szczurka: „rewolucja technologiczno-informacyjna wywołana przez sztuczną inteligencję zmieni nasze codzienne i zawodowe otoczenie w stopniu niewyobrażalnym. Można sobie wyobrazić, że ludzie zaczną mieszkać w wewnątrznie skomunikowanych domach, a ze sobą będą się kontaktować na poziomie współcześnie trudnym do zrozumienia. Prywatność zniknie zupełnie, a ingerencja systemów bezpieczeństwa publicznego w życie prywatne stanie się ogólnie akceptowaną normą”³¹.

Podsumowanie

Gwałtowny rozwój cywilizacyjny, ciągle poszerzanie olbrzymich zbiorów informacji, niosą nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego, a katalog tych zagrożeń jest katalogiem otwartym, gdyż wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego pojawiają się nowe wyzwania. Współczesne państwo nie może realizować swoich zadań bez sprawnie działającego systemu obiegu informacji, głównie w postaci cyfrowej. Bezpieczeństwo informacyjne państw staje się coraz ważniejszą częścią bezpieczeństwa narodowego państwa. należy Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa wiążą się z atrybutami informacji, bowiem ich naruszenie powoduje, że informacja staje się np. niepełna lub nieprawdziwa, a zatem nie może wypełniać skutecznie swojej roli. Wyniki przeprowadzonych analiz, skłaniają do refleksji, że zapewnienie właściwego poziomu bezpieczeństwa informacyjnego współczesnych państw będzie stanowiło coraz większe wyzwanie. Wyniki analiz wskazują, iż w najbliższych latach głównym wyzwaniem stanie się wzmocnienie ofensywnych oraz defensywnych zdolności informacyjnych państwa. W związku z czym należy zrewidować, doprecyzować i zaostrzyć obowiązujące procedury ochrony kluczowych informacji przetwarzanych w państwie, które winny posiadać odpowiednie zdolności do prowadzenia złożonych operacji w cyberprzestrzeni.

Streszczenie

Bezpieczeństwo informacyjne państwa staje się jednym z najważniejszych elementów bezpieczeństwa narodowego. Główną przyczyną pojawienia się nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa jest szeroko pojęta informatyzacja oraz cyfryzacja państwa. Procesy te w nieodwracalny sposób zwiększyły ilość, rangę oraz możliwości wykorzystania cennego zasobu, jakim stała się informacja. Pojawienie się nowych przestępstw dokonywanych w cyberprzestrzeni spowodowało konieczność dostosowania dotychczasowych standardów ochrony bezpieczeństwa państwa do współczesnych wymogów. Głównym celem badań jest określenie kluczowych zagrożeń związanych z bezpieczeństwem

³⁰ K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2008, s.25.

³¹ T. Szczurek, *Wyzwania dla bezpieczeństwa – niepewna przyszłość między zagrożeniami a szansami*, WAT. Warszawa 2019, s. 196.

informacyjnym państwa oraz wskazanie najważniejszych czynników oraz aspektów niezbędnych do zwiększania takiego bezpieczeństwa. Metody i techniki badawcze wdrażane w samym procesie badawczym opierają się przede wszystkim na krytycznej analizie aktów prawnych oraz literatury przedmiotu, syntezie i wnioskowaniu w celu osiągnięcia sformułowanych celów w oparciu o kryteria efektywnościowe.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, informacje, zagrożenia.

Summary

The state's information security is becoming one of the most important elements of national security. The main reason for the emergence of new threats to state information security is the broadly understood computerization and digitization of the state. These processes have irreversibly increased the quantity, importance and possibilities of using the valuable resource that information has become. The emergence of new crimes committed in cyberspace made it necessary to adapt the existing standards of state security protection to modern requirements. The main goal of the research is to identify the key threats related to state information security and to identify the most important factors and aspects necessary to increase such security. Research methods and techniques implemented in the research process itself are primarily based on a critical analysis of legal acts and literature on the subject, synthesis and inference in order to achieve the formulated goals based on efficiency criteria

Keywords: security, information, threats.

Bibliografia

- Batorowska H., *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym – kierunki badań*, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Kraków 2017.
- Bruner J. S., *Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing*, W. W. Norton, Incorporated. New York 1973.
- Brzeziński Z., Ignatius D., Scowcroft B., *Ameryka i świat. Rozmowy o globalnym przebudzeniu politycznym*, Wydawnictwo JK. Łódź 2008.
- Glen A., *Model procesu poznania w naukach o bezpieczeństwie*, Zeszyty Naukowe AON. 2014, nr 4.
- Górnikiewicz M., Szczurek T., *Wschodnioazjatycka a europejska perspektywa bezpieczeństwa międzynarodowego: wpływ różnic kulturowych na projektowanie polityki bezpieczeństwa ma przykładzie wybranych społeczeństw* (w:) Gębska M. (red.): *Współczesne bezpieczeństwo ekonomiczne i społeczno-kulturowe, Wymiar Międzynarodowy*, Akademia Sztuki Wojennej. Warszawa 2017.
- Krawiec J., *Cyberbezpieczeństwo podejście systemowe*, OWPW. Warszawa 2019.
- Krysowaty I., Niedziejko P., *Informacja w systemach IT jako towar strategiczny*, (w:) Żuchowski J. (red.): *Innowacyjność w kształtowaniu jakości wyrobów i usług*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacyjnej. Radom 2006.
- Krztoń W., *Współczesne bezpieczeństwo informacyjne wobec zagrożeń cyberterroryzmem* (w:) Kubiak M., Topolewski S. (red.): *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Pracownia Wydawnicza Wydziału Humanistycznego UPH. Siedlce-Warszawa 2016.

- Lewis J. A., *Assessing the risk of cyber terrorism, cyber war and other cyber threats*, 2002, Center for Strategic and International Studies, file:///C:/Users/Wojtek/Downloads/Assessing_the_Risks_of_Cyber_Terrorism_Cyber_War_a%20(1).pdf, (dostęp: 26.04.2021 r.).
- Liderman K., *Bezpieczeństwo informacyjne*, Wydawnictwo PWN. Warszawa 2012.
- Łuczak J., Tyburski M., *Systemowe zarządzanie bezpieczeństwem informacji ISO/IEC 27001*, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. Poznań 2009.
- Nowak A., Scheffs W., *Zarządzanie bezpieczeństwem informacyjnym*, AON, Warszawa 2010.
- Nowak E., Nowak M., *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin. Warszawa 2011.
- Pokruszyński W., *Teoretyczne Aspekty Bezpieczeństwa. Podręcznik Akademicki*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi. Józefów 2010.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON. Warszawa 2008.
- Szczurek T., *Wyzwania dla bezpieczeństwa – niepewna przyszłość między zagrożeniami a szansami*, WAT. Warszawa 2019.
- Sługocki W., Walkowiak M., *The Importance of military information security*, Safety and Defense (Vol 7 No 1), Dęblin 2021. <https://www.sd-magazine.eu/index.php/sd/article/view/93/76> (dostęp: 23.04.2021 r.).
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. Nr 89, poz. 590).
- Walkowiak M., Szczurek T., *Critical infrastructure in view of the challenges to national security*, Military University of Technology, Warsaw: 2021.
- Zdrowski B., Istota bezpieczeństwa państwa, *Studia de Securitate*, 2019, nr 9(3). <https://www.bbn.gov.pl> (dostęp: 23.04.2021 r.).

Paweł OLBRYCHT

Akademia Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki
Wydział Nauk o Bezpieczeństwie

POLITYKA MIGRACYJNA W KONTEKŚCIE BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA – UJĘCIE TEORETYCZNE

Wstęp

Bezpieczeństwo, zgodnie z koncepcją hierarchii potrzeb Abrahama Masłowa, jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka. Dowodem tego jest umiejscowienie konieczności jego zaspokojenia w przytoczonej koncepcji na drugim stopniu, zaraz za zaspokojeniem potrzeb fizjologicznych¹. Bezpieczeństwo, przy gwarancji jego zachowania, szansa rozwoju oraz względny brak zagrożenia utraty dóbr (materialnych – np. środków do życia i niematerialnych – np. zdrowia, wolności, zatrudnienia), jest stanem gwarantującym poczucie pewności.

W obliczu trudności, czy niemożliwości realizacji przytoczonych potrzeb, już od początków ludzkiej cywilizacji, wiele osób było zmuszonych do zmiany dotychczasowego miejsca egzystencji w celu poszukiwania lepszych warunków życia. Związane z tym jest zjawisko migracji², które składa się z dwóch obszarów. Pierwszym z nich jest emigracja, rozpatrywana z perspektywy terytorium, które dana osoba opuszcza. Drugim jest natomiast imigracja, rozpatrywana z perspektywy terytorium, do którego dana osoba przybywa³.

Determinanty migracji mają charakter: ekonomiczny (determinowany czynnikami związanymi z rynkiem pracy – bezrobociem, niskimi dochodami itp.), społeczny (determinowany prześladowaniami na tle mniejszościowym, tj. religijnym, etnicznym itp.) polityczny (determinowany wewnętrzną sytuacją w państwie migranta – np. toczącymi się na jego obszarze działaniami zbrojnymi) oraz naturalny (determinowany działaniami sił natury, np. powodzią, trzęsieniami ziemi, suszami itp.⁴).

Analizując zjawisko migracji, należy zaznaczyć, że niezależnie od podmiotu, którego dotyczy, może przynosić zarówno korzyści, jak i zagrożenia. Zauważalne jest to przede wszystkim w obszarze ekonomicznym, który na podstawie analizy dotychczasowych wyników badań, należy w kontekście migracji (determinantów motywacji do niej) uznać za wiodący⁵.

¹ A.H. Maslow, *Motivation and Personality*. Harper & Row, Publishers, Inc. 1954.

² *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. 6., Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 70-71.

³ W. Fehler, K. Cebul, R. Podgórzeńska, *Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich*, Difin, Warszawa 2017, s. 14.

⁴ A. Mansoor, B. Quillin, *Migration and remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank 2006. http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf (dostęp: 10.03.2021 r.).

⁵ Zob. m.in.: A.G. Ferrer, *Reasons for migration & their impact on return behaviour*, CSIC, MADRID IFMS, OECD – PARIS, 2018. O. Bodvarsson, H. van den Berg, *The Economics of Immigration*, Springer-Verlag, Berlin 2009, s. 7. F. Castelli, Drivers of migration: why do people move?. *Journal of Travel Medicine*, 2018, Volume 25, Issue 1, s. 1-7.

W przytoczonym kontekście, pozytywnym aspektem migracji jest np. możliwość podjęcia lepiej płatnego zatrudnienia i dzięki temu poprawy swojej sytuacji życiowej. Dla państw migracje stwarzają z kolei szansę na rozwój gospodarczy. Dotyczy to zwłaszcza państw, w których za sprawą negatywnych wskaźników demograficznych (niskim przyroście demograficznym, zmniejszaniem się liczby ludności) występują niedobory pracowników na rynku pracy. Współcześnie, zjawisko to jest widoczne np. w krajach Europy Zachodniej, a w coraz większym stopniu również w Polsce, czego potwierdzenie stanowi treść dokumentu *Priorytety społeczno-gospodarcze polityki migracyjnej*. Jego autorzy wskazali, że ok. 2030 r. może dojść do sytuacji, w której nieobsadzone może pozostać nawet 20% miejsc pracy, co w kontekście rozwoju gospodarczego Polski, determinować będzie zwiększenie udziału cudzoziemców w rynku pracy⁶.

Do potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa państw i ich obywateli, związanych ze zjawiskiem migracji należy natomiast zaliczyć m.in.: przestępczość cudzoziemców (osób nieposiadających obywatelstwa danego państwa), nadmierne obciążenie przez imigrantów systemu opieki socjalnej, czy też spory imigrantów z lokalną społecznością na tle kulturowym⁷.

Wskazane przykłady pokazują, że w kontekście bezpieczeństwa każdego państwa, zadaniem ich władz jest wypracowywanie racjonalnej polityki migracyjnej, niezależnie od tego, czy jej założenia zostały wspólnie ustalone na poziomie międzynarodowym⁸, czy też wyłącznie we własnym zakresie. Główny cel polityki migracyjnej zawsze musi stanowić maksymalizacja zysków i minimalizacja potencjalnych zagrożeń, w uwzględnieniu jej obydwu obszarów: emigracji i imigracji.

W kontekście dotychczasowych rozważań, zasadne było zatem dokonanie eksploracji elementów składowych polityki migracyjnej w kontekście jej wpływu na poziom bezpieczeństwa państwa. Należy zaznaczyć, że w artykule nie skoncentrowano się na analizie polityki migracyjnej konkretnego państwa, lecz na charakterystyce jej uniwersalnych wymiarów, które przy kreowaniu tejże polityki muszą zostać uwzględnione, niezależnie jakiego państwa dotyczą. Jednocześnie należy bowiem zaznaczyć, że szczegółowe założenia polityki migracyjnej, w przypadku każdego z państw muszą mieć zindywidualizowany i dostosowany do założeń strategicznych i wewnętrznych uwarunkowań danego państwa charakter.

Przed przystąpieniem do eksploracji obszaru problematyki kreowania efektywnej z perspektywy państw oraz jego obywateli polityki migracyjnej, najpierw należało wskazać terminologiczną i aksjologiczną istotę samego pojęcia bezpieczeństwa państwa.

⁶ *Priorytety społeczno-gospodarcze polityki migracyjnej*, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Warszawa 2018.

⁷ M. Ślęzak, *Współczesne migracje i uchodźctwo a bezpieczeństwo społeczne* (w:) J. Balicki, W. Necel (red.): *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo Naukowe UKSW. Warszawa 2017, s. 51.

⁸ Np. państwa członkowskie Unii Europejskiej realizują własne polityki migracyjne, oparte jednak o ustalone wspólne założenia, przyjęte decyzjami Rady Europejskiej podczas szczytów tego organu UE.

Pojęcie bezpieczeństwa państwa

Pomimo istnienia w dorobku nauk o bezpieczeństwie określonych paradygmatów, ze względu na swój szeroki zakres, złożonym zadaniem jest próba ujęcia jednolitej, uniwersalnej definicji bezpieczeństwa.

Clifton Smith i David J. Brooks zaznaczają, że bezpieczeństwo definiuje się w zależności od kryterium w jakim się je rozpatruje – podmiotowym (np. bezpieczeństwa jednostki, czy danego regionu), bądź przedmiotowym (np. bezpieczeństwa militarnego, gospodarczego, ekologicznego itp.), zasięgu: narodowym, międzynarodowym i globalnym, czy też źródła zagrożenia: wewnętrznym i zewnętrznym⁹.

Zbliżony podział kryteriów bezpieczeństwa proponują autorzy monografii *Bezpieczeństwo wewnętrzne Podręcznik akademicki*, dzieląc je według kryterium przedmiotowego oraz podmiotowego, w którym dodatkowo lokują bezpieczeństwo narodowe i państwa, a także bezpieczeństwo międzynarodowe, składające się z bezpieczeństwa wewnętrznego (publicznego, społecznego, powszechnego i ustrojowego) oraz zewnętrznego¹⁰.

Autorzy ci wskazują także, iż przez pryzmat bezpieczeństwa należy rozumieć nieodzowną wolność i zdolność do ochrony przed nieuchronnie występującymi niebezpieczeństwami, wywołującymi niepokój oraz poczucie zagrożenia¹¹.

Ryszard Zięba stwierdza, iż bezpieczeństwo jest potrzebą podmiotową, ponieważ zawsze dotyczy konkretnego podmiotu – w zależności od zasięgu wpływu: jednostek, grup społecznych, państw, a także organizacji międzynarodowych¹².

Uniwersalizując wspólne elementy pojęcia bezpieczeństwa, Bernard Wiśniewski wskazuje natomiast, iż w literaturze z zakresu nauk o bezpieczeństwie, do najczęściej występujących wspólnych elementów definicji bezpieczeństwa należą uznawanie go jako:

- stan niezagrożenia, spokoju i pewności,
- stan dający poczucie pewności i gwarancji jego zachowania oraz szansę doskonalenia,
- rozumny standard życia,
- jedną z głównych potrzeb człowieka i grup społecznych,
- główną potrzebę państw oraz systemów międzynarodowych,
- stały proces społeczny, którego podmioty wypracowują mechanizmy zapewniające poczucie bezpieczeństwa¹³.

Jak można zatem zaobserwować, bezpieczeństwo może być definiowane w różnoraki sposób – w zależności od przyjętego kryterium, wedle którego jest rozpatrywane. Analizowany w niniejszym artykule aspekt bezpieczeństwa państwa wpisuje się w kryterium podmiotowe, a więc opozycyjne wobec bezpieczeństwa narodowego, związanego z kryterium zasięgu. Pomimo tego, nierzadko

⁹ C. Smith, D.J. Brooks, *Security Science: The Theory and Practice of Security*, Elsevier 2013, s. 6-7.

¹⁰ Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, R.B. Kuc, A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2015, s. 29-35.

¹¹ Ibidem, s. 18.

¹² R. Zięba, *Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego (w:) R. Zięba (red.): Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa 2008, s. 16.

¹³ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol. Szczytno 2013, s. 41.

zaobserwować można zjawisko błędnej interpretacji tych zjawisk, czy wręcz utożsamianie ich ze sobą, bądź zamienne stosowanie.

Zgodnie ze *Słownikiem terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, bezpieczeństwo narodowe jest stanem uzyskanym dzięki odpowiednio zorganizowanej obronie i ochronie przed zagrożeniami wewnętrznymi i zewnętrznymi, mierzonym stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń¹⁴. Jak wskazuje nazwa, dotyczy ono narodów, nawet w przypadku, gdy nie posiadają one własnego państwa. W uznaniu narodowości, dana społeczność musi natomiast posługiwać się jednolitym językiem, posiadać wspólne korzenie kulturowe, religijne, wspólne tradycje oraz zamieszkiwać określone terytorium. Zgodnie z zapisami Konwencji z Montevideo z 1933 r., o istnieniu państwa jako podmiotu w stosunkach międzynarodowych można mówić w przypadku posiadania przez nie: stałej ludności, suwerennej władzy, określonego terytorium (bez względu na jego wielkość) oddzielonego od innych granicą oraz zdolności wchodzenia w stosunki międzynarodowe¹⁵.

Bezpieczeństwo państwa jest natomiast stanem stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który w aspekcie zaspokojenia podstawowych behawioralnych oraz egzystencjalnych potrzeb społeczeństwa, a także traktowania państwa jako podmiotu w stosunkach międzynarodowych, odzwierciedla stopień zagrożenia¹⁶.

B. Wiśniewski zaznacza także, iż w kontekście bezpieczeństwa państwa, oprócz dominującego w świadomości w przeszłości czynnika potencjału militarnego, istotną rolę odgrywa również potencjał polityczny oraz ekonomiczny¹⁷.

W porównaniu do bezpieczeństwa narodowego, pojęcie bezpieczeństwa państwa ma znacznie szersze znaczenie, ponieważ problematyka bezpieczeństwa narodu jest w nim niejako zawarta. Bezpieczeństwo państwa bezpośrednio odnosi się do działalności struktur państwowych, tworzonych przez społeczeństwa, czyli głównie narody. Oprócz ludności i terytorium, które je zamieszkuje, z aparatem państwowym związane są także elementy takie jak: niepodległość, niezawisłość, demokratyczny wybór władz oraz możliwość samostanowienia. Są one nierozłączne z elementami bezpieczeństwa narodowego, takimi jak: przetrwanie, niezależność polityczna, utrzymanie integralności terytorialnej i jak najwyższa jakość życia.

Reasumując rozważania dotyczące przytaczanej różnicy pojęciowej, można stwierdzić, iż bezpieczeństwo narodowe odnosi się do wartości związanych ze społeczeństwami, a bezpieczeństwo państwa do struktur władzy, które tworzą narody.

Jednym z wielu potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa państwa są przytoczone wcześniej negatywne skutki zjawiska migracji. W celu przeciwdziałania im i tym samym zapewniania bezpieczeństwa obywatelom, władze państw muszą stosować określone prawem działania wobec cudzoziemców, a w kontekście zagrożeń mogących wynikać z emigracji – np. demograficznych, muszą kreować i drażać racjonalną politykę migracyjną.

¹⁴ *Słownik terminów* op. cit., s. 17-18.

¹⁵ Konwencja z Montevideo z 1933 r., art. 1.

¹⁶ *Słownik terminów (...)*, s. 19.

¹⁷ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa...* op. cit., s. 45.

Kreowanie polityki migracyjnej w kontekście bezpieczeństwa państwa

Zjawisko migracji charakteryzuje się nieustanną dynamiką w rozwoju swojego charakteru i form, głównie poprzez ewolucję realiów społeczno-politycznych. W XXI w. widoczne jest to zwłaszcza za sprawą zjawiska globalizacji, a więc światowego procesu rozwoju społeczno-gospodarczego we wzajemnym powiązaniu i zależnościach¹⁸ w wymiarze: politycznym, technicznym, gospodarczym i społeczno-kulturowym¹⁹.

W opinii Magdaleny Lesińskiej, polityka migracyjna stanowi wypadkową gry określonych grup interesów (państw oraz migrantów), których swoistym polem konfrontacji jest państwo²⁰.

Henryk Chałupczak definiuje politykę migracyjną jako „przyjęty i realizowany przez ośrodek decyzyjny zespół działań determinowanych czynnikami wewnętrznymi i międzynarodowymi, zmierzających do efektywnego rozwiązywania problemów migracyjnych w celu zapewnienia bezpieczeństwa państwa”²¹.

W odwołaniu do głównego celu polityki migracyjnej (maksymalizacji zysków i minimalizacji zagrożeń wynikających z emigracji oraz imigracji dla danego państwa), można stwierdzić, że jest ona wynikiem połączenia strategii państwa (w tym wyznaczania i realizacji jego interesów) oraz rozwiązań prawnych. Strategia składa się bowiem z diagnozy stanu obecnego (np. poprzez wykonanie analizy SWOT, w której wskazane zostaną zagrożenia i szanse – jako czynniki zewnętrzne oraz mocne i słabe strony analizowanego podmiotu – w tym przypadku państwa wobec problematyki migracyjnej) i rekomendacji określonych działań, wynikających z przeprowadzonej analizy. Przykładami polskich dokumentów strategicznych, poświęconych (częściowo, bądź w całości) i tym samym stanowiących część polskiej polityki migracyjnej, są m.in. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020, czy przede wszystkim przytoczone już Priorytety społeczno-gospodarcze polityki migracyjnej (2018).

Drugim obszarem polityki migracyjnej są rozwiązania prawne, których istotą jest tworzenie korzystnego dla władz państwa prawa, dotyczącego szeroko pojmowanego obszaru migracji. Należy zaznaczyć, iż proces legislacyjny powinien uwzględniać wnioski płynące z analiz prowadzonych na potrzeby tworzenia strategii. W polskich rozwiązaniach prawnych, do przykładów aktów legislacyjnych dotyczących cudzoziemców (imigrantów) należą przede wszystkim:

- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach,
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- Ustawa z dnia 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin,

¹⁸ *Słownik terminów...* op. cit., s. 44.

¹⁹ R. Białoskórski, *Wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki. Warszawa 2010, s. 132.

²⁰ M. Lesińska i in., *Badania migracyjne w obszarze politologii i dyscyplin pokrewnych (w:) A. Horolets, M. Lesińska, M. Okólski (red.): Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku*, Komitet Badań nad Migracjami PAN Warszawa 2018, s. 124.

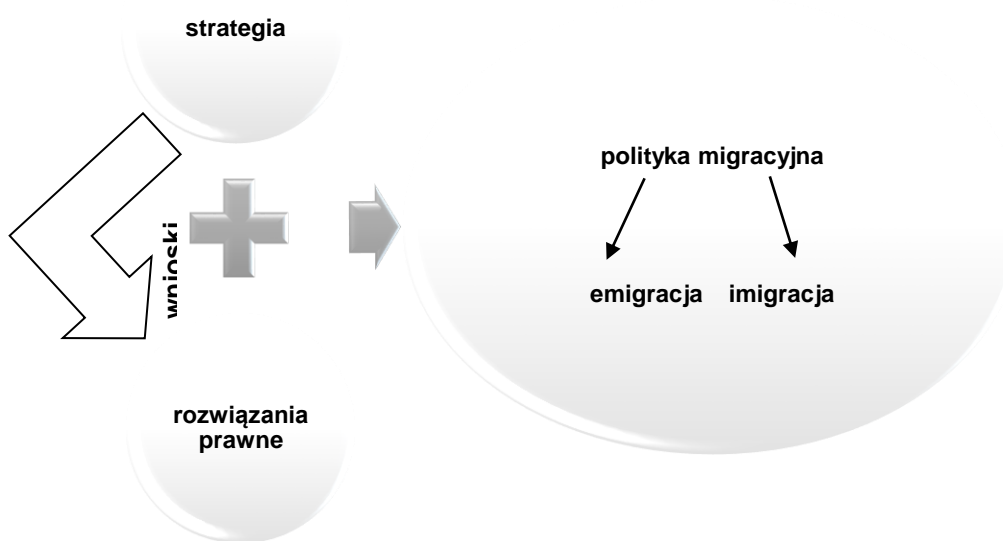
²¹ H. Chałupczak, *Paradygmat badawczy polityki migracyjnej państwa z perspektywy politologicznej*. (w:) M. Lesińska, M. Okólski (red.): *Współczesne polskie migracje: strategie – skutki społeczne – reakcja państwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 2013, s. 81.

– Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (w obszarach dotyczących cudzoziemców, w tym zagrożenia przestępczością transgraniczną z ich strony),

– Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (w aspekcie ekonomicznym dotyczącym cudzoziemców).

Scharakteryzowaną autorską formułą polityki migracyjnej przedstawiono w formie graficznej na Rysunku nr 1.

Rysunek nr 1. Autorska formuła polityki migracyjnej.

Źródło: badania własne autora.

Wymiary polityki migracyjnej

Niezależnie od państwa i szczegółowych założeń jego polityki migracyjnej, w celu optymalizacji, przy jej kreowaniu uwzględnionych powinno zostać siedem głównych wymiarów:

- historyczny,
- polityczny,
- geograficzny,
- ekonomiczny,
- demograficzny,

- kulturowy,
- prawny.

Wymiar historyczny odwołuje się do skali migracji z poprzednich lat. W przypadku poszczególnych państw, saldo migracji (różnica pomiędzy liczbą emigrantów i imigrantów) może być bowiem dodatnie, bądź ujemne i w zależności od tego mogą zostać wdrażane odpowiednie rozwiązania. Praktyczne, w ocenie zagrożenia bezpieczeństwa państwa wynikającego z czynnika migracyjnego, w wymiarze historycznym może być wykorzystanie metodyki stosowanej przez amerykańską Federalną Agencję Zarządzania Kryzysowego FEMA (ang. *Federal Emergency Management Agency*). Instytucja ta ocenia ryzyko wystąpienia danego zjawiska (np. nielegalnej imigracji) poprzez arytmetyczne oszacowanie na podstawie subiektywnie przyjętych wartości liczbowych: historii, narażenia, podatności i prawdopodobieństwa²².

Przy analizie polityki migracyjnej wykorzystuje się także analizę historyczną (zmiany prawa migracyjnego w czasie oraz powody i konsekwencje takiego faktu), a także instytucjonalizm, koncentrujący się na miejscu oraz roli instytucji w kreowaniu i rozwoju polityki (ang. *policy making process*) w zakresie analizy kształtu i kierunków polityki migracyjnej w kontekście działalności instytucji i prawno-normatywnego systemu państwa (władzy wykonawczej, ustawodawczej, sądowniczej), a także aktywności ponadnarodowej (porozumień i organizacji międzynarodowych)²³.

Wymiar polityczny związany jest, jak określa to M. Lesińska z polityzacją zjawiska migracji, za którą uznaje się zainteresowanie tym zjawiskiem instytucji państwa i przyczynę sporu, wynikającego z odrębnych stanowisk wobec niego²⁴. Polityzacja przejawia się obecnością tematyki migracyjnej w programach partii politycznych, szczególnie uwidacznianej podczas trwania kampanii wyborczych – tak, aby każdy z wyborców mógł dokonać oceny głoszonych przez partie założeń w odniesieniu do własnych poglądów.

Przykładem wykorzystywania politycznego wymiaru migracji (zarówno w wewnątrz krajowych kampaniach wyborczych w poszczególnych państwach, jak i w polityce międzynarodowej) były wydarzenia z 2015 r., potocznie określane mianem tzw. kryzysu migracyjnego. Głównym obszarem dyskusji politycznych, związanych z tym wydarzeniem była kwestia przyjmowania (bądź nieprzyjmowania) imigrantów pochodzących z państw położonych w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie przez państwa członkowskie Unii Europejskiej.

Partie reprezentujące prawicowy nurt polityczny (i państwa, w których władzę ówczesnie sprawowały takie ugrupowania) reprezentowały stanowisko ograniczania liczby przyjmowanych osób i wzmocnienia ochrony granic zewnętrznych UE, natomiast przedstawiciele liberalnej, centrowej i socjaldemokratycznej orientacji politycznej zgłaszały postulaty o potrzebie niesienia pomocy przybywającym osobom, powołując się na zagrożenie ich zdrowia i życia wskutek sytuacji wewnętrznej w ich ojczyznach i konieczność przyjmowania ich w celu niesienia pomocy.

²² R. Grocki, *Zarządzanie kryzysowe Dobre praktyki*, Difin. Warszawa 2012, s. 95-96.

²³ M. Lesińska i in., *Badania migracyjne...* op. cit., s. 124.

²⁴ Ibidem, s. 125.

Innym przykładem znaczenia politycznego wymiaru migracji była zmiana orientacji polityki migracyjnej (w kierunku jej zaostrzenia, skutkującego wybudowaniem muru na granicy amerykańsko-meksykańskiej, w celu ograniczenia ilości nielegalnych imigrantów z Meksyku) w Stanach Zjednoczonych, po objęciu funkcji prezydenta przez Donalda J. Trumpa, reprezentującego Partię Republikańską.

Należy jednak zaznaczyć, iż polityczny wymiar migracji wiąże się z wymiarem historycznym, gdyż jest zależny od historycznych uwarunkowań, w tym od otoczenia międzynarodowego danego państwa.

Z politycznym wymiarem polityki migracyjnej związany jest także wymiar geograficzny, gdyż w kontekście przytoczonego otoczenia międzynarodowego, odnosi się on do posiadanych sąsiadów i relacji z nimi, co w połączeniu z położeniem geograficznym przekłada się na sytuację geopolityczną.

Istota położenia geograficznego w kontekście geograficznego wymiaru polityki migracyjnej jest szczególnie istotna dla państw posiadających dostęp do morza. Szlaki morskie, są bowiem jedną z dróg migrowania, także nielegalnego. Zaobserwować można było to w trakcie przytoczonego kryzysu migracyjnego na przykładzie Grecji i Włoch. Do państw tych, przez obszar Morza Śródziemnego codziennie przedostawały się setki, a w szczytowych momentach tysiące osób dziennie, co zdecydowanie przekraczało możliwości kontroli granic morskich służb granicznych obu tych państw. Innym przykładem są Stany Zjednoczone, zmagające się z problemem nielegalnej imigracji z Kuby przez Zatokę Meksykańską.

Jak zatem można zaobserwować, państwa śródlądowe (nieposiadające dostępu do morza) nie są zmuszone do uwzględniania w swoich politykach migracyjnych aspektu ryzyka nielegalną imigracją przez obszary morskie i konieczności ich kontroli oraz ochrony, co dla państw taki dostęp posiadające stanowi z kolei istotne wyzwanie. Tożsamym przypadkiem indywidualizacji polityki migracyjnej w wymiarze przyrodniczym jest charakter ukształtowania terenu, co również może mieć potencjalny wpływ na możliwości nielegalnej imigracji – np. czy jest on górzysty, lesisty itp. i czy przez to stwarza możliwość nielegalnego przekraczania tzw. granicy zielonej (poza przejściami granicznymi).

Innym istotnym czynnikiem związanym z tym wymiarem polityki migracyjnej jest dostęp państw do surowców naturalnych, takich jak ropa naftowa, czy gaz ziemny. Wymiar ten zawiera w sobie dwa aspekty. Po pierwsze, taki dostęp generuje zyski i wzrost Produktu Krajowego Brutto (PKB), przez co takie państwo staje się dzięki temu atrakcyjniejsze dla potencjalnego emigranta – przede wszystkim emigranta ekonomicznego, chcącego podnieść swój poziom życia. Po drugie, chęć osiągnięcia przez państwa zysków z posiadania surowców naturalnych, w celu ich wydobywania i eksportu wiąże się z potrzebą rozbudowy stosownej infrastruktury oraz działalności koncernów. To z kolei przekłada się na konieczność zatrudniania w tym celu pracowników, nierzadko cudzoziemców, czego przykładem są państwa położone w Zatoce Perskiej, takie jak Katar, czy Zjednoczone Emiraty Arabskie. Co istotne, w tym aspekcie nie muszą być to osoby poszukujące *stricte* lepszego poziomu życia, lecz także wysokiej klasy specjaliści.

Ekonomiczny wymiar polityki migracyjnej stanowi odwołanie do najczęstszej przyczyny migrowania ludności, jaką jest chęć podniesienia poziomu życia w aspekcie materialnym. Dotyczy to zarówno migracji wewnętrznych (w obrębie jednego państwa), jak i zewnętrznych (poza jego granice). Potwierdzeniem

ekonomicznego motywu migracji jest odwoływanie się do niego w wielu teoriach migracji, m.in. teorii segmentowego rynku pracy, systemu światowego, systemów migracyjnych, czy dualnego rynku pracy²⁵.

Jak już wspomniano, w kontekście ekonomicznym migracje przynoszą zarówno korzyści jak i zagrożenia – dla państw oraz samych migrantów. Ideą skutecznej polityki migracyjnej w tym obszarze musi być więc wypracowanie kompromisu pomiędzy korzyściami płynącymi dla gospodarek państw, wynikających z udziału cudzoziemców w rynku pracy (co jest korzyścią również dla imigrantów), a monitorowaniem sytuacji w zakresie emigracji własnych obywateli, co przy znacznej skali może stanowić zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

Istotną częścią ekonomicznego wymiaru polityki migracyjnej jest także aspekt socjalny, dotyczący organizacji systemu polityki społecznej, z usług którego korzystają również imigranci. Zadaniem władz państw jest racjonalizacja organizacji tegoż systemu, tak, aby zapewnić jego wydajność nie tylko dla lokalnej społeczności, ale i imigrantów.

Z ekonomicznym wymiarem polityki migracyjnej i przytaczaną istotą kompromisu, związany jest wymiar demograficzny. Odnosi się on zarówno do emigrantów jak i imigrantów. Jest on szczególnie istotny dla państw tzw. bogatej Północy, w znacznym stopniu zmagających się z niskim wskaźnikiem urodzeń, który długofalowo może negatywnie wpływać na poziom bezpieczeństwa gospodarczego tych państw, z powodu niedoborów na rynku pracy. To z kolei związane jest z koniecznością uzupełniania tychże wakatów pracownikami innej narodowości, których obecność może potencjalnie również wpłynąć na wzrost wskaźnika urodzeń, podnosząc tym samym poziom bezpieczeństwa demograficznego. Przykład wzrostu populacji cudzoziemców (w tym ich udziału w rynku pracy) można zaobserwować np. na podstawie analizy danych statystycznych Eurostatu w najbogatszych państwach Unii Europejskiej, takich jak Niemcy, czy Francja²⁶. W przypadku Polski, konieczność uzupełniania wakatów na rynku pracy (głównie pracownikami z Ukrainy oraz Białorusi) została wskazana w przytaczanym dokumencie strategicznym *Priorytety społeczno-gospodarcze polityki migracyjnej z 2018 r.*

Demograficzny wymiar polityki migracyjnej odnosi się również do państw tzw. biednego Południa (położonych na półkuli południowej), z których wiele zmagają się z problemem przeludnienia (np. państwa afrykańskie, takie jak Sudan). W kontekście zjawiska migracji, taka sytuacja niejednokrotnie zmusza mieszkańców tych państw do emigracji, także z przyczyn ekologiczno-naturalnych – np. klęsk głodu, czy braku dostępu do wody pitnej. Jak wskazują dane statystyczne Europejskiej Agencji Straży Granicznej i Przybrzeżnej Frontex, częstym kierunkiem emigracji osób z regionów dotkniętych przytoczonymi zagrożeniami są państwa członkowskie UE²⁷. Potencjalnie, np. ze względu na nielegalne przekraczanie granicy (także za sprawą organizacji transportu tych osób przez zorganizowane grupy przestępcze, które czerpią z tego procederu tego zyski), czy też legitymowanie się fałszywymi

²⁵ S. Castles, M.J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011, s. 41-53.

²⁶ People in the EU - statistics on origin of residents. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_-_statistics_on_origin_of_residents#Foreign-born_residents_from_countries_outside_the_EU (dostęp: 09.03.2021 r.).

²⁷ <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/> (dostęp: 09.03.2021 r.).

dokumentami tożsamości, bądź ich brakiem, może to stanowić zagrożenie bezpieczeństwa, co pokazały przytaczane wydarzenia związane z tzw. kryzysem migracyjnym z 2015 r.

Z powodu przybywania do danego państwa znacznej ilości imigrantów, nierzadko pochodzących ze społeczeństw o innej kulturze, wyznaniu, systemie wartości itp., potencjalnie może to prowadzić do sporów z lokalną społecznością, dlatego istotną rolę przy kreowaniu polityki migracyjnej odgrywa wymiar kulturowy.

W kontekście bezpieczeństwa państwa, wymiar ten związany jest z zagadnieniem bezpieczeństwa kulturowego, które Marek Bodziany definiuje jako „stały i niezbędny element bezpieczeństwa narodowego osadzonego w międzynarodowej rzeczywistości, odnoszący się do niematerialnej (duchowej), materialnej i społecznej sfery kultury rozpatrywanej na wszystkich jej poziomach (piętrach) i we wszystkich elementach struktury społecznej, a także do tożsamości narodowej, stanowiących istotę działań wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za budowanie kapitału kulturowego państwa i jego wizerunku na arenie międzynarodowej”²⁸.

Zjawisko migracji (głównie w przypadku migracji zewnętrznych), za sprawą „mieszania” się kultur, bez wątplenia sprzyja sporom na tle kulturowym, zwłaszcza w obliczu stale postępującej globalizacji. Owe spory stanowią potwierdzenie koncepcji zderzenia cywilizacji (zachodniej, prawosławnej, latyno-amerykańskiej, islamskiej, afrykańskiej, hinduistycznej, buddyjskiej, chińskiej oraz japońskiej) autorstwa Samuela Huntingtona²⁹.

Przykłady sporów na tle kulturowym zaobserwować można chociażby w państwach Europy zachodniej, w których zamieszkują osoby wywodzące się (w odwołaniu do nomenklatury S. Huntingtona) z cywilizacji islamskiej, których przedstawiciele nierzadko domagają się uwzględnienia ich postulatów w przestrzeni publicznej, co z kolei determinuje spory na tle politycznym.

Jednocześnie należy zaznaczyć, iż spory na tle kulturowym nie muszą wynikać wyłącznie z imigracji osób z innego kręgu kulturowego, gdyż występują one również wśród osób jednej narodowości (np. plemion w wielu państwach afrykańskich), czy też pomiędzy potomkami imigrantów, urodzonymi np. w Europie a rdzennymi mieszkańcami danego państwa.

Przykłady te pokazują, iż wymiar kulturowy musi stanowić niezbędny element polityki migracyjnej każdego państwa. Przykład tego można odnaleźć m.in. w strategiach polskich, pomimo, iż w Polsce (także ze względu na relatywnie niewielką, chociażby w porównaniu do państw Europy zachodniej populację imigrantów) ryzyko wystąpienia przytoczonego zagrożenia jest stosunkowo niewielkie³⁰.

Reasumując, w kontekście kreowania polityki migracyjnej, przy uwzględnieniu potrzeby bezpieczeństwa państwa, jej autorzy muszą wypracowywać kompromis pomiędzy niedopuszczeniem do sporów na tle kulturowym pomiędzy imigrantami a lokalną społecznością i jednoczesnym zachowaniem korzyści, płynących z obecności cudzoziemców, np. dla rynku pracy. Jednym z rozwiązań, realizowanym

²⁸ M. Bodziany, *Wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa kulturowego Polski*, Wydawnictwo Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki. Wrocław 2019, s. 109.

²⁹ S. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, *Foreign Affairs*. 1993, T. 72, nr 3. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> (dostęp: 09.03.2021 r.).

³⁰ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020, s. 7.

przez władze państw jest zatem swoiste preferowanie imigrantów z państw, których obywatele pod względem kulturowym (np. religijnym) są teoretycznie zbliżeni do lokalnej społeczności³¹.

Ostatni z wymiarów, niezbędnych przy kreowaniu przez państwa polityki migracyjnej ma charakter prawny. Stanowi on podsumowanie wcześniej analizowanych wymiarów polityki migracyjnej, ponieważ jest on swoistym sformalizowaniem wniosków, płynących z analiz pozostałych czynników. W tym aspekcie kluczowe jest, aby prawa krajowe poszczególnych państw były skorelowane z prawem międzynarodowym. Co istotne, w prawie tym nie funkcjonuje zarówno definicja migranta (osoby migrującej), jak i zjawiska migracji. Istnieją natomiast zapisy odnoszące się do problematyki ochrony międzynarodowej, zaś podstawowym aktem prawnym w tym zakresie jest Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 1951 r. Sformułowano w niej pojęcie uchodźcy jako osoby, która ze względu na zagrożenie zdrowia i życia, determinowane toczącymi się działaniami zbrojnymi lub prześladowaniami na tle religijnym, politycznym, bądź etnicznym została zmuszona do opuszczenia miejsca stałego zamieszkania i ma możliwość ubiegania się o nadanie statusu uchodźcy lub uzyskania azylu w kraju, do którego przybyła³². Oznacza to zatem, że każdy uchodźca jest migrantem (ze względu na sam fakt przemieszczania się), lecz zdecydowana większość migrantów nie jest uchodźcami, gdyż nie został im nadany taki status. Na poziomie Unii Europejskiej, podstawowym aktem prawnym, regulującym problematykę udzielania ochrony międzynarodowej przez państwa członkowskie jest tzw. rozporządzenie „Dublin III” z 2013 r., na podstawie którego wniosek o udzielenie azylu politycznego rozpatruje państwo, do którego przybywa osoba uciekająca przed skutkami działań zbrojnych³³.

Funkcją prawnego wymiaru polityki migracyjnej jest stworzenie władzom państw oraz podległym im instytucjom i służbom narzędzi do regulacji szeroko pojmowanej problematyki (wymiarów polityki migracyjnej), związanej zarówno z emigracją, jak i imigracją, tak, aby w jak największym stopniu maksymalizować zyski i minimalizować potencjalne zagrożenia.

Podsumowanie procesu kreowania polityki migracyjnej (po analizie poszczególnych czynników – wymiarów i stworzeniu na podstawie jej wyników norm prawnych) przez władze państw stanowi usystematyzowanie jej w formie modelu.

Kształt i deskrypcja modeli polityki migracyjnej jest obszernym zagadnieniem, wymagającym pogłębionej i oddzielnej eksploracji. W związku z tym, na potrzeby niniejszego artykułu zdecydowano się na samo wskazanie głównych modeli, wraz ze wskazaniem przykładów ich zastosowania.

³¹ Przykład tego stanowił zapis art. 48 nieobowiązującej już Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., wskazujący na konieczność preferowania przez władze RP wśród imigrantów obywateli państw programu Partnerstwa Wschodniego (Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy).

³² Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. 1991 nr 119 poz. 515), art. 1, lit. A. ust. 3, art. 12.

³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, art. 3.

Jako najczęściej występujące modele polityki migracyjnej Zespół Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego wskazuje³⁴:

- model polityki wielokulturowej – najbardziej liberalny, zakłada potrzebę obecności w życiu społecznym przedstawicieli różnych kultur, którzy ze sobą konkurują, co pozwala na napędzanie gospodarki. Przykładem państwa prowadzącego taki model polityki migracyjnej są Stany Zjednoczone³⁵.

- model polityki kolonialno-humanitarnej – stosowany przez byłe państwa kolonizujące, np. Francję i Wielką Brytanię. Zakłada liberalne podejście do obywateli ich byłych kolonii i stanowi swoistą formę wypełniania zobowiązań wobec nich.

- model polityki komplementarnej – zakładający przyjmowanie niezbędnej minimalnej ilości imigrantów, którzy są zatrudniani w konkretnych sektorach z istniejącym zapotrzebowaniem. Polityka ta jest charakterystyczna np. dla Australii oraz Kanady³⁶.

- model nowych państw imigracyjnych – dotyczy byłych państw „emigracyjnych”, charakteryzujących się ujemnym saldem migracji (które więcej osób opuszczało niż do niego przybywało). Ma on stosunkowo liberalny charakter, który ukierunkowany jest na potrzeby rynku pracy, jednak w porównaniu do modelu komplementarnego, polityka zatrudniania imigrantów nie jest regulowana samoistnie przez rynek, lecz odgórnie. Państwami implementującymi ten model polityki migracyjnej są Finlandia oraz Hiszpania.

- model polityki rezydualnej (asymilacyjnej) – najbardziej restrykcyjny, oprócz założenia modelu rezydualnego, dotyczącego przyjmowania imigrantów zgodnie z potrzebami rynku pracy, zakładający także wymóg akceptacji przez przybywające osoby systemu norm oraz wartości obowiązujących w kraju, do którego przybywają. Przykładem takiego państwa jest przede wszystkim Japonia.

Podsumowanie

Migrowanie ludności w celu poszukiwania lepszych warunków egzystencji jest nieuniknione. Jak wskazano w niniejszym artykule, zjawisko to przynosi korzyści zarówno dla migrantów, a dzięki ich korzystnemu oddziaływaniu na rynek pracy, również dla państw ich przyjmujących. Migracje mogą jednak jednocześnie przynosić zagrożenia. W przypadku nadmiernej emigracji zewnętrznej mogą być to problemy demograficzne, bądź braki kadrowe wśród pracowników. W przypadku imigracji, potencjalne zagrożenia mogą natomiast stanowić: przestępczość transgraniczna, spory na tle kulturowym pomiędzy imigrantami a lokalną społecznością, czy też nadmierne obciążenie systemu opieki społecznej przez nowo przybywające osoby.

Kreując kształt i formułując założenia polityki migracyjnej, zadaniem władz państw jest więc poszukiwanie kompromisu pomiędzy istniejącymi korzyściami i niwelowaniem potencjalnych zagrożeń. Należy bowiem pamiętać, iż zjawisko migracji związane jest z wieloma rodzajami bezpieczeństwa, powiązanymi z wieloma analizowanymi w niniejszym artykule aspektami.

³⁴ Zespół Ośrodka Badań nad Migracjami, Rekomendacje w sferze polityki migracyjnej Polski (w:) P. Kaczmarczyk, M. Okólski (red.): *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia*, Ośrodek Badań nad Migracją WNE UW. Warszawa 2008, s. 122-124.

³⁵ R. Kosłowski, *A Comparison of Australia, Canada, and the US* (w:) M. Czaika (red.): *Shifts in Selective Migration Policy Models*, Oxford University Press. Oxford 2018, s. 120.

³⁶ *Ibidem*, s. 112.

Jak pokazują przypadki, które można było zaobserwować choćby podczas tzw. kryzysu migracyjnego na terenie Unii Europejskiej z 2015 r., realizacja polityki migracyjnej ma istotny wpływ na poziom ich bezpieczeństwa. Przykład ten pokazał bowiem, że efektywna realizacja tejże polityki nie jest możliwa w przypadku braku wysokiego stopnia komplementarności wszystkich jej wymiarów.

W wymiarze historycznym, największe wyzwanie dla władz państw stanowi postawienie adekwatnej diagnozy w zakresie analizy historycznej zjawiska migracji, w tym jej prawdopodobieństwa.

W geograficznym wymiarze polityki migracyjnym, władze państw muszą skoncentrować swoją uwagę przede wszystkim na ochronie obszarów przyrodniczych, takich jak morza, czy góry przed wykorzystywaniem ich jako szlaków nielegalnej migracji.

W wymiarze ekonomicznym, władze państw muszą dążyć do osiągnięcia maksymalnych korzyści dla gospodarek państw, płynących ze zjawiska migracji, przy jednoczesnym nieprzeciążaniu systemu opieki społecznej przez imigrantów. W kontekście emigracji, władze państw muszą natomiast monitorować sytuację gospodarczą w zakresie niedopuszczania do sytuacji powstawania nadmiaru wakatów na rynku pracy.

W wymiarze demograficznym, władze państw muszą dążyć do monitorowania sytuacji w zakresie wpływu salda migracji na wskaźniki demograficzne. Nadmierna emigracja może bowiem doprowadzić do konieczności zastępowania emigrantów cudzoziemcami (poprzez potrzebę rozwoju gospodarczego), natomiast nadmierna imigracja (np. w rejonie tzw. Afryki subsaharyjskiej – wędrówek pomiędzy sąsiednimi państwami w celu zaspokojenia podstawowych potrzeb) może w danym państwie doprowadzić do przeludnienia. Należy jednak zaznaczyć, że to zjawisko dotyczy przede wszystkim obszaru Afryki środkowej oraz państw położonych na Dalekim Wschodzie – Chin oraz Indii.

W wymiarze kulturowym, wyzwanie dla władz państw stanowi podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej potrzeb w zakresie obecności cudzoziemców w życiu gospodarczo-społecznym, jak również zmniejszanie uprzedzeń wobec cudzoziemców, najczęściej wynikających z panujących stereotypów, a także niedopuszczanie do powstawania sporów kulturowych pomiędzy imigrantami a lokalną społecznością.

W wymiarze prawnym, działania władz państwowych muszą być skoncentrowane wokół tworzenia skutecznego prawa w zakresie działalności we wszystkich wcześniejszych wymiarach.

Władze każdego państwa muszą realizować swoją politykę migracyjną w jej określonym modelu. Jego wybór musi być determinowany oceną skuteczności w zakresie maksymalizacji zysków i minimalizacji potencjalnych zagrożeń, płynących ze zjawiska migracji. Ocena skuteczności poszczególnych modeli wymaga jednak odniesienia się do konkretnych studiów przypadków, co stanowi temat oddzielnych rozważań naukowych.

Streszczenie

Przedmiotem badań prowadzonych na potrzeby niniejszego artykułu była kreowana przez władze państw polityka migracyjna.

Celem artykułu była eksploracja wpływu kształtu i założeń kreowanej i realizowanej przez władze państwowe polityki migracyjnej w aspekcie bezpieczeństwa. Do

realizacji celu zastosowano jakościowe metody badawcze, obejmujące analizę źródeł literaturowych, dokumentów strategicznych i aktów prawnych, z zastosowaniem techniki analizy treści.

W artykule dokonano deskrypcji pojęcia bezpieczeństwa państwa, przedstawiono autorską formułę polityki migracyjnej oraz jej wymiarów, a także wskazano najczęściej występujące modele polityki migracyjnej.

Słowa kluczowe: migracja, bezpieczeństwo państwa, polityka migracyjna, migranci.

Summary

The subject of research conducted for the purposes of this article was the migration policy created by state authorities.

The purpose of the article was to explore the impact of the shape and assumptions of the migration policy created and implemented by state authorities in the aspect of security. To achieve this goal, qualitative research methods were used, including analysis of literature sources, strategic documents and legal acts using the content analysis technique.

The article describes the concept of state security, presents the author's formula for migration policy and its dimensions, and indicates the most common migration policy models.

Keywords: migration, national security, migration policy, migrants.

Bibliografia

- Białoskórski R., *Wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Cła i Logistyki. Warszawa 2010.
- Bodvarsson O., van den Berg H., *The Economics of Immigration*, Springer-Verlag. Berlin 2009.
- Bodziański M., *Wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa kulturowego Polski*, Wydawnictwo Akademii Wojsk Lądowych imienia generała Tadeusza Kościuszki. Wrocław 2019.
- Castles S., Miller M.J., *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa 2011.
- Fehler W., Cebul K., Podgórska R., *Migracje jako wyzwanie dla Unii Europejskiej i wybranych państw członkowskich*, Difin. Warszawa 2017.
- Ferrer A.G., *Reasons for migration & their impact on return behaviour*, CSIC, MADRID IFMS. OECD – PARIS 2018.
- Grocki R., *Zarządzanie kryzysowe. Dobre praktyki*, Difin. Warszawa: 2012.
<https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/> (dostęp: 09.03.2021 r.).
- Huntington, S. (1993), The Clash of Civilizations?. *Foreign Affairs*, T. 72, nr 3.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/1993-06-01/clash-civilizations> (dostęp: 09.03.2021 r.).
- Konwencja dotycząca statusu uchodźców, sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r. (Dz.U. 1991 nr 119 poz. 515).
- Konwencja z Montevideo z 1933 r.
- Kosłowski R., A Comparison of Australia, Canada, and the US (w:) Czaika M. (red.): *Shifts in Selective Migration Policy Models*, Oxford University Press. Oxford 2018.

- Lesińska M. i in., Badania migracyjne w obszarze politologii i dyscyplin pokrewnych (w:) Horolets A., Lesińska M., Okólski M. (red.): *Raport o stanie badań nad migracjami w Polsce po 1989 roku*, Komitet Badań nad Migracjami PAN. Warszawa 2018.
- Mansoor A., Quillin B., *Migration and remittances. Eastern Europe and the former Soviet Union*. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank 2006. http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resources/257896-1167856389505/Migration_FullReport.pdf (dostęp: 10.03.2021 r.).
- Maslow A.H., *Motivation and Personality*, Harper & Row, Publishers, Inc. 1954.
- People in the EU - statistics on origin of residents. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/People_in_the_EU_-_statistics_on_origin_of_residents#Foreign-born_residents_from_countries_outside_the_EU (dostęp: 09.03.2021 r.).
- Priorytety społeczno-gospodarcze polityki migracyjnej, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Warszawa 2018.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wyd. 6., Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej. Warszawa: 2008.
- Smith C., Brooks D.J., *Security Science: The Theory and Practice of Security*, Elsevier 2013.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020.
- Ścibiorek Z., Wiśniewski B., Kuc R.B., Dawidczyk A., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Adam Marszałek. Toruń 2015.
- Ślęzak M., Współczesne migracje i uchodźstwo a bezpieczeństwo społeczne (w:) Balicki J., Necel W. (red.): *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, Wydawnictwo Naukowe UKSW. Warszawa 2017.
- Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol. Szczytno 2013.
- Zespół Ośrodka Badań nad Migracjami, Rekomendacje w sferze polityki migracyjnej Polski (w:) Kaczmarczyk P., Okólski M. (red.): *Polityka migracyjna jako instrument promocji zatrudnienia i ograniczania bezrobocia*, Ośrodek Badań nad Migracją WNE UW. Warszawa 2008.
- Zięba R., Pozimnowojenny paradygmat bezpieczeństwa międzynarodowego (w:) Zięba R. (red.): *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne. Warszawa 2008.

BEZPIECZEŃSTWO WEWNĘTRZNE

Leszek ŚWIECA

Jagiellonian University in Krakow
Faculty of Management and Social Communication

EXPECTED AND PERCEIVED ACADEMIC TEACHER'S COMPETENCE AND THE ETHICALITY OF THE CONDUCT - A STUDY REPORT

There is a growing concern in the Polish university environment about the functioning of universities. The pathologies of academic life, formerly hindered by internal control mechanisms, are becoming more and more apparent¹. It seems that it is necessary to speak out loud about the negative phenomena occurring at universities, to trigger debates and initiate changes.

The report presents the analyses (based on surveys) on selected aspects of studying such as: 1. Competencies of academic teachers - expected and implemented. 2. Perceived (by students) aspect of the ethicality of conduct of academic teachers. 3. A general assessment of the quality of student-academic teacher relations (as an indicator of interpersonal skills). 4. The students' perception of an academic teacher - their general features. 5. The assessment of help and care on the part of academic teachers. A survey conducted on the basis of answers given by five hundred and fifty-five full-time and part-time students of the University of Silesia.

The University of Silesia considers the main goal of their educational activity to be the education of graduates² who: 1) have the knowledge, skills and social competencies at the highest level; 2) are prepared for the challenges of the modern world and the requirements and expectations of the labor market; 3) present high ethical standards and have a strong sense of social commitment.

The above goal is realized through: 1. Development by the University of the culture of education quality which is expressed with respect to the quality standards, pro-quality attitude, and activities of members of the academic community and relations between them. 2. Implementation and perfecting of the formal system quality of education system (SZJK) which is a set of clearly defined, consistent rules of conduct and procedures to ensure the quality of education. The development of the university-wide culture of education quality is achieved through: 1. The observance and defense of basic academic values (implementation of an academic teacher's ethos). 2. Building honest, friendly and respectful relations among members of the academic community. 3. the stimulation of a sense of responsibility for the quality of education among all members of the academic community. 4. Constant raising of the importance of didactic activity and appreciation of the work of teachers demonstrating commitment and high didactic competencies. 5. Dissemination at the University of good practices in the field of quality of education. 6. Perfecting the quality of education through cooperation and exchange of experiences in this field with other universities and domestic and foreign

¹ P. Sztompka, The modern university: A clash of two cultures. In Congress of Academic Culture, Krakow. Retrieved from <http://kongresakademicki.com/university-contemporary-collision-two-cultures>. Kraków 2014.

² Education quality policy at the University of Silesia; Annex to ordinance No. 162 of the Rector of UŚ of 14 December 2015.

institutions. 7. Engaging internal and external stakeholders in building a culture of quality...

The data presented below verify in several aspects these declarations from the perception level of students. The students ranked the features and competencies of academic teachers from 1 (most frequently possessed) to 5 (least frequently possessed).

Table 1. Competencies of academic teachers - **expected** (N = 493).

Answer / Item*	1	2	3	4	5	Average position	Rank
Subject-specific competencies	29.58%	17.10%	19.11%	12.27%	21.93%	2.8	5
General competence (general knowledge)	14.49%	19.11%	22.74%	23.54%	20.12%	3.16	1
Life wisdom	22.54%	21.33%	15.09%	17.71%	23.34%	2.98	3
Methodical and didactic skills	16.10%	19.52%	20.52%	23.74%	20.12%	3.12	2
Good contact / relationship with students	17.30%	22.94%	22.54%	22.74%	14.49%	2.94	4

*1 - most importantly, to 5 - least important

Source: own research.

Table 2. Competences of academic teachers **implemented** (N = 493).

Answer / Item*	1	2	3	4	5	Average position	Rank
Subject-specific competencies	39.24%	18.51%	17.30%	10.46%	14.49%	2.43	5
General competence (general knowledge)	18.11%	28.77%	25.35%	15.49%	12.27%	2.75	4
Life wisdom	15.29%	17.30%	19.32%	28.37%	19.72%	3.19	2
Methodical and didactic skills	12.68%	23.34%	24.75%	22.94%	16.30%	3.07	3
Good contact / relationship with students	14.69%	12.07%	13.28%	22.74%	37.22%	3.56	1

*1 - most frequently possessed, to 5 - least frequently possessed

Source: own research.

As regards the competences of an academic teacher, the most important for students turns out to be the subject competence. The high level of the teacher-student relationship goes to the background.

Perceived ethicality of the behavior of academic teachers.

Table 3. Perceived ethicality of the behavior of academic teachers (N = 492).

Response	Number of responses	%
Rather yes	283	57.52%
I have no opinion	105	21.34%
Yes	49	9.96%
Rather no	41	8.33%
No	14	2.85%

Source: own research.

Theoretical assumptions show that academic teachers should be role models for students in the aspect of ethics and moral behavior. However, the research carried out indicates that more than half of the students (57.52%) believe that academic teachers act rather ethically, and only 9.96% are fully convinced of this. 8.33% of respondents think that they do not rather behave ethically and 2.85% of the subjects are positive about it.

The motivation to study and develop - in accordance with Humboldt's idea - can be treated as a derivative of the quality of the "student-master" relationship, because the joint pursuit of truth is determined by the ability to cooperate and is associated with the ability to communicate. Generalized beliefs about the quality of this relationship are also the result of experiences during the course of studies connected with real functioning in relations with an academic teacher. Therefore, an academic teacher should possess interpersonal skills that determine the quality of relationships with students. I have compiled a generalized assessment of this relationship in the table below.

Table 4. A general assessment of the quality of student-academic teacher relations (as an indicator of interpersonal skills).

Response	Number of responses	%
Rather positive	193	36.76%
Negative	105	20.00%
Rather negative	100	19.05%
Neutral	83	15.81%
Positive	72	13.71%

Source: own research.

The students' experiences acquired in interpersonal relationships related to the course of education allow for capturing the polarization of positive and negative opinions in comparable ranges. Disturbing is the fact that only 13.71% of

respondents acknowledged their positive relationship, and up to 20% indicated that the relationship with the lecturer is negative.

Referring to the values indicated by students - with a low level of quality of the relations, it is difficult to talk about the idea of the university in the Humboldtian perspective, which strengthens reflexivity as a means of pursuing truth and broadly understood development, which obviously does not exclude the generation of high level of practical skills in students.

Profiles of academic teachers differing in the determinants of their role:

Table 5. The way of perceiving an academic teacher - general characteristics (N = 489).

Response	Number of responses	%
Efficient methodologists and teaching technologists	218	44.58%
Committed intellectuals discovering new ideas	144	29.45%
Supporters in personal development	49	10.02%
People being a role model	30	6.13%
Others*	48	9.82%

Source: own research.

*Other (respondents' answers):

They just want to written jobs done by the students and make the tests 2. Persons demanding written assignments from students. 3. Persons performing work and not paying attention to students. 4. People too self-righteous in their abilities. 5. Self-absorbed persons 6. Specialists in their field. 7. Ordinary lecturers without passion (not always). 8. Too tired of the overload of classes. 9. People trying to keep students suppressed with all kinds of tests. 10. Persons unfit to teach even adults. 11. Committed intellectuals only in their field. 12. Focus on theoretical teaching. 13. Bored with their work, people who casually do their job - they do it automatically and reluctantly - without imaginativeness. 14. Conducting the classes in a least-effort way 15. They have enough of their work. 16. People unprepared to work with students. 16. People who work only for money, no higher goals. 17. Bored people who have an overstated self-esteem and do not inspire students, "triumph of form over content". 18. They present dry facts that I can read on my own. 19. People for whom their subject is the most important in the world. 20. They do not embrace anything, they are unloving, mean and unjust, they cling to everything. 21. People who only want to earn. 22. persons commissioning their professional duties to interns. 23. Persons putting on airs, egoists, looking down at others 24. They are the people who consider themselves the smartest - treating students as people who are suitable as cashiers in Biedronka supermarkets. 25. People with knowledge that does not work in practice. 26. Pseudo-intellectuals who wish to forcibly instill knowledge. 27. They charge the students with their own duties. 28. People who get money for nothing. 29. Methodologists, technologists of theoretical teaching.

30. Theorists. 31. Lord and master. 32. People focusing on completing the syllabus. 33. Persons transferring only theoretical contents. 34. They do it due to lack of a better idea. 35. People who come to classes, because they have to. 36. Persons who do not count with students. 37. Unjust people. 38. Unjust people. 39. People self-absorbed, not caring for students. 40. The person transmitting the information that is not fully understood by the student. 41. Professionally burnt out. 42. People teaching mechanically learnt facts. 43. Mediocre academics. 44-48 Answers illegible.

Table 6. Assessment of assistance and mentoring from the academic teachers – sufficient.

Response	Number of responses
No response	323
Sufficient	167

Source: own research.

One hundred and sixty-seven students felt that the assistance from university teachers was sufficient, i.e. meets their expectations. Three hundred and twenty-three respondents refused to answer this question.

Table 7. Assessment of assistance and mentoring from the academic teachers – insufficient.

Response	Number of responses
No response	260
Insufficient*	192

Source: own research.

*Insufficient - justification of the answer (the following answers have not been deliberately categorized to accurately reflect the students' opinion about the quality of education):

1. Some teachers disregard students. 2. Lack of willingness and time. 3. They do not help us. 4. They have little time and willingness for a student. 5. Sometimes it is difficult to find a given teacher available for consultations and discussions on topics free for students. 6. In the content ranges, they do not stick to what they teach. 7. They often do not have time for this. 8. It's hard to make an appointment with a teacher, they treat students like mass. 9. Because they have too many groups to teach and are not able to fully devote themselves to work. 10. Lack of proper communication. 11. They are not present at their duty hours, they are often unavailable. 12. Not all of them are willing to cooperate. 13. They always want to harm the students. 14. One cannot wait emails with feedback. 15. For example, sources to learn for classes hardly available,(a book - a white crow, a few copies in Silesia, one is not allowed to use other sources). 16. Because sometimes this help is negligible or incomplete, students cannot always count on the help of teachers. 17. Because we often do not know how to write a final credit assignment, for

example. 18. Not everyone works with us enough, they say that everything must be learned 19. Hardly available. 20. It is bad in almost every area. Why? Because they see 300 people in a year's course, of which maybe 30 are interested or at least potentially fit to study. It demotivates them. In addition, they cannot (due to the syllabus) realize what they actually want to convey, so their later frustrations are passed onto students. This will be visible upon the completion of the survey, where probably the majority have no opinion, because they do not care. 21. I believe that teachers should explain issues more accurately. 22. Many do not show examinations, tests, papers after checking them - we do not know what mistakes we have made, there is no help or care. 23. They are not always available during their duty hours. 24. Lack of material and knowledge bases but expectation of super final works. 25. Because it is almost impossible to support every student in their self-education. 26. The lecturers do not take into account the students' opinions and needs. 27. They do not indicate the sources, they impose obligatory material without providing space for investigation and reflection. 28. Lack of cooperation. 29. We cannot sometimes find the book items that they require. 30. Instead of helping to get them, they do nothing about it, they only blame us. 31. They are rarely available to the student. 32. Academic teachers instead of offering students their help often do the opposite. 33. E-mail is often the only way of communication, however, lecturers do not reply. 34. They are not always available, they do not clarify everything when the student needs it. 35. Because they are overworked and do not focus on individual student problems. 36. Lack of willingness to help students. 37. Because they do not always clearly define their requirements. 38. Lack of help and tips in writing final papers. 39. It often happens that you get the impression that you are an individual in the classroom, not an individual student who can be helped. 40. In the field of writing diploma theses, because academic teachers often devote too little attention to their students. 41. They only require. 42. I have the impression that teachers are only employees, not people "by vocation". 43. Because in their duty hour they do a thousand other things not related to students, eg conversations with other lecturers without looking at the time. 2. We cannot always count on the help of teachers at work. 45. Not interested in the needs of the student. 46. They do not help when we have questions. 47. Sometimes it's hard to get help with a given problem. 48. Because they are not interested in helping students. 49. They require hard-to-find textbooks. 50. Availability of study material. 51. They do not treat students individually, only in groups; lack of dialogue. 52. Because it is limited in time. 53. Little time availability. 54. Too little study material and too few classes, and a lot of expectations. 55. Our tutor is not interested in us at all. 56. Where to look for materials (manage by ourselves). 57. They give us too much homework. 58. They recommend such textbooks that are hard to find in libraries. 59. In writing a diploma thesis - they just limit themselves to checking it. 60. They have poorly defined requirements. 61. The lecturer usually does not have time, does everything on the run, does not always explain things accurately. 62. Sometimes they bugger students about, they think that students live only to learn. 63. They limited themselves to transferring the knowledge, there is no time for an individual student. 64. Some require inaccessible books but do not have them themselves. 65. The number of hours of one subject

often does not allow you for encouraging to uncover a new one. 66. Not every lecturer is involved in assistance and scientific care over a student. 67. A lot of teachers want us to give presentations but not give anything from themselves. 68. They often do their work out of coercion. 69. Because they often do not explain what to do; they do not send syllabuses. 70. Theory and dry facts. 71. Teachers don't really care if we understand something or not. 72. Poor accessibility to materials. 73. Little information, the group's guardian is not involved in assistance and clarification. 74. We often get assignments out of nowhere, without formula and explanation. 75. Academic teachers do not have time for students; too many students have one lecturer. 76. They do not show interest in the face of difficulties. 77. Little interest in the student. 78. Because to pass an exam many times one must learn "dry facts" which closes our mind to our own ruminations. 79. Due to the lack of taking into account new information, technical innovations and current trends in the field - staying in a rigid program framework; underestimation of the students' will. 80. Because they do not help when scientific materials are needed, they are difficult to access. 81. They are not interested in the subject. 82. I have the impression that some lecturers are here only to carry out what they have to do, and do not care about students. 83. Too little practical content, just the theory itself unrelated to the realities of life. 84. Lecturers often only deal with their subjects, not paying attention to the fact that there are other matters. 85. I think that there is no time for that at the extramural course of study. 86. Too many hours and too many students. 87. They are not interested in the student. 88. Because there are few hours for consultation. 89. I would like to know more in the field of resocialization in the course of master's studies - too few classes related to the specialization. 90. Too little teacher's time, a large number of students who have smaller ambitions. 91. Because they focus on scientific matters, not on the student himself. 92. In most cases, he does not look at the student only at his "ego". 93. It's hard to find them "after work". You have to excuse, skip, hurry. No one replies to e-mails. It so happened many times. 94. Sometimes we do not have the opportunity to talk and discuss. 95. Lack of time on the part of the teacher. 96. Academic teachers are focused on passing the subject, if someone does not receive a credit for the subject and wants to find out if, for example, he has good notes, he is not interested in it. 97. Little practical information. 98. Practice is missing - full of theories even at classes. 99. They are not favorable to people professionally active who are not always able to attend classes. 100. The lecturer does not give any instructions on how to do or improve something, often it ends in not explaining what he requires from us. 101. Lack of preparation of interesting classes for students. 102. It is often a repetition of previously learned contents. 103. They do not help in education. 104. Teachers often do not have time for students due to frequent meetings of the Faculty Council. 105. Usually, the lecturer does not have time. 96. Some classes do not teach anything, pure theory, boring classes, lack of teacher's involvement. 107. Teachers deal only with their own affairs. 108. Due to the teacher's lack of willingness and time for students' private affairs. 109. The lecturers quote lectures from slides. 110. Not every lecturer cooperates with students. 111. Prescribing literature that is not available or there is not enough of it for everyone. 112. Lecturers are not interested

if the student understands the material - he has to possess the knowledge and that is all. 113. Sometimes, at classes, academic teachers give students their papers back but do not pass them any knowledge. 114. Teachers implement only the proposed content, you cannot count on any special assistance in this area. 115. To a large extent, the group itself prepares topics for classes, in my opinion it should be divided, first the teacher introduces the subject, and the students complement it. 116. The groups are too big. 117. Because the lecturers are hardly accessible - they do their own business. 118. They do not usually have time for students, only outstanding students have access to them. 119. They often treat students objectively. 120. Often the student has to look for work materials himself. 121. In terms of student's understanding. 122. Because teachers prefer when a student conducts classes instead of passing knowledge in an interesting way. 123. Academic teachers believe that only their reasoning is correct. They are not open to the student's views. 124. Few teachers work at universities. They are busy with their own affairs and do not help in matters related to their subject. 125. Some people should not work with students because they discourage to learning. 126. They do not engage in personal development, they only fulfill what they are accountable for. 127. Talking down to people, pointing out mistakes - students must know everything, they cannot be wrong. 128. Sometimes no contact with them when you are from outside the university. 129. Because one student gets lost in the thicket of others. 130. There is too little contact with the student. 131. Lecturers are active only in their classes lack of action and contact afterwards. 132. Lack of individual approach, lack of help in searching for literature, etc., not showing any willingness to adapt eg dates, one imposed. 133. Because they need help themselves, they are ignorant. 134. The language that is not always understood by a student. 135. Because the lecturers do not have enough time for the student. 136. Sometimes teachers do not want to be of assistance and they are simply malicious. 137. You cannot always get an answer and solve the problem you have. 138. Lack of individual approach, understanding, lack of commitment. 139. Academic teachers are not fully experienced. 140. Because academic teachers ignore the students' request for educational aids and even for a simple conversation. 141. Because they are mainly interested in what they have to convey and they do not like to discuss with students on topics that do not fall within the limits of their views. 142. They do not need adequate knowledge that is useful for work. 143. Because they often do not respect students. 144. In terms of practice, individual help. 145. Seminar - lack of student guidance for proper thinking, classes - often overlap with bachelor classes, we go for attendance and not for gaining and expanding knowledge. 146. Teachers do not explain ambiguities, they present definitions and rules. 147. They should be more "human". 148. Just criticism instead of assistance. 149. This help takes place only at a particular duty hours and is limited. 150. They have too little time. 151. They take a break only when assigning credits, and with presentations. 152. Little practical knowledge. 153. Reluctant help, lack of inspiration. 154. We have too little time. 155. One could sometimes take notice to the needs of students. 156. Because they are not interested in students, they just want to take hours. 157. Many incomprehensible contents, despite attempts to translate contents, they are still incomprehensible. 158. There are many students,

books that need to be used - scarce, and the lecturer does not help in sharing materials. 159. Everyone thinks that their subject is the most important. 160. Lack of lecturers' commitment. 161. Because sometimes it is very difficult to get some materials apart from that sometimes it is not completely said what exactly you need to do. 162. Few duty hours. 163. No possibility of cooperation, only filling points. 164. Students must manage by themselves. 165. Not everything will be useful at work. 166. The lecturers do not care about the students' opinion. 167. Lack of more activity and openness towards students. 168. Most teachers only give assignments leaving students alone. 169. They do not try to let the students understand the material, only to convey the contents. 170. Lack of time, understanding. 171. A disrespectful attitude towards the student. 172. Actually, I personally do not feel any assistance or care when it comes to an individual. 173. Not every teacher is involved in his job and has no passion. 174. Practical scientific care is based only on seminars for diploma theses. 175. No time, problems with contact, being closed to help. 176. They spend too little time during classes for casual conversation, but the requirements grow from class to class. 177. Because they have to do something to get a credit, just to do anything, they do not tell anything interesting. 178. Inconvenient consultation periods, frequent lack of contact, lack of practical help. 179. Most teachers require something that is difficult to obtain without offering help. 180. Making a presentation is not learning the contents, but it is so often, they do not explain, but they require from us, if I wanted to learn something myself, I can read it. 181. Promoters do not always support students. 182. Didactic means including literature, which is hard to find. 183. We do many subjects (exercises) without help and proper preparation. 184. Because there is too much to learn. 185. Teachers do not care about the student. 186. They do not treat students as their equals. 187. They give literature that is hard for us to get. 188. Little help and support in difficult issues. 189. They have too large groups, they do not focus on individuals. 190. There is too much theory. 191. No time for students. 192. They are not interested in us.

From the results of the research, it can be concluded that the quality of education at the Faculty in the presented aspects does not coincide with the adopted assumptions, and moreover, it is questionable to implement model learning outcomes, which assume that the graduate after graduating from the first degree will be convinced of the importance of behavior in a professional, reflective way on ethical issues and observing the rules of professional ethics (K_K04) and will perceive and formulate moral problems and ethical dilemmas related to own and other people's work, and look for optimal solutions, following the principles of ethics (K_K05)³.

In general, available empirical evidence shows that higher education is crucial to the development of today's societies⁴, but this is not evident in many

³ Annexes to the Ordinance of the Minister of Science and Higher Education of November 4, 2011 (item1521); Annex No. 1, Model learning outcomes for the field of study - first cycle degree pedagogy - general academic profile.

⁴ Mwangi S. Kimenyi, Contribution of Higher Education to Economic Development: A Survey of International Evidence, *Journal of African Economies*, Volume 20, Issue suppl_3, August 2011, pp. 14-49.

countries, including Poland⁵, therefore, it is necessary to initiate debates about real problems affecting Polish higher education, to improve the quality of education and strengthen the position of Polish education on the international arena.

Summary

There is a growing concern in the Polish university environment about the functioning of universities. It seems that it is necessary to speak out loud about the negative phenomena occurring at universities, to trigger debates and initiate changes. The report presents the results of a survey on selected aspects of studying such as: 1. Competencies of academic teachers - expected and implemented. 2. Perceived (by students) aspect of the ethicality of conduct of academic teachers. 3. A general assessment of the quality of student-academic teacher relations (as an indicator of interpersonal skills). 4. The students' perception of an academic teacher - their general features. 5. The assessment of help and care on the part of academic teachers.

Keywords: quality of education, university, competences of an academic teacher.

Streszczenie

W polskim środowisku uniwersyteckim narasta niepokój o funkcjonowanie uczelni. Wydaje się, że trzeba głośno mówić o negatywnych zjawiskach występujących na uniwersytetach, żeby wywołać debaty i zainicjować zmiany. W raporcie zaprezentowane zostały wyniki badania ankietowego dotyczące wybranych aspektów studiowania takich jak: 1. Kompetencje nauczycieli akademickich – oczekiwane i realizowane. 2. Postrzegany (przez studentów) aspekt etyczności postępowania nauczycieli akademickich. 3. Ogólne oceny jakości relacji student-nauczyciel akademicki (jako wskaźnik umiejętności interpersonalnych). 4. Postrzeganie przez studentów nauczyciela akademickiego – jego cech ogólnych. 5. Oceny pomocy i opieki naukowej ze strony nauczycieli akademickich.

Słowa kluczowe: jakość kształcenia, uniwersytet, kompetencje nauczyciela akademickiego.

Bibliography

- Annexes to the Ordinance of the Minister of Science and Higher Education of November 4, 2011 (item1521); Annex No. 1, Model learning outcomes for the field of study - first cycle degree pedagogy - general academic profile.
- Education quality policy at the University of Silesia; Annex to ordinance No. 162 of the Rector of UŚ of 14 December 2015 (04.2019).
- Kimenyi M. S., Contribution of Higher Education to Economic Development: A Survey of International Evidence, *Journal of African Economies*, Volume 20, Issue suppl_3, Oxford University Press, August 2011.
- Sztompka P., The modern university: A clash of two cultures. In Congress of Academic Culture, Krakow. Retrieved from <http://kongresakademicki.com/university-contemporary-collision-two-cultures>. Krakow 2014.
- <http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings-2018/Poland.html> (dostęp: 04.2019 r.).

⁵ <http://www.shanghairanking.com/World-University-Rankings-2018/Poland.html> (dostęp: 04.2019 r.).

Jolanta WILSZ

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu

FUNKCJONOWANIE SYSTEMÓW BEZPIECZEŃSTWA ZE WZGLĘDU NA RODZAJ ODBIERANYCH I PRZEKAZYWANYCH ODDZIAŁYWAŃ – ANALIZA CYBERNETYCZNA

Wprowadzenie – procesy zachodzące w systemach bezpieczeństwa

Naukowym badaniem procesów zachodzących w systemach bezpieczeństwa zajmuje się *securitologia*, będąca nauką o bezpieczeństwie. Jako bardzo młoda nauka, nie ma jeszcze opracowanej kompletnej bazy teoretycznej, „na dzień dzisiejszy jest ona dziedziną praktyczną, która stosuje głównie empiryczne metody badania rzeczywistości. Opracowanie bazy teoretycznej tej nauki jest tylko kwestią czasu. Uważam, że nastąpi to niedługo, gdyż pozwalają na to ścisłe naukowe opracowania teoretyczne i istniejące w cybernetyce teorie”¹.

Rozwiązywanie złożonych problemów stojących przed systemami bezpieczeństwa, które pojawiają się w otaczającej człowieka rzeczywistości, ze względu na ich złożoność, różnorodność, wymaga podejścia interdyscyplinarnego, całościowego, holistycznego, uogólnionego, czyli cybernetycznego, określanego systemowym.

Funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa podobnie, jak wszystkich innych systemów, rozpatrywanych w ujęciu nauki o zachowaniu systemów², którą jest *cybernetyka*, przejawia się w oddziaływaniach. Systemy te oddziałują na otoczenie, ono z kolei wywiera wpływ na te systemy. Aby oddziaływania tych systemów na otoczenie były skuteczne, system musi odebrać i przetworzyć oddziaływania, które docierają do niego z otoczenia i adekwatnie do nich zareagować.

Reakcja systemu bezpieczeństwa, będąca jego decyzją powinna jak najszybciej dotrzeć do otoczenia i wpłynąć na nie tak, by bardzo szybko zlikwidować albo zminimalizować istniejące w nim zagrożenia.

W cybernetyce system jest następująco definiowany: „system jest to zbiór elementów i zachodzących między nimi relacji”³, natomiast „struktura systemu jest to zbiór relacji zachodzących między elementami tego systemu”⁴. W odniesieniu do bezpieczeństwa stosuje się termin *system bezpieczeństwa*, słowo „system”, jest tu jednak używane jako pojęcie potoczne, w procesie zarządzania tym systemem ignorowane są rygory metodologiczne obowiązujące w nauce o sterowaniu – cybernetyce.

¹ J. Wilsz, *Cybernetyczna teoria systemów autonomicznych i jej implikacje dla bezpieczeństwa jednostki*, [w:] *Nauka i praktyka bezpieczeństwa*. Księga pamiątkowa Leszka Fryderyka Korzeniowskiego, profesora Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, red. A. Kozera, E. Sadowska, Wydawnictwo EAS, Kraków 2019, s. 50. (45-66).

² Ponieważ system jest w cybernetyce pojęciem podstawowym, Marian Mazur stwierdził, że „z powodzeniem można by określić cybernetykę jako naukę o zachowaniu się systemów”. Cytat zaczerpnięty z: M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, PIW, Warszawa 1976, s. 45.

³ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, PIW, Warszawa 1976, s. 45.

⁴ M. Mazur, *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, „Postępy Cybernetyki” 1987, rok 10, zeszyt 2, s. 23. (21-29).

Traktowanie bezpieczeństwa jako systemu w rozumieniu cybernetycznym oznacza, że przy rozwiązywaniu jego problemów, przestrzegane są ściśle rygory metodologiczne obowiązujące w cybernetyce – jako nauce ścisłej, oraz opracowane w niej zależności, co uniemożliwia dowolność interpretacji, pozwala na znajdowanie wszelkich możliwości według jednolitych kryteriów, gwarantuje przejrzystość, zwięzłość i jednoznaczność.

Ponieważ funkcjonowanie systemów bezpieczeństwa opiera się na oddziaływaniach, podstawowym celem artykułu jest omówienie wszelkiego typu oddziaływań związanych z funkcjonowaniem systemów, które również występują w systemie bezpieczeństwa.

Ponieważ oddziaływania systemów i podsystemów, będących we wzajemnej relacji i ich zachowania zależą od rodzaju sprzężenia zwrotnego występującego między nimi, w artykule przedstawiłam teorię sprzężeń zwrotnych, której punktem wyjścia jest założenie o oddziaływaniach skokowych. Znajomość tej teorii pozwala kształtować prawidłowy przebieg wzajemnych relacji między systemami, podsystemami i ich elementami oraz systemami i ich otoczeniem, co jest szczególnie ważne w relacjach interpersonalnych. Omówiłam również mechanizmy przetwarzania oddziaływań przez jednostkę, które można odnieść do człowieka będącego elementem systemu bezpieczeństwa, jak również do człowieka będącego w niebezpiecznej sytuacji. Jest to szczególnie ważne, gdyż oddziaływania systemu bezpieczeństwa na osoby będące w sytuacji zagrożenia powinny spowodować, że ich zachowania/rekcje będą racjonalne, na przykład pozwolą na bezpieczną ucieczkę z zagrożonego miejsca, albo podporządkowanie się poleceniom ratowników.

Rodzaje oddziaływań występujących w systemach i ich otoczeniu

Oddziaływanie zewnętrzne każdego systemu może być wejściowe albo wyjściowe:

- **oddziaływanie wyjściowe** – występuje wówczas, gdy system przekazuje własne oddziaływanie, czyli własną reakcję do innego systemu;
- **oddziaływanie wejściowe** – pojawia się wtedy, gdy system odbierze, jako bodziec oddziaływanie innego systemu, czyli jego reakcję.

Każdy system można rozpatrywać, jako przetwornik oddziaływań wejściowych w oddziaływanie wyjściowe.

System przekształca odebrane oddziaływanie wejściowe w oddziaływanie wyjściowe zgodnie z własną transformacją, mamy wówczas do czynienia z oddziaływaniami zachodzącymi w systemie, tzn. z **o d d z i a ł y w a n i a m i w e w n ę t r z n y m i**.

Związek transformacji z oddziaływaniami wejściowymi i oddziaływaniami wyjściowymi ujmuje twierdzenie o transformacji, wyrażone równaniem $T(a) = b$, które oznacza, że jeśli stan wejściowy systemu – a , poddać transformacji – T , to uzyska się jego stan wyjściowy – b . Jest to twierdzenie uniwersalne, gdyż można go odnosić do wszelkiego typu systemów bez względu na rodzaj ich tworzywa i charakter pełnionych funkcji. Z twierdzenia tego wynika, że system nie będzie funkcjonował prawidłowo wówczas, gdy:

- błędnie będzie postulowany stan wyjściowy systemu, który zamierzamy osiągnąć;

- zakłócany albo uniemożliwiany będzie dopływ bodźców do systemu z jego otoczenia;
- skostniała będzie struktura systemu, w efekcie czego nie będzie on w stanie elastycznie zmieniać swoich właściwości;
- zakłócanie albo uniemożliwianie będzie oddziaływanie systemu na otoczenie.

Jeśli jakiś system wyodrębniony jest z otoczenia, które na niego oddziałuje, to od aktualnych właściwości tego systemu, które określają jego transformację, zależy jak przekształca on docierające do niego oddziaływania wejściowe, czyli bodźce w oddziaływania wyjściowe, tzn. w jego reakcje. Zachowanie systemu zależy więc od oddziaływania wejściowego, tj. bodźca oraz od aktualnych właściwości systemu.

Ponieważ pod wpływem przetwarzanych oddziaływań wejściowych system zmienia swe właściwości, to reakcje systemu na te same bodźce, wraz ze zmianą właściwości systemu, będą się zmieniały.

Na temat oddziaływań można powiedzieć, że:

- jeśli system odbierze oddziaływanie, będące dla niego oddziaływaniem wejściowym, to przetwarza go zgodnie z własną transformacją i okaże reakcję, która będzie jego oddziaływaniem wyjściowym;
- każde oddziaływanie ma zawsze określony kierunek, jeśli jest to oddziaływanie wejściowe systemu strzałka skierowana jest do tego systemu, jeśli jest to oddziaływanie wyjściowe systemu strzałka skierowana jest w przeciwnym kierunku – w kierunku drugiego systemu;
- w trakcie przetwarzania każdego odebranego przez system oddziaływania przetwarzane są w nim informacje i energia jednocześnie;
- jeśli w otoczeniu jednego systemu znajdują się inne systemy, to wzajemnie na siebie oddziałują;
- jeśli system Y odbierze oddziaływanie systemu X i spowoduje ono jego dobrowolną reakcję, to reakcja ta będzie adekwatna do oddziaływania systemu X oraz do transformacji systemu Y, zgodnie z którą system ten przetwarza oddziaływanie;
- odbierane i przetworzone przez system oddziaływanie wywołuje w nim zmiany; dzieje się tak ponieważ w trakcie przetwarzania oddziaływań przetwarzana jest energia, a jak wiadomo z fizyki, droga po której przepływa energia ulega zmianom wywołanym przez ten przepływ;
- „wysłane” przez system oddziaływanie, czyli jego reakcja również wywołuje w nim zmiany;
- im skuteczniej system X oddziałuje na system Y, tym większą może uzyskać niezależność od tego systemu;
- im skuteczniej system X oddziałuje na system Y, w tym większym stopniu może od siebie uzależnić ten system;
- system Y może przeciwstawić się niekorzystnym dla siebie oddziaływaniom systemu X wówczas, kiedy obydwa te systemy są w zależności funkcjonalnej, jeśli są w zależności hierarchicznej, system Y będący niżej w hierarchii musi podporządkować się systemowi X;
- jeśli system X chce wywołać w systemie Y zmiany, na jakich mu zależy, musi znać transformację systemu Y i dostosować do niej kierowane bodźce; system X tym skuteczniej będzie sterował systemem Y, im lepiej będzie znał ten system.

Należy jeszcze zwrócić uwagę, na fakt, że aby jeden system (system sterujący) sterował innym systemem (systemem sterowanym), czyli wywierał na niego oddziaływanie, musi przejawiać reakcję, będącą efektem podjętej przez niego decyzji, która zawsze poprzedza działanie. Aby była to trafna decyzja powinna opierać się na strukturze systemu sterowniczego – opracowanej przez M. Mazura. Rodzaje decyzji wynikają z rodzaju problemów do rozwiązania⁵.

Oddziaływania występujące w systemie bezpieczeństwa, podobnie jak we wszystkich innych systemach zależą od struktury tego systemu. Chociaż mój artykuł nie dotyczy tego zagadnienia, wspomnę tylko, że innego rodzaju oddziaływania będą występowały, jeśli organizacja/institucja ma strukturę hierarchiczną, nazywaną strukturą organizacyjną, wówczas występuje jeden kierunek oddziaływań, będzie więc występowało tylko sprzężenie proste. Przy strukturze funkcjonalnej oddziaływania będą dwukierunkowe, będzie występowało sprzężenie zwrotne.

Jeśli chodzi o instytucje strzegące bezpieczeństwa, to ich celem jest zapobieganie pojawieniu się zagrożeń, jeśli pojawią się – usuwanie ich i spowodowanych przez nie skutków. Jaki powinien być schemat takiej instytucji? Uważam, że rozstrzygnięcia w tym zakresie wymagają precyzyjnego określenia wszystkich zadań i funkcji realizowanych przez te instytucje. Sądzę, że na etapie, gdy już pojawi się zagrożenie najważniejszy jest schemat hierarchiczny, gdyż decyzje należy podejmować błyskawicznie. Powinny to być decyzje trafne tzn. najlepsze, jakie można podjąć w konkretnej sytuacji. W systemie hierarchicznym wiadomo kto podejmuje decyzje – jest to osoba znajdująca się na szczycie hierarchii. Osoba ta ponosi pełną odpowiedzialność za podejmowane decyzje. Nie mogą to być decyzje pochopne, nieprzemyślane, apodyktyczne, błędne, niewłaściwe jest działanie wynikające z powiedzenia: „mam władzę więc słuchajcie mnie”. Decydent powinien działać zgodnie z dewizą: „mogę udowodnić, że mam rację, więc należy robić tak jak mówię”.

Występuje tu jeszcze jeden bardzo ważny aspekt, którym są zniekształcenia informacji, ponieważ każde przetwarzanie informacji zawsze powoduje jej zniekształcenie.

Dzieje się tak ponieważ każda osoba, odbierany komunikat przetwarza zgodnie z własną transformacją, w efekcie czego nieuniknione jest jego zniekształcenie. Tak więc im więcej osób przetwarza informację, tym wersja końcowa takiej wielokrotnie przekształconej informacji będzie bardziej odbiega od jej pierwszej wersji. Powodem zniekształceń informacji może być również to, że osoba odbierająca informacje zarejestrowała i zrozumiała tylko ich część i te przetworzyła, część z nich pominęła, dodała do nich informacje własne.

Z powyższych uwag wynika, że jeśli rozporządzenie, które ma być wykonane, przetwarzane jest przez większą liczbę ogniw pośrednich, wówczas to co zostaje

⁵ M. Mazur zaproponował podział wszystkich problemów dotyczących każdego systemu na: *problemy poznawcze* i *problemy decyzyjne*. Problemy poznawcze wynikają z dążenia do poznania elementów i relacji w rozpatrywanym systemie bez przekształcania go w inny system. Problemy decyzyjne wynikają z dążenia do utworzenia systemu o określonych elementach i relacjach, czyli do przekształcenia systemu danego w system pożądany.

zrealizowane odbiega znacznie od zamierzeń autora rozporządzenia. Oczywiście należy do tego nie dopuścić dwoma dostępnymi metodami:

- przez zredukowanie liczby szczebli pośrednich, za pośrednictwem których komunikat przekazywany jest do realizacji;
- przez wielokrotne wysyłanie komunikatu, z dodatkowymi wyjaśnieniami.

Oddziaływania systemów będących we wzajemnej relacji ze względu na występujący rodzaj sprzężenia zwrotnego

Ponieważ oddziaływania jednego systemu na inny system znajdujący się w jego otoczeniu są w zasadzie zawsze oddziaływaniami wzajemnymi, nie można pominąć rodzaju sprzężenia zwrotnego występującego pomiędzy tymi systemami, gdyż zależą od niego reakcje każdego z tych systemów, tzn. kolejne oddziaływania wysyłane przez każdy z nich do drugiego systemu.

Przyjmując, że mamy do czynienia ze skokowymi oddziaływaniami systemów na siebie, tzn. takimi, które występują na przemian, wówczas najpierw pierwszy system oddziałuje na drugi, a potem drugi oddziałuje na pierwszy, i kolejno znów pierwszy oddziałuje na drugi itd., itd. W czasie kiedy jeden z systemów oddziałuje na drugi, ten drugi nie okazuje żadnych reakcji.

Reakcja każdego ze sprzężonych systemów zależy od jego reaktywności i zachowania drugiego systemu, czyli jego reakcji.

Reaktywność jest następująco definiowana: reaktywność systemu (r) jest to stosunek jego reakcji (R) do bodźca (B), który wywołał tę reakcję.

Proste przekształcenie matematyczne pozwala określić reakcję każdego z systemów będących we wzajemnej relacji: $R = r \cdot B$.

Z tego wzoru wynika, że znając reaktywność systemu i działający na niego bodziec, można określić/przewidzieć jego reakcję.

Opierając się na podanych wyżej informacjach M. Mazur⁶ wyprowadził 10 twierdzeń dotyczących zachowania sprzężonych ze sobą systemów:

1. Reakcja każdego z dwóch sprzężonych systemów jest spowodowana przez reaktywność tego systemu i reakcję drugiego systemu.
2. Reakcja każdego z dwóch sprzężonych ze sobą systemów zależy od jego poprzedniej reakcji.
3. Zachowanie każdego z dwóch sprzężonych systemów zależy od iloczynu reaktywności obu tych systemów.
4. Zachowanie każdego z dwóch sprzężonych systemów nie zmienia się pomimo zmiany reaktywności jednego systemu, jeśli przy tym nastąpi odwrotna zmiana reaktywności drugiego systemu.
5. Jeśli jeden z dwóch sprzężonych systemów jest przenośnikiem oddziaływań, to drugi jest systemem samosprężonym.
6. Sprzężenie między dwoma systemami nie powstanie, gdy reaktywność któregośkolwiek systemu jest równa zeru lub którekolwiek oddziaływanie między nimi będzie równe zeru.
7. Zmiany reakcji dwóch sprzężonych ze sobą systemów o stałych reaktywnościach są jednakowe.

⁶ Teorię sprzężeń zwrotnych M. Mazur omówił w: M. Mazur, *Cybernetyka...*, op. cit., s. 63-98, oraz w: M. Mazur, *Cybernetyka a zarządzanie*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Departament Szkolenia i Wydawnictw, Warszawa 1969, s. 11-28.

8. Iloczyn reaktywności dwóch sprzężonych systemów wyraża się liczbę niemianowaną.
9. Jeśli iloczyn reaktywności dwóch sprzężonych ze sobą systemów jest dodatni, to przebieg reakcji każdego z tych systemów jest *monotoniczny*, a jeśli iloczyn reaktywności jest ujemny, to przebieg reakcji jest *oscylacyjny*. Można więc wyróżnić: *sprzężenie dodatnie*, w którym iloczyn reaktywności dwóch sprzężonych systemów jest dodatni i *sprzężenie ujemne*, w którym iloczyn reaktywności dwóch sprzężonych systemów jest ujemny.
10. Jeśli iloczyn reaktywności jest większy od 1, to reakcje systemu sprzężonego wzrastają dążąc do nieskończoności; jeśli iloczyn reaktywności jest równy 1, to reakcje systemu nie wzrastają ani nie maleją; jeśli iloczyn reaktywności jest mniejszy od 1, to reakcje systemu maleją dążąc do zera. Można więc wyróżnić sprzężenie zwrotne: *rozbieżne*, *ustalone* i *zbieżne*.

Biorąc pod uwagę dwa ostatnie twierdzenia można stwierdzić, że występuje 6 rodzajów sprzężenia zwrotnego:

- sprzężenie dodatnie rozbieżne;
- sprzężenie dodatnie ustalone;
- sprzężenie dodatnie zbieżne;
- sprzężenie ujemne rozbieżne;
- sprzężenie ujemne ustalone;
- sprzężenie ujemne zbieżne.

Od rodzaju sprzężenia zwrotnego zależy przebieg procesu komunikowania się osób będących we wzajemnej relacji. Występowanie sprzężenia zwrotnego w procesach społecznych, do których należy wymiana poglądów uczestników relacji interpersonalnych, umieszcza te procesy w kręgu zainteresowań cybernetyki. Teoria sprzężeń zwrotnych dostarcza wiedzy na temat prawidłowości rządzących relacjami interpersonalnymi, przebiegiem komunikacji interpersonalnej, czy negocjacji, jej znajomość jest warunkiem efektywnego, bezkonfliktowego porozumiewania się ludzi, merytorycznie prowadzonej dyskusji, pozwalającej osiągnąć *consensus*⁷.

Z czterech sprzężeń zwrotnych zachodzących pomiędzy trzema podsystemami systemu sterującego (optymalizatorem, postulatorem i realizatorem) oraz otoczeniem wynika, że chociaż problem sterowania powiązany jest głównie z optymalizacją, to „trudności w realizacji, wpływające na zmianę postulacji, zmieniają również optymalizację, a trudności w optymalizacji, wpływające na zmianę postulacji, zmieniają też realizację”⁸. Problem decyzyjny „powinien więc być optymalnie rozwiązany, ale nie tylko, powinien też zostać optymalnie postawiony. Niezbędne jest uzasadnianie stawianych problemów, a nie tylko ich rozwiązań – prowadzi to poprzez coraz głębszą optymalizację do *optymalizacji zupełnej*, która wymaga określenia: Jaki wynik ma być osiągnięty? Według jakiego kryterium? W jaki sposób? Dlaczego taki wynik ma być osiągnięty? Dlaczego według takiego kryterium? Dlaczego w taki sposób? Istota optymalnego podejścia do rozwiązywanego problemu polega więc na uwzględnianiu wszystkich możliwości,

⁷ Szerzej zagadnienie sprzężeń zwrotnych omówiłam w: J. Wilsz, *Wpływ rodzaju sprzężenia zwrotnego na relacje interpersonalne w procesie pracy*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2010, nr 2, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2010, s. 80-90. (80-90).

⁸ J. Wilsz, *Teoria pracy. Implikacje dla pedagogiki pracy*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009, s. 174.

czyli na odpowiedzi na pytania, które zaczynają się od słowa: «dlaczego»⁹. Nasuwa się pytanie: „Co się dzieje z wrodzoną skłonnością człowieka do uzasadniania, tak niezbędną przy optymalizacji, wyrażającą się w okresie dzieciństwa stawianiem mnóstwa pytań zaczynających się od słowa: «dlaczego»». Czy zatracamy ją samoistnie, czy też może system szkolnictwa zabija tę naszą wrodzoną dociekliwość, zamiast ją rozwijać?»¹⁰.

Logiczni i inteligentni ludzie mający bogate doświadczenie i dużo zdrowego rozsądku, nie znający teorii sprzężeń zwrotnych, dochodzą do tych samych wniosków, które wynikają z tej teorii. Ponieważ doświadczenie nabywa się z wiekiem uważam, że młodzi ludzie powinni zapoznać się z teorią sprzężeń zwrotnych jak najwcześniej, by odpowiednio wpływać na osoby, z którymi są w relacji interpersonalnej, dzięki czemu zminimalizują prawdopodobieństwo wystąpienia konfliktów interpersonalnych.

Uważam, że wiedza na temat sprzężeń zwrotnych jest niezbędna, by oddziałujące na siebie systemy „uzyskały” to, co chcą osiągnąć. Jest to szczególnie ważne w relacjach interpersonalnych, w których system sterujący oddziałuje na system sterowany, a każdy z uczestników relacji występuje kolejno w roli systemu sterującego oraz w roli systemu sterowanego.

Mechanizmy przetwarzania oddziaływań przez człowieka, będącego elementem systemu bezpieczeństwa oraz człowieka będącego w sytuacji zagrożenia

Funkcjonowanie człowieka traktowanego jako szczególny przypadek systemu autonomicznego¹¹, będę rozpatrywała w jego relacji z otoczeniem, również z otoczeniem stwarzającym sytuacje zagrożenia (takie otoczenie przynależy do kategorii, którą określiłam jako *otoczenie niechętne człowiekowi*, poza tą kategorią wyszczególniłam jeszcze dwie kategorie: *otoczenie sprzyjające człowiekowi* i *otoczenie obojętne dla człowieka*¹²).

Między systemem autonomicznym a otoczeniem, które traktujemy jako drugi system, występuje sprzężenie zwrotne, przy czym każde oddziaływanie jednego systemu na drugi system wywołuje w nim zmiany, ale jednocześnie zawsze w systemie, który powoduje zmiany w innym systemie, również zachodzą zmiany – zostało to udowodnione w nauce o sterowaniu. Tak więc w człowieku zachodzą zmiany, zarówno wtedy, kiedy przetwarza odbierane oddziaływania, jak również wtedy, gdy sam „wysyła” oddziaływania do innego systemu.

Zachowaniami człowieka rządzą obiektywne prawa i reguły. Określenie ich przez naukowców wymaga znajomości teorii systemów autonomicznych. Opierając się na tej teorii sformułowałam następujące prawidłowości¹³:

⁹ J. Wilsz, *Argumenty uzasadniające konieczność nauczania cybernetyki*, [w:] Kwartalnik Naukowy nr 2(28)2019, „Edukacja – Technika – Informatyka”, red. W. Walat, W. Lib, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019, s. 146. (140-147).

¹⁰ J. Wilsz, *Podjęcie optymalnych decyzji – kluczowa kompetencja elit społecznych*, [w:] *Edukacja elit XXI wieku. Kompetencyjne pojęcie elit społecznych*, red. M. Piątek, N. Starik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017, s. 198. (193-203).

¹¹ Twórca teorii systemów autonomicznych M. Mazur, teorię tę przedstawił w: M. Mazur, *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, PWN, Warszawa 1966.

¹² Trzy kategorie otoczenia omówiłam w: J. Wilsz, *Teoria pracy...*, op. cit., s. 125-127.

¹³ Prawidłowości te przedstawiłam w artykule: J. Wilsz, *Znajomość sterowniczego mechanizmu psychiki jednostki jako warunek poznania przyczyn jej zachowań*. Artykuł ten był podstawą mojego wystąpienia

- w czasie okazywania reakcji przez człowieka, będącej oddziaływaniem, podobnie jak w trakcie każdego innego oddziaływania przetwarzane są informacje i energia jednocześnie, gdyż nie ma możliwości przekazywania tylko samych informacji, bez zużywania przy tym energii, ani przekazywania tylko samej energii bez udziału informacji;
- człowieka zawsze należy rozpatrywać w relacji z otoczeniem, on swoimi reakcjami oddziałuje na otoczenie, a otoczenia wywiera wpływ na niego, tzn., że między człowiekiem a otoczeniem występuje sprzężenie zwrotne;
- człowiek oddziałuje na otoczenie za pośrednictwem swoich reakcji, w trakcie których wydatkuje własną energię i przekazuje własne informacje. Po okazaniu reakcji jego stan jest inny niż przed jej pojawieniem się. Potocznie można powiedzieć, że człowiek przy okazywaniu reakcji „coś” traci, jest to przede wszystkim energia własna, gdyż informacje, które przekazuje do otoczenia zachowuje również dla siebie. W trakcie okazywania reakcji człowiek „wyczerpuje się” więc w sensie energetycznym, w sensie informacyjnym nie doznaje żadnego uszczerbku, można powiedzieć, że się wręcz „wzbogaca”, gdyż przekazując te same informacje wielokrotnie, nie tylko ich nie traci, ale dzięki temu, że nimi operuje wiele razy utrwała je, co zapobiega ich samoistnej deregulacji, która ma miejsce wówczas, gdy nie robi z nich żadnego użytku;
- wszystkie reakcje człowieka zależą od jego właściwości, od zachodzących w nim procesów sterowniczych oraz od wpływu otoczenia, są więc zdeterminowane jego stanem własnym oraz sytuacją w otoczeniu;
- człowiek dzięki reakcjom przekazywanym do otoczenia ma możliwość uzyskiwania coraz większej niezależności od otoczenia, może też w coraz większym stopniu uzależniać je od siebie;
- człowiek oddziałując na otoczenie wywołuje w nim zmiany, ale również w samym człowieku zachodzą zmiany spowodowane jego oddziaływaniem na otoczenie – konsekwencją okazywanych przez człowieka reakcji są zmiany zachodzące w jego strukturze;
- jeśli oddziaływania docierające do człowieka z otoczenia kolejny raz wywołały taką samą reakcję, wówczas reakcja powinna być intensywniejsza i wcześniej się pojawić niż reakcje wcześniejsze, dzieje się tak między innymi dlatego, że mówiąc językiem potocznym: wykorzystuje on swe wcześniejsze doświadczenia, jednocześnie kolejne tego samego rodzaju oddziaływania docierające do niego mogą być słabsze, a człowiek i tak zareaguje, chociaż, gdyby takie słabe oddziaływanie pojawiło się za pierwszym razem mogłoby nie spowodować jego reakcji;
- w organizmie człowieka, poza przepływami energii korelacyjnej, dzięki której realizowane są jego funkcje intelektualne, występują przepływy energii wykonawczej, od której zależy natężenie jego reakcji;
- człowiek na korzystne dla siebie sytuacje – zgodne z interesem własnym, reaguje szybciej i z mniejszym wysiłkiem, decyzje w takich sytuacjach podejmuje dobrowolnie;

na XX Kongresu Polskiego Towarzystwa Neuropsychologicznego nt.: „Mózg – Język – Zachowanie. Ujęcia Interdyscyplinarne”, który odbył się w Kielcach w dniach 21-22 października 2017 roku. Artykuł ten zamieściłam na stronie internetowej: <https://www.jolantawilisz.pl> w linku „Publikacje do pobrania” pod numerem 45, s. 17-18.

- reakcje człowieka na niekorzystne dla niego sytuacje – niezgodne z interesem własnym, są powolniejsze, podejmowane niechętnie, decyzje podejmuje wówczas głównie pod przymusem;
- bodźce wywołujące u człowieka emocje pozytywne sprzyjają i przyspieszają jego reakcje;
- bodźce wywołujące u człowieka emocje negatywne opóźniają jego reakcje, w skrajnych przypadkach mogą je całkowicie zablokować;
- w odpowiedzi na bodźce niepożądane, tzn. nieodpowiednie dla człowieka ze względu na wartości jego stałych indywidualnych cech osobowości, nie podejmuje on żadnych działań z własnej inicjatywy albo wykonuje czynności przeciwstawiające się tym bodźcom, chyba że silny przymus zewnętrzny zmusi go do działania;
- jeśli w efekcie podejmowanych działań zostają zaspokajane potrzeby sterownicze człowieka¹⁴, wówczas chętnie podejmuje takie działania.

Człowiek podobnie jak system autonomiczny, pomimo zmian zachodzących w otoczeniu, jest zdolny do utrzymywania się w równowadze funkcjonalnej, funkcjonuje w interesie własnym i jest swoim własnym organizatorem. Dzieje się tak ponieważ duże zakłócenie równowagi funkcjonalnej, trwające przez dłuższy okres czasu, może doprowadzić do dezintegracji jego struktury, a w skrajnym przypadku nawet do końca jego egzystencji. Mechanizm homeostatyczny, dzięki któremu człowiek może likwidować zakłócenia równowagi funkcjonalnej – stabilizuje go.

Człowiek dąży do zwiększenia skuteczności sterowania zarówno sobą, jak i otoczeniem, która następuje wraz z rozwojem osobowości, rozwój osobowości należy więc uznać za jego naturalne dążenie. Dąży również do utrzymywania i maksymalnego przedłużania swojej egzystencji. Pobiera informacje i energię z otoczenia, przetwarza je i przechowuje oraz oddziałuje na otoczenie w celu wprowadzenia w nim korzystnych dla siebie zmian.

Na rolę mechanizmów regulacyjnych zwraca uwagę Brunon Hołyst, słusznie stwierdzając, że „dopiero przyjęcie określonych założeń odnośnie do psychologicznych mechanizmów regulacyjnych, pośredniczących między oddziaływaniami środowiska społecznego, zachowaniami i przeżyciami ludzi, może poprawić trafność naszego prognozowania w omawianym zakresie”¹⁵.

Na skutek oddziaływań otoczenia na człowieka w jego wewnętrznej strukturze dokonują się zmiany. Jeżeli będą one zbyt duże albo zbyt małe, człowiek może utracić zdolność sterowania. W przypadku zmian zbyt dużych będzie postępował proces dezautonomizacji, zmniejszający samodzielność człowieka, który może doprowadzić do całkowitej utraty autonomii, a przy zmianach zbyt małych może nastąpić ustanie sterowania – równoznaczne z końcem egzystencji człowieka.

Cybernetyczna teoria systemów autonomicznych ukazuje, że myślenie, przeżycia, uczucia, emocje itp. są procesami psychicznymi zachodzącymi w człowieku – są więc procesami sterowniczymi. Teoria ta pozwala więc zrozumieć te procesy i uzyskać informacje na temat:

¹⁴ Koncepcję potrzeb sterowniczych omówiłam w: J. Wilsz, *Teoria pracy...*, op. cit., s. 210-224; oraz w: J. Wilsz, *Zaspokajanie potrzeb sterowniczych w procesie pracy*, „Pedagogika Pracy” 2008, nr 52, s. 92-103. (92-103).

¹⁵ B. Hołyst, *Zagrożenia ładu społecznego* [1], Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013, s. 194.

- osobowości człowieka, na którą składają się stałe indywidualne cechy jego osobowości i cechy zmienne – cechy te pełnią te same funkcje, które w systemie autonomicznym pełnią stałe i zmienne właściwości sterownicze;
- pragnień, dążeń, potrzeb, motywacji a także emocji odczuwanych przez człowieka;
- prawidłowego przebiegu procesu komunikowania się osób będących we wzajemnej relacji;
- wpływu emocji na zachowania człowieka;
- zakresu możliwych przystosowań się człowieka do niekorzystnych dla niego sytuacji;
- ludzi, z którymi relacja (oczywiście w odniesieniu do konkretnej sytuacji) będzie zadowolająca i bezkonfliktowa;
- podejmowanych przedsięwzięć sprzyjających rozwojowi człowieka;
- sytuacji, które są dla człowieka najodpowiedniejsze, ze względu na wewnętrzną strukturę, zgodne z jego interesem własnym, które przywracają mu równowagę funkcjonalną i wywołują u niego emocje pozytywne, zadowolenie i radość;
- sytuacji nieodpowiednich dla człowieka, zagrażających jego interesowi własnemu, naruszających podmiotowość, zaburzających równowagę funkcjonalną, które wywołują u niego emocje negatywne, niezadowolenie i frustrację¹⁶.

Jeśli potraktować osobowość jako zespół stałych cech osobowości, tzn. niezależnych od oddziaływań otoczenia oraz zespół cech zmiennych – zależnych od niego, to w najbardziej trwały sposób zachowania i aktywność człowieka determinują jego stałe indywidualne cechy osobowości, pomimo tego, że każda reakcja/zachowanie człowieka jest rezultatem całej zintegrowanej osobowości oraz wpływów otoczenia.

Według koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości, pod wpływem oddziaływań otoczenia zmianom nie ulegają:

- stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie funkcji intelektualnych (przetwarzalność, odtwarzalność, talent);
- stałe indywidualne cechy osobowości w dziedzinie stosunków interpersonalnych (emisyjność, tolerancja, podatność)¹⁷.

Z koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości człowieka wynika, że „aby wszelkiego typu oddziaływania na człowieka w zakresie stałych indywidualnych cech osobowości były skuteczne muszą być do tych cech dostosowane. Jedynie w zakresie cech osobowości zmiennych człowiek jest w stanie dostosowywać się do różnych sytuacji. Rozróżnienie cech osobowości stałych i zmiennych umożliwia określenie sytuacji, do których człowiek jest w stanie dostosować się – co jest możliwe tylko w odniesieniu do cech osobowości zmiennych, oraz sytuacji, które

¹⁶ Por. J. Wilsz, *Uwarunkowania prospołecznych zachowań elit – ujęcie interdyscyplinarne*, [w:] *Edukacja elit XXI wieku. Współczesne elity wobec wyzwań w świecie ponoczesnym*, red. E. Makosz, N. Starik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa, Poznań 2018, s. 125-126 (113-131). J. Wilsz, *Cybernetyka kluczem do interdyscyplinarności*, [w:] *Współczesne wyzwania cyfryzacji – przegląd i badania*, red. A. Surma, E. Chodźko, Wydawnictwo Naukowe TYGIEL, Lublin 2019, s. 113. (106-124).

¹⁷ Definicje tych cech podałam między innymi w: G. Bał, J. Wilsz, *Koncepcja stałych indywidualnych cech osobowości w kontekście racjonalistyczno-humanistycznej metodologii nauk o człowieku*, „Czasopismo Psychologiczne”, 21, 2, 2015. (57-83).

należy do niego dostosować – co jest konieczne w zakresie stałych indywidualnych cech osobowości¹⁸.

Uważam, że wiedza na temat stałych indywidualnych cech osobowości człowieka oraz przebiegu procesów psychicznych jest niezbędną osobom realizującym zadania systemów bezpieczeństwa do podejmowania trafnych decyzji dotyczących zagrożonych osób, na które oddziałują. Jest tak ponieważ znajomość wartości tych cech u osób będących w niebezpieczeństwie pozwala dobierać oddziaływania na te osoby uruchamiające ich właściwe zachowania. Znajomość wartości tych cech u osób będących w sytuacjach zagrożenia pozwala również przewidywania ich zachowania, w zmieniającej się niebezpiecznej sytuacji.

Wykorzystanie cybernetyki w celu zwiększenia skuteczności funkcjonowania systemów bezpieczeństwa

Analizując bezpieczeństwo z różnych perspektyw można stwierdzić, że w zasadzie wszelkiego typu podejmowane działania sprowadzają się do zapewnienia bezpieczeństwa ludziom. Należy zwrócić uwagę na dwa aspekty:

- jeden dotyczący ludzi będących w niebezpiecznej sytuacji;
- drugi dotyczący osób, którzy strzegą bezpieczeństwa, zapewniają je innym ludziom.

Ponieważ system zarządzania bezpieczeństwem wymaga kompleksowego podejścia do problematyki bezpieczeństwa, w artykule przedstawiłam zagadnienia w ujęciu cybernetycznym, gdyż gwarantuje ono całościowe/systemowe ujmowanie bardzo złożonych problemów i pozwala badać działanie/funkcjonowanie złożonych systemów dynamicznych. Takie podejście powinno pomóc skuteczniej zarządzać tym systemem.

Analiza cybernetyczna pozwala stwierdzić, że:

- zarządzanie bezpieczeństwem, tak jak wszelkiego typu inne zarządzanie, opiera się na przekazywaniu informacji, pochodzących z osobowych i bezosobowych źródeł informacji, w formie komunikatów do różnych obiektów (instytucji, ludzi, itp.) – czyli n a o d d z i a ł y w a n i a c h;
- w procesie zarządzania bezpieczeństwem kwestią priorytetową jest świadomość roli informacji, zarządzanie to powinno bazować na bieżąco aktualizowanych informacjach;
- oddziaływania wywierane w celu zwiększenia/zapewnienia bezpieczeństwa, pomimo tego, że różne są ich źródła (jednostki ludzkie, instytucje i organizacje) oraz, że różni są odbiorcy tych oddziaływań, aby były skuteczne powinny stanowić z i n t e g r o w a n y s y s t e m;
- decyzje podejmowane w ramach funkcjonowania systemu bezpieczeństwa powinny być podejmowane są w oparciu o wszystkie ważne informacje, będące informacjami jawnymi oraz niejawnymi. Jednak często decyzje takie podejmowane są przez ludzi, instytucje i organizacje, które nie mają dostępu do informacji niejawnych dotyczących danej sytuacji. Wówczas powinna istnieć

¹⁸ J. Wilsz, *Przemiany edukacyjne z punktu widzenia podejścia systemowego i koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości człowieka*, [w:] *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, red. T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun, N. Nyczkało, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa – Kijów 1999, s. 77. (69-87).

możliwość wpływania na ich decyzje, włącznie z możliwością ich zmiany, przez osoby kompetentne mające dostęp do informacji niejawnych¹⁹;

- osoby zarządzające systemami bezpieczeństwa powinny spełniać następujące warunki:
 - posiadać odpowiednią wiedzę, kompetencje i predyspozycje,
 - mieć dostęp do wszelkiego rodzaju informacji również tajnych,
 - mieć możliwość skutecznego oddziaływania na wszelkiego typu instytucje, organizacje i na ludzi, mających wpływ na stan bezpieczeństwa,
 - być odporne na ataki informacyjne i na wszelką manipulację, skutkiem której mogą być ich błędne decyzje, które mogą nawet doprowadzić do sytuacji zagrażającej bezpieczeństwu,
 - umieć skutecznie stosować metody zapewniające bezpieczeństwo.

Oczywiście należy liczyć się z pewnymi ograniczeniami, do których zmuszają rzeczywiste sytuacje. Nie należy dopuszczać do niewłaściwego wykorzystania metod oddziaływania na instytucje i na ludzi, ani do manipulowania poczuciem zagrożenia i bezpieczeństwa.

Na temat bezpieczeństwa powinni wypowiadać się specjaliści, ich wypowiedzi nie powinny być wypowiedziami ideologicznymi, powinny być zgodne ze stanem faktycznym i aktualną wiedzą w tej dziedzinie.

System bezpieczeństwa powinien być tak skonstruowany, by wszystkie jego podsystemy miały jasno określone funkcje. Przy jego konstruowaniu nie wolno pominąć/przeoczyć żadnego podsystemu, by nie okazało się, że pewnych informacji nie ma gdzie wprowadzić do systemu albo, by nie było wiadomo, w którym podsystemie szukać jakiś informacji. Jeśli potrzebna jest informacja określonego rodzaju powinno się od razu wiedzieć, w którym podsystemie jej szukać. Albo, jeśli jakaś informacja dociera do systemu powinno być jasno określone, do którego podsystemu ją wprowadzić. Nie może być sytuacji, że nie ma podsystemu, do którego można byłoby wprowadzić istotną dla systemu informację, każda taka informacja musi mieć określone miejsce w systemie, w którym zostanie zarejestrowana.

Kryteria, które powinny obowiązywać w systemach bezpieczeństwa

Aby system bezpieczeństwa sprawnie i bezawaryjnie funkcjonował należy określić obowiązujące procedury oraz:

- ustalić podstawowe kategorie obowiązujące we wszystkich obszarach bezpieczeństwa;
- ustalić związki/powiązania pomiędzy poszczególnymi obszarami bezpieczeństwa;
- ustalić wspólną terminologię dla wszystkich obszarów bezpieczeństwa, dzięki której będą się sprawnie porozumiewały, by używane określenia były jednakowo rozumiane we wszystkich tych obszarach, aby mogły sprawnie porozumiewać się;

¹⁹ Zagadnienie wpływu czynnika ludzkiego na bezpieczeństwo informacji niejawnych omówiłam w: J. Wilsz, *Wpływ czynnika ludzkiego na operacje dokonywane w ramach zapewnienia bezpieczeństwa informacji w firmach*, [w:] *Ochrona informacji niejawnych, biznesowych i danych osobowych*, red. A. Nastuła, materiały XII Kongresu, Katowice 2016. (15-26).

- ustalić tok postępowania obowiązujący we wszystkich obszarach bezpieczeństwa, określić działania jakie należy podjąć, by nie dopuścić do pojawienia się zagrożenia oraz z chwilą pojawienia się zagrożenia. Powinny to być następujące czynności:
 - rozpoznanie sytuacji w bliższym i dalszym otoczeniu,
 - określenie najbardziej prawdopodobnych hipotez dotyczących zagrożeń, które mogą się pojawić,
 - podjęcie decyzji jakiego rodzaju działania należy podjąć,
 - podjęcie działań, których celem jest niedopuszczenie do zagrożenia, a jeśli się pojawi, podjęcie działania doprowadzającego do jego zlikwidowania,
 - skontrolowanie i ocenienie skutków podjętych działań,
 - podjęcie przedsięwzięć, które w przyszłości zapobiegą wystąpieniu podobnego zagrożenia.

System bezpieczeństwa powinien umieć prawidłowo odpowiedzieć na następujące pytania:

- na co wpływać? – odpowiedź na to pytanie dotyczy zdarzenia/zjawiska;
- jak wpływać? – odpowiedź na to pytanie dotyczy działania/operacji;
- gdzie wpływać? – odpowiedź na to pytanie dotyczy miejsca;
- kiedy wpływać? – odpowiedź na to pytanie dotyczy czasu.

W systemie bezpieczeństwa powinny więc obowiązywać następujące kryteria:

- kryterium zdarzenia/zjawiska, określające, które zdarzenia wymagają zwalczania/zlikwidowania zakłócenia, ponieważ należy wiedzieć: na co wpływać;
- kryterium działania/operacji, określające jakiego rodzaju działania/operacje należy podjąć w celu zwalczania/zlikwidowania zakłócenia, ponieważ należy wiedzieć: jak wpływać;
- kryterium miejsca, określające, w którym miejscu powinny być podjęte działania/operacje, np. w Polsce, albo za granicą, ponieważ należy wiedzieć: gdzie wpływać;
- kryterium czasu, pozwalające na określenie daty i godziny podjęcia działania/operacji, ponieważ należy wiedzieć: kiedy wpływać oraz mówiące, czy problem dotyczy przeszłości, teraźniejszości, czy przyszłości przewidywanej lub przyszłości postulowanej.

We wszystkich podsystemach systemu bezpieczeństwa powinno być odniesienie do trzech odrębnych kategorii:

- do przeszłości (by korzystać z ważniejszych, wcześniej nabytych doświadczeń);
- do teraźniejszości (by na bieżąco rozwiązywać problemy);
- do przyszłości (by zapobiegać pojawieniu się w przyszłości problemów stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa).

Zakończenie – warunki efektywnego i etycznego funkcjonowania systemów bezpieczeństwa

Służby strzegące bezpieczeństwa, działające w służbie państwa i jego obywateli powinny w swych działaniach:

- wspierać wartości humanistyczne, dzięki którym poszanowana będzie podmiotowość obywateli;
- w możliwie jak najszerszym zakresie uwzględniać aspekty etyczne;
- nie stosować oddziaływań manipulacyjnych, jeśli nie są konieczne;
- profesjonalnie stosować narzędzia, które są w ich dyspozycji.

Spełnienie powyższych warunków będzie możliwe wówczas, gdy służby strzegące bezpieczeństwa będą podejmowane decyzje opierały na osiągnięciach teoretycznych securitologii – wówczas można oczekiwać, że ideał bezpieczeństwa, który jest wartością najwyższego rzędu stanie się faktem.

Do sformułowania tezy mówiącej, że systemy bezpieczeństwa będą tym skuteczniejsze w swych praktycznych działaniach, im wyższy będzie poziom teoretyczny nauki o bezpieczeństwie – securitologii, upoważniają wypowiedzi światowych naukowych autorytetów na temat teorii. Wymienię niektóre z nich:

- Kurt Lewin – ojciec psychologii organizacji, uważa, że „nie ma nic tak praktycznego, jak dobra teoria”²⁰;
- Jonathan H. Turner jest zdania, że „środkiem do zrozumienia czegokolwiek w nauce jest teoria”²¹;
- Albert Einstein podkreśla, że „o ile od teorii droga prowadzi do empirii, to nie istnieje droga odwrotna, od empirii do teorii”²² oraz, że „nigdy nie można wprowadzać do teorii wielkości tylko obserwowalnych. Przeciwnie, to właśnie teoria rozstrzyga o tym, co można i co należy obserwować”²³;
- według Mariana Mazura „w teorii nie wolno niczego uzasadniać empirią. Teoria, w której choć jedno ogniwo jest zaczerpnięte z empirii (np. «ponieważ we wszystkich znanych przypadkach stwierdzono, że...»), nie jest żadną teorią”²⁴;

Niewątpliwie pod wpływem wypowiedzi powyższych autorytetów i naukowych argumentów, którymi je uzasadniali, od wielu lat publikowałam bardzo dużo opinii na temat teorii, wskazując np., że w psychologii empirycznej oraz w naukach humanistycznych żadne opracowanie nie spełnia wymogów pozwalających nazwać je teorią.

Jeśli treść tego artykułu zwróci uwagę na wagę zagadnień teoretycznych, które dotychczas nie były w dostatecznym stopniu uwzględniane przez systemy bezpieczeństwa co przyczyni się do zwiększenia skuteczności tych systemów – to spełni cel, który sobie postawiłam.

Streszczenie

Zaprezentowano cybernetykę – nauką interdyscyplinarną, którą można stosować do rozwiązywania problemów dotyczących bezpieczeństwa. Omówiono rodzaje

²⁰ Cytuję za J. Penc, *Kreowanie zachowania w organizacji*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2001, s. 18. Szerzej omówiłam to zagadnienie w: J. Wilsz, *Interdyscyplinarność naukowców funkcją integracji w nauce*, „Życie Szkoły Wyższej” 1989, nr 3, R. XXXVII. (55-67).

²¹ J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, tłum. J. Szmatka, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2004, s. 60.

²² Cytuję za: J.M. Szymański, *Logika społecznych systemów działania. Krótka charakterystyka*, [w:] „Zeszyty Naukowe”, seria: *Cybernetyka wiedzy i technologia edukacyjna*, red J. Tchórzewski, Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, Siedlce 1993, s. 279. (274-285).

²³ Cytuję za: I. Szaniawski, *Zawód i praca między diagnozą a prognozą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 378.

²⁴ M. Mazur, *Cybernetyka i charakter*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1976, s. 43.

oddziaływań występujących w systemach i ich otoczeniu oraz oddziaływania systemów będących we wzajemnej relacji ze względu na występujący rodzaj sprzężenia zwrotnego. Opierając się na teorii systemów autonomicznych zaprezentowano mechanizmy przetwarzania oddziaływań przez człowieka, będącego elementem systemu bezpieczeństwa oraz człowieka będącego w sytuacji zagrożenia. Przedstawiono kryteria, które powinny obowiązywać w systemach bezpieczeństwa. W zakończeniu napisałam, że systemy bezpieczeństwa będą tym skuteczniejsze w swych praktycznych działaniach, im wyższy będzie poziom teoretyczny nauki o bezpieczeństwie – securitologii.

Słowa kluczowe: cybernetyka, systemy bezpieczeństwa, oddziaływania, sprzężenia zwrotne, teoria systemów autonomicznych.

Summary

In the article cybernetics is presented as an interdisciplinary science which can be applied in solving of problems relating to security. The kinds of interactions occurring within systems and their surroundings as well as interactions of systems remaining in mutual relations subject to the kind of feedback loops, are discussed. Based on the theory of autonomous systems the mechanisms of processing of interactions by a human, who is an element of a security system and a human in emergency situation, are presented. The criteria which should be applicable in security systems are discussed. In the summary I stated that security systems shall be more effective in practical functioning along with the higher level of the science on security – secutorology.

Keywords: cybernetics, security systems, interactions, feedback loops, the theory of autonomous systems.

Bibliografia

- Bał G., Wilsz J., *Koncepcja stałych indywidualnych cech osobowości w kontekście racjonalistyczno-humanistycznej metodologii nauk o człowieku*, „Czasopismo Psychologiczne”, 21, 2, 2015.
- Hołyst B., *Bezpieczeństwo. Ogólne problemy badawcze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014.
- Hołyst B., *Zagrożenia ładu społecznego [1]*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- Mazur M., *Cybernetyczna teoria układów samodzielnych*, PWN, Warszawa 1966.
- Mazur M., *Cybernetyka a zarządzanie*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Departament Szkolenia i Wydawnictw, Warszawa 1969.
- Mazur M., *Cybernetyka i charakter*, PIW, Warszawa 1976.
- Mazur M., *Pojęcie systemu i rygor jego stosowania*, „Postępy Cybernetyki” 1987, rok 10, zeszyt 2.
- Penc J., *Kreowanie zachowania w organizacji*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2001.
- Szaniawski I., *Zawód i praca między diagnozą a prognozą*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Szymański J.M., *Logika społecznych systemów działania. Krótka charakterystyka*, [w:] „Zeszyty Naukowe”, seria: *Cybernetyka wiedzy i technologia edukacyjna*, red J. Tchórzewski, Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, Siedlce 1993.

- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2004.
- Wilsz J., *Argumenty uzasadniające konieczność nauczania cybernetyki*, [w:] Kwartalnik Naukowy nr 2(28)2019, „Edukacja – Technika – Informatyka”, red. W. Wałat, W. Lib, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2019.
- Wilsz J., *Cybernetyczna teoria systemów autonomicznych i jej implikacje dla bezpieczeństwa jednostki*, [w:] *Nauka i praktyka bezpieczeństwa*. Księga pamiątkowa Leszka Fryderyka Korzeniowskiego, profesora Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, red. A. Kozera – E. Sadowska, Wydawnictwo EAS, Kraków 2019.
- Wilsz J., *Cybernetyka kluczem do interdyscyplinarności*, [w:] *Współczesne wyzwania cyfryzacji – przegląd i badania*, red. A. Surma, E. Chodźko, Wydawnictwo Naukowe TYGIEL, Lublin 2019.
- Wilsz J., *Podjęmowanie optymalnych decyzji – kluczowa kompetencja elit społecznych*, [w:] *Edukacja elit XXI wieku. Kompetencyjne pojęcie elit społecznych*, red. M. Piątek, N. Starik, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017.
- Wilsz J., *Przemiany edukacyjne z punktu widzenia podejścia systemowego i koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości człowieka*, [w:] *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia*, red. T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun, N. Nyczkało, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Częstochowa – Kijów 1999.
- Wilsz J., *Wpływ czynnika ludzkiego na operacje dokonywane w ramach zapewnienia bezpieczeństwa informacji w firmach*, [w:] *Ochrona informacji niejawnych, biznesowych i danych osobowych*, red. A. Nastuła, materiały XII Kongresu, Katowice 2016.

Żaklina SKRENTY

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa
Zakład Studiów nad Bezpieczeństwem

BEZPIECZEŃSTWO JAKO PRIORYTETOWY ASPEKT DZIAŁALNOŚCI ORGANÓW SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Wprowadzenie

Zadania organów administracji publicznej w zakresie bezpieczeństwa powszechnie utożsamia się z działaniami o charakterze policyjnym, zarządzaniem kryzysowym, wydawaniem przepisów porządkowych. Biorąc jednak pod uwagę wieloaspektowość i wielopłaszczyznowość pojęcia bezpieczeństwa, można stwierdzić, że każde z zadań realizowanych przez samorząd terytorialny, ale także administrację rządową, jest zadaniem mającym służyć zapewnieniu bezpieczeństwa. Dotyczy to zarówno bezpieczeństwa jednostki, jak i struktur, które jednostki tworzą. Za taką strukturę uznać można w szczególności grupę osób zamieszkujących osiedle, miasto, wieś. Mówiąc o zadaniach publicznych realizowanych przez organy władzy publicznej mamy na myśli więc zapewnienie zarówno bezpieczeństwa w wymiarze indywidualnym, jak i strukturalnym.

Zadania należące do właściwości organów samorządu terytorialnego utożsamiać należy przede wszystkim z zabezpieczeniem potrzeb wspólnoty samorządowej, a więc mieszkańców danej jednostki samorządu terytorialnego.

Pojęcie bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo to podstawowa, pierwszorzędna potrzeba ludzka, musi być zaspokojona, aby możliwa była realizacja innych potrzeb. W teorii hierarchii potrzeb Masłowa znajduje się tuż ponad potrzebami fizjologicznymi. Potrzeba bezpieczeństwa oznacza dla człowieka potrzebę stabilności psychicznej i emocjonalnej. Jest to potrzeba posiadania schronienia, odzienia, potrzeba życia wolnego od troski o pieniądze i pewną pracę¹. Człowiek czuje się bezpiecznie, gdy nie widzi zagrożenia. Chce żyć w bezpiecznym i uporządkowanym świecie², w warunkach pokoju i stabilności³. Człowiek czuje się bezpiecznie, gdy nie dostrzega ryzyka utraty ważnych dla niego dóbr i wartości, takich jak życie, zdrowie, mienie⁴. Bezpieczeństwo jest więc naczelną potrzebą człowieka, a jego brak wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia⁵. Do głównych aspektów bezpieczeństwa zalicza się także poczucie pewności i swobodę rozwoju⁶.

¹ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2004, p. 522

² W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny jako sfera działania administracji publicznej*, Lublin 2015, s. 65.

³ S. Sirko, M. Piotrowska-Trybull, Bezpieczeństwo w perspektywie rozwoju w opiniach społeczności lokalnych [w:] T. Szmidtka, J. Kozioł (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, Piotrów Trybunalski – Warszawa 2016, s. 106.

⁴ W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 66.

⁵ Z. Ścibiorek, Z. Zamiar, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy problemów z zakresu bezpieczeństwa. Podręcznik akademicki*, Toruń 2016, s. 10.

⁶ W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 30.

Bezpieczeństwo określane jest jako stan braku zagrożenia, pewności, spokoju, zabezpieczenia oraz jego poczucia. Nie jest to jednak tylko stan, ale również proces, którego dynamika wynika z ciągle zmieniającego się charakteru ludzkiej aktywności.⁷

Nie jest to stan, również z uwagi na to, że nie trwa w nieskończoność. Jest procesem, którego realizacja wymaga rozwoju starych i kreowania nowych zdolności do sprostania wyzwaniom generowanym przez dynamiczne zmiany w otoczeniu⁸. Bezpieczeństwo, tak jak warunkujące je zagrożenia, wciąż ewoluuje, ulegając ciągłym przeobrażeniom, w wyniku których jedne zagrożenia neutralizują się, zostają zaakceptowane, inne powstają, przybierają na sile⁹.

Bezpieczeństwo definiowane jest jako stan i proces, w którym instytucje i mieszkańcy mają zapewnioną ochronę przed zagrożeniami wynikającymi z działania innych osób, zjawisk przyrody czy awarii technicznych. Uzupełnieniem bezpieczeństwa jest porządek publiczny, stanowiący zespół zasad regulujących zachowanie osób w miejscach publicznych. Zadaniem państwa są reagowanie na zagrożenie stanu bezpieczeństwa i wdrażanie procesów do jego zapewnienia, porządek publiczny pozostaje zasadniczo w kompetencji samorządu terytorialnego¹⁰.

Przeciwdziałanie zagrożeniom wewnętrznym wymaga sprawnego systemu bezpieczeństwa wewnętrznego zintegrowanego z systemem bezpieczeństwa narodowego¹¹.

Bezpieczeństwo narodowe często utożsamiane jest z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkiej społeczności zorganizowanych w państwa¹². Bezpieczeństwo narodowe to stan niezagrażonego spokoju, to potrzeba istnienia, przetrwania, pewności, stabilności, tożsamości, niezależności, ochrony poziomu i jakości życia¹³.

Przeciwdziałanie czynnikom destabilizującym bezpieczeństwo państwa można określić jako obronę realizowaną we wszystkich obszarach funkcjonowania państwa. Aspektów militarnych nie można rozpatrywać w oderwaniu od aspektów politycznych, ekonomicznych, ekologicznych i innych¹⁴.

Współczesne składniki bezpieczeństwa to, obok aspektów wojskowych i politycznych, czynniki gospodarcze, ekonomiczne, technologiczne, zasoby surowców oraz polityka w zakresie ekologii, demografii, spraw społecznych i humanitarnych¹⁵.

Zapewnienie bezpieczeństwa stanowi warunek przetrwania państwa i przynajmniej mu się bezwzględnie pierwszeństwo. Jest ono wartością pierwotną,

⁷ Z. Ścibiorek, Z. Zamiar, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy*, op. cit., Toruń 2016, s. 10.

⁸ Ibidem, s. 11.

⁹ W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 35.

¹⁰ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 7-8.

¹¹ Ibidem, s. 7.

¹² Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, R.B. Kuc, A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Toruń 2015, s. 86.

¹³ Ibidem, s. 86.

¹⁴ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013, s. 23.

¹⁵ Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, R.B. Kuc, A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 86.

stanowiąc dla innych wartości fundament i gwarancję realizacji. W przypadku zagrożenia, państwo gotowe jest poświęcić inne wartości¹⁶.

Pojęcie samorządu terytorialnego

Samorząd to niezależne decydowanie we własnych sprawach, zarządzanie nimi. Zakres samorządu oraz jego formy określa prawo¹⁷. Samorząd terytorialny to samorząd o przymusowym charakterze członkostwa, obejmujący wszystkie osoby zamieszkałe na terenie określonej jednostki podziału terytorialnego państwa¹⁸.

Samorząd w znaczeniu prawnym to wykonywanie zadań administracji publicznej w sposób zdecentralizowany i na własną odpowiedzialność przez odrębne w stosunku do państwa podmioty, które nie są w zakresie wykonywania zadań poddane żadnej ingerencji państwowej¹⁹.

Europejska Karta Samorządu Lokalnego²⁰ w artykule 3 zawiera definicję samorządu terytorialnego. Według brzmienia jej przepisów, samorząd terytorialny oznacza prawo i zdolność społeczności lokalnych, w granicach określonych prawem, do kierowania i zarządzania zasadniczą częścią spraw publicznych na ich własną odpowiedzialność i w interesie ich mieszkańców (ust.1). Prawo to jest realizowane przez rady lub zgromadzenia, w których skład wchodzi członkowie wybierani w wyborach wolnych, tajnych, równych, bezpośrednich i powszechnych i które mogą dysponować organami wykonawczymi im podlegającymi. Przepis ten nie wyklucza możliwości odwołania się do zgromadzeń obywateli, referendum lub każdej innej formy bezpośredniego uczestnictwa obywateli, jeśli ustawa dopuszcza takie rozwiązanie (ust.2).

Do istotnych elementów samorządu należą:

- wyodrębnienie organów samorządu od organów administracji rządowej, posiadających własne kompetencje wynikające z prawa, wykonujących zadania publiczne samodzielnie i na własną odpowiedzialność;

- wyposażenie organów samorządu terytorialnego w kompetencję do stanowienia prawa miejscowego, powszechnie obowiązującego na danym terenie;

- przyznanie organom kompetencji do wydawania decyzji administracyjnych i egzekwowania ich wykonania;

- wyposażenie w podmiotowość prawną; jednostki samorządu terytorialnego są samodzielnym adresatem norm prawnych, są samoistnym podmiotem praw, zwłaszcza publicznych praw podmiotowych;

- przyznanie władzy finansowej łącznie z prawem pobierania podatków²¹.

Samorząd jest istotnym przejawem ustroju demokratycznego. W ramach samorządu sami obywatele sprawują władzę albo mają duży wpływ na jej wykonywanie. Samorząd wyzwala inicjatywę społeczną. Istnienie samorządu zapobiega biurokratyzowaniu administracji, pozwala na poddanie jej kontroli

¹⁶ W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., Lublin 2015, s. 139.

¹⁷ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015, s. 593.

¹⁸ Ibidem, s. 593.

¹⁹ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2019, s. 21.

²⁰ Europejska Karta Samorządu Lokalnego sporządzona w Strasburgu 15.10.1985r., Dz. U. z 1994r. Nr 124 poz. 607 ze sprost.

²¹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, op.cit., s. 595.

społecznej, wzmocnieniu jej skuteczności przez dostosowanie do rzeczywistych potrzeb środowisk ludzkich²².

Istnienie i funkcjonowanie samorządu terytorialnego opiera się na dwóch podstawowych zasadach konstytucyjnych: zasadzie decentralizacji i zasadzie subsydiarności (pomocniczości).

Decentralizacja jest konsekwencją poszerzenia zakresu zadań państwa. Państwo nie jest już tylko organizacją polityczną, gwarantem tożsamości politycznej i kulturowej. Jest organizatorem życia wspólnotowego we wszystkich jego wymiarach. Wobec różnicowania się struktury społecznej, różnorodności ról społecznych i wynikających z nich potrzeb, państwo było bezradne. Nie potrafiło zaspokoić różnorodnych potrzeb ludzi, a nawet miało problemy z ich rozpoznaniem, co prowadziło do zbędnych konfliktów i kryzysów społecznych i politycznych. Podział władzy i odpowiedzialności pomiędzy państwo a struktury obywatelskie był więc nieunikniony²³.

Decentralizacja stanowi zabezpieczenie organom niższych stopni względnej samodzielności²⁴. Samodzielność, będąca istotą decentralizacji, nie jest jednak nieograniczona. Ośrodek sprawujący władzę przekazuje ją innym podmiotom. Ośrodkiem tym jest państwo, od którego bytu bierze swój początek i uzasadnienie wszelka władza publiczna. Prawodawca, tworząc określony poziom samodzielności w zdecentralizowanej strukturze organów administracji publicznej, wyznacza jej granice²⁵. Państwo pozostawia sobie jednak uprawnienia nadzorcze. Nadzór nad samorządem zabezpiecza interes całego państwa jako dobra wspólnego wszystkich obywateli. Nadzór wyznacza granice jego samodzielności oraz chroni obywateli przed bezprawną ingerencją organów władzy samorządowej²⁶. Nadzór w demokratycznym państwie pozwala na władczą ingerencję w działania organów nadzorowanych, ale tylko w przypadku, gdy te naruszają prawo, a nadto ingerencja ta musi być wyraźnie przez prawo określona. Norma prawna upoważniająca do zastosowania środka nadzoru określać musi zarówno rodzaj tego środka, jak i przesłanki do jego zastosowania.

Zdecentralizowany ustrój terytorialny oznacza powierzenie poszczególnym kategoriom organów administracji publicznej zadań i obowiązków istotnych dla funkcjonowania organizmu państwowego przy jednoczesnym zagwarantowaniu samodzielności w ich realizacji. Niezależność ta polega na ustawowym określeniu ram nadzoru sprawowanego przez organ nadrzędny oraz na wyposażeniu poszczególnych organów w potrzebne uprawnienia normatywne oraz środki finansowe do ich realizacji²⁷.

Drugą z istotnych zasad kształtujących funkcjonowanie samorządu terytorialnego jest zasada subsydiarności, także zdefiniowana m.in. w Europejskiej Karcie Samorządu Lokalnego: Generalnie odpowiedzialność za sprawy publiczne

²² A. Skoczylas, W. Piątek, *Rzeczpospolita* [w:] M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 419.

²³ K. Janik, *Samorząd lokalny wobec zadań z zakresu bezpieczeństwa wewnętrznego* [w:] T. Szmidtka, J. Kozioł (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, Piotrków Trybunalski – Warszawa 2016, s. 364-365.

²⁴ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, op. cit., s. 24.

²⁵ A. Skoczylas, W. Piątek, *Rzeczpospolita*, op. cit., s. 404.

²⁶ A. Skoczylas, W. Piątek, *Samorząd terytorialny* [w:] M. Safjan, L. Bosek, *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz art. 87-243*, Warszawa 2016, s. 953.

²⁷ A. Skoczylas, W. Piątek, *Rzeczpospolita*, op. cit., s. 404.

powinny ponosić przede wszystkim te organy władzy, które znajdują się najbliżej obywateli. Powierzając te funkcje innemu organowi władzy, należy uwzględnić zakres i charakter zadania oraz wymogi efektywności i gospodarności (art. 4 ust. 3 EKSL).

W ujęciu prawno-politycznym należy podkreślić zdecentralizowaną organizację całości władz publicznych. W szczególności chodzi tu o odstąpienie od onnipotencji samego państwa poprzez przyznanie prymatu uprawnieniom zrzeszeń i wspólnot samorządowych. W wymiarze normatywnym można wskazać na cztery podstawowe założenia:

- zdecentralizowaną organizację państwa i przekazanie społecznościom lokalnym i regionalnym istotnych atrybutów władzy państwowej;
- prymat zadań i kompetencji samorządu nad państwem w załatwianiu spraw obywateli i podstawowych grup społecznych;
- relacje państwo-samorząd pozwalające przyjąć i gwarantować zasadniczą samodzielność jednostek samorządu w wykonywaniu administracji publicznej na szczeblach lokalnym i regionalnym;
- przyjęcie, że sprawy ludzkie o znaczeniu podstawowym muszą być załatwiane przez władze usytuowane najbliżej mieszkańców²⁸.

Istotą zasady pomocniczości jest racjonalny podział władzy – od dołu do góry. Państwo występuje jako siła rezerwowa i podejmuje działania w dwóch sytuacjach. Po pierwsze, w sprawach z zakresu polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a więc zagadnienia ze swej natury o zasięgu ogólnokrajowym. Po drugie, gdy przemawiają za tym względy ekonomiczne i organizacyjne, w szczególności niższe koszty realizacji²⁹.

Społeczności najmniejsze nie mogą być wyręczane przez społeczności „wyższe”, chyba że w grę wchodzi rzeczywista pomoc w realizacji zadań. W konsekwencji należy przyjąć, że w gestii powiatów i województw powinny znajdować się te zadania, które ze względów ekonomicznych lub organizacyjnych wykraczają poza możliwości gmin. Zasada pomocniczości winna przejawiać się w odpowiednim ustaleniu zadań, kompetencji i przyznaniu środków finansowych poszczególnym jednostkom samorządu terytorialnego³⁰.

Gmina i powiat powinny zaspokajać zasadniczą część potrzeb ludności, domeną ich aktywności jest interes lokalny. Mając na uwadze interes regionalny, samorząd wojewódzki nie powinien zajmować się bezpośrednio „życiowymi” potrzebami mieszkańców³¹. Administracja rządowa powinna podejmować działania służące respektowaniu interesu ogólnego państwa³².

Bezpieczeństwo wspólnoty samorządowej

Celem sprawnego zarządzania państwem, tworzy się mniejsze jednostki administracyjne. W strukturze zdecentralizowanej powierza się im część kompetencji państwa. Administracja państwowa musi współdziałać z administracją terenową i wzajemnie się uzupełniać.

²⁸ J. Ciapała, *Konstytucyjny status samorządu terytorialnego* [w:] M. Ofiarska, J. Ciapała (red.), *Zarys prawa samorządu terytorialnego*, Poznań 2001, s. 36.

²⁹ *Ibidem*, s. 36-37.

³⁰ *Ibidem*, s. 37.

³¹ *Ibidem*, s. 37.

³² *Ibidem*, s. 37-38.

Aby państwo dobrze funkcjonowało, potrzebne są centralne i lokalne elementy, właściwym jest zatem tworzenie mechanizmów kojarzenia interesów zrzeszeń obywateli i reprezentujących ich politycznych instytucji lokalnych z interesami i instytucjami ogólnopaństwowymi³³.

Bezpieczeństwo wewnętrzne jest powiązane z obszarem, na którym występuje. Dotyczy wszystkich mieszkańców danego terytorium. Zrozumiałym jest więc, że za problematykę bezpieczeństwa wewnętrznego odpowiadają zarówno organy administracji centralnej, jak i terenowej³⁴. W obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego pozostają zagadnienia zapobiegania zagrożeniom życia, zdrowia, mienia, utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, zapobieganie klęskom żywiołowym i zwalczanie ich skutków, ochrona praw obywatelskich, ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej³⁵.

Na władzach państwa spoczywa obowiązek troski o bezpieczeństwo obywateli i terytorium i o zapewnienie ładu wewnętrznego³⁶. Odpowiedzialność za bezpieczeństwo państwa spoczywa na wszystkich organach władzy rządowej i samorządowej oraz innych instytucjach publicznych, organizacjach i stowarzyszeniach, w zakresie ich kompetencji. Częścią odpowiedzialności obarczone jest społeczeństwo³⁷. Zaangażowanie społeczne bez wątpienia może być wsparciem dla funkcjonowania instytucji i organów administracji publicznej. Ale społeczność może również odegrać istotną rolę w identyfikowaniu potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa, a także w zapobieganiu im i ich zwalczaniu. Jest to szczególnie ważne na poziomie lokalnym, gdzie od członków tej społeczności oczekuje się czynnego uczestnictwa w sprawach wspólnoty. Zainteresowanie, aktywny udział w życiu innych mieszkańców, pozwoliłoby, przynajmniej częściowo, przypisać obywatelom doniosłą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa, bez pomocy powołanych do tego instytucji.

Społeczeństwo obywatelskie, społeczeństwo zaangażowane, kształtuje się jednak powoli. Więzi międzyludzkie, nawet rodzinne, a tym bardziej sąsiedzkie obecnie ulegają raczej rozluźnieniu niż wzmocnieniu. Rodzi to wzajemną nieufność i brak współpracy. Brak też poczucia wspólnoty i tym samym współodpowiedzialności za sprawy, które są innymi niż własne, prywatne. Nie sprzyja to zapewnieniu bezpieczeństwa. Alienacja, izolacja społeczna, powodują, że osamotniony człowiek nie tylko traci poczucie bezpieczeństwa, ale faktycznie jest go pozbawiony. Nie może oczekiwać wsparcia ze strony najbliższego otoczenia, które jest dla niego zupełnie obce.

Rozwój lokalny niemożliwy jest bez budowania relacji, umiejętności współpracy, osadzonych w konkretnej przestrzeni geograficznej, ekonomicznej społecznej³⁸.

Najważniejszym składnikiem systemu bezpieczeństwa, szczególnie w państwie demokratycznym, jest powszechnie obowiązujące prawo³⁹. Bezpieczeństwo można

³³ W. Fehler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012, s. 52.

³⁴ Z. Ścibiorek, B. Wiśniewski, R.B. Kuc, A. Dawidczyk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 87-88.

³⁵ Ibidem, s. 88-89.

³⁶ L. Nikolski, *Dialog społeczny i obywatelski jako element zarządzania bezpieczeństwem wewnętrznym* (w:) T. Szmidtka, J. Kozioł (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, Piotrków Trybunalski – Warszawa 2016, s. 395.

³⁷ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa*, op. cit., s. 24.

³⁸ S. Sirko, M. Piotrowska-Trybull, *Bezpieczeństwo w perspektywie rozwoju*, op. cit., s. 106.

³⁹ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa*, op. cit., s. 346.

urzeczywistnić tylko w konkretnych ramach wyznaczonych przez normy prawne⁴⁰. Muszą one określać granice wolności i praw człowieka oraz stanowić dla organów państwa skuteczną barierę przed ich naruszeniem⁴¹.

Człowiek potrzebuje zorganizowanego środowiska życia. Nie jest zdolny do samoograniczenia swoich instynktów i wynikających z nich potrzeb. Prawo reguluje zachowania społeczne, wytycza granice dla ludzkiego egoizmu i niepoahamowanego dążenia do zaspokojenia swoich potrzeb⁴².

Prawo określa granice wolności jednostek i porządkuje ich życie w ramach społeczności danego państwa.

Prawo reguluje również zakres działania poszczególnych organów administracji publicznej, w tym samorządu terytorialnego. Zakres zadań i pozwalających na ich realizację zakres kompetencji powinien odzwierciedlać potrzeby społeczności wspólnot samorządowych.

Od organów samorządu oczekuje się wpływu na warunki życia lokalnej społeczności. Proces decentralizacji wychodzi naprzeciw oczekiwaniom społeczności lokalnych i regionalnych do samodzielności w podejmowaniu i załatwianiu spraw o znaczeniu miejscowym⁴³. Samorząd uzyskuje coraz większy zakres kompetencji w sprawach istotnych dla funkcjonowania lokalnych społeczności, nie tylko o znaczeniu porządkowym, lecz także społecznym oraz infrastrukturalnym⁴⁴.

Każde zadanie jednostki samorządu terytorialnego można określić realizacją potrzeby bezpieczeństwa. Jednostki te, jako zadania własne, realizują podstawowe potrzeby ludzkie.

Zadanie można zdefiniować jako oparty na przepisach prawa obowiązek działania, aby zrealizować wytyczony cel, przez zastosowanie określonych form działania⁴⁵. Zadanie to pożądanym stanem rzeczy osiągnięty za pomocą przysługujących kompetencji⁴⁶. Kompetencja to upoważnienie oraz obowiązek działania⁴⁷.

Przyjmuje się, że nie istnieją zadania ze swej istoty należące do samorządu oraz do administracji rządowej⁴⁸. Podział zadań pomiędzy administracją rządową a samorządem terytorialnym opierać się powinien na zasadzie subsydiarności. Obszary zadań dla poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego są niemal identyczne, jednak różni je przede wszystkim zasięg oddziaływania.

W rozróżnieniu działań podejmowanych przez poszczególne organy administracji publicznej podkreślenia wymaga zasada domniemania kompetencji samorządu terytorialnego, wynikająca z Konstytucji RP. Domniemanie to oznacza, że samorząd nie potrzebuje szczegółowego upoważnienia zamieszczonego w Konstytucji albo w innym akcie prawnym⁴⁹. Każde zadanie, nie przypisane

⁴⁰ W. Lis, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 73.

⁴¹ Ibidem, s. 74.

⁴² Ibidem, s. 74.

⁴³ Z. Niewiadomski, *Samorząd terytorialny* [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, System Prawa Administracyjnego. Tom 6 – Podmioty administrujące, Warszawa 2011, s. 145.

⁴⁴ A. Skoczylas, W. Piątek, *Samorząd terytorialny*, op. cit., s. 884.

⁴⁵ J. Niczyporuk, *Zadania samorządu terytorialnego* [w:] M. Chmaj (red.), *Prawo samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013, s. 87.

⁴⁶ Ibidem, s. 87.

⁴⁷ Ibidem, s. 87.

⁴⁸ A. Skoczylas, W. Piątek, *Samorząd terytorialny*, op. cit., s. 883.

⁴⁹ Ibidem, s. 883-884.

wyraźnie do zakresu działania innego organu, będzie zadaniem samorządu terytorialnego.

Zadania zaspokajające potrzeby wspólnoty samorządowej są zadaniami własnymi jednostek samorządu terytorialnego. Zadania własne jednostki samorządu terytorialnego odgrywają kluczową rolę dla wspólnoty mieszkańców.

Zadania własne są częściowo miejscowe, a częściowo ponadmiejscowe, przez sprawy lokalne można też rozumieć zadania, które są zakorzenione we wspólnocie terenowej lub mają z nią specyficzny związek i które przez wspólnotę mogą być wykonywane samodzielnie i na własną odpowiedzialność⁵⁰. Zadania lokalne związane są z terenem i mieszkańcami jednej korporacji terenowej⁵¹.

Zadania jednostek samorządu terytorialnego mogą przybierać różny charakter. Gmina, jako podstawowa jednostka samorządu terytorialnego jest odpowiedzialna za zaspokojenie potrzeb wspólnoty, a tym samym ma prawo i obowiązek podejmowania w tym celu określonych działań, z uwzględnieniem ustawowych ograniczeń. Ustawowy zakres działania gminy obejmuje wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezależnie od innych podmiotów. W ramach tego zakresu niewątpliwie szczególne miejsce przypada zaspokajaniu potrzeb wspólnoty realizowanych jako zadania własne⁵².

Zadania jednostek samorządu terytorialnego mają charakter publiczny. Charakter publiczny zadań jednostek samorządu terytorialnego oznacza, że wykonywane są w interesie publicznym, dla dobra wspólnoty samorządowej⁵³.

Władze samorządowe poprzez bezpośredni kontakt ze społeczeństwem mają największą świadomość rodzaju i skali zagrożeń. Pozwala to na podjęcie działań odpowiednich do potrzeb społeczności lokalnej, szczególnie na płaszczyźnie prewencji. Do zadań samorządu⁵⁴ należą w szczególności:

- ochrona środowiska i przyrody – ochrona przed ich dewastacją, zanieczyszczeniami, zagrażającymi zdrowiu i życiu ludzi;
- zapewnienie istnienia i właściwego stanu dróg, umożliwiającego komunikację, transport;
- istnienie i dostępność transportu zbiorowego;
- telekomunikacja, niezbędna dla porozumiewania się na odległość;
- dostęp do instytucji edukacyjnych, zapewniających wykształcenie, a w dalszej perspektywie dla jednostki warunkujących zatrudnienie, dla społeczeństwa obsadę istotnych dla funkcjonowania społeczeństwa stanowisk;
- kultura i ochrona zabytków, rozumiana jako zapewnienie dostępu do instytucji zapewniających rozwój intelektualny oraz ochronę dóbr materialnych i niematerialnych, stanowiących dziedzictwo kulturowe;
- ochrona zdrowia, rozumiana jako dostęp do świadczeń, poprzez zapewnienie odpowiedniej ilości lekarzy, placówek i określenie zasad finansowania świadczeń zdrowotnych;

⁵⁰ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, op. cit., s. 374.

⁵¹ Ibidem, s. 375.

⁵² Tak NSA w wyroku z 24.11.2011r., II GSK 1237/10, publ. Legalis nr 1946843.

⁵³ J. Niczyporuk, *Zadania samorządu terytorialnego*, op. cit., s. 88.

⁵⁴ Por. art. 7 ustawy z 08.03.1990r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 713 ze zm.), art. 4 ustawy z 05.06.1998r. o samorządzie powiatowym (t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 920), art. 14 ustawy z 05.06.1998r. o samorządzie województwa (t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1668 ze zm.).

- pomoc społeczna, utożsamiana jako zapobieganie i zwalczanie sytuacji kryzysowych w życiu człowieka, w tym spowodowanymi klęskami żywiołowymi, utratą bliskich, utratą pracy oraz nałogami;
- budownictwo mieszkaniowe, umożliwiające zaspokojenie podstawowych potrzeb w zakresie zapewnienia schronienia;
- kultura fizyczna, ukierunkowana na zapewnienie zdrowia i właściwej jakości życia;
- cmentarze gminne – potrzeba istotna głównie z uwagi na zagrożenia epidemiologiczne i bezpieczeństwo sanitarne;
- ochrona przeciwpożarowa i przeciwpowodziowa – bezpośrednie zwalczanie żywiołów;
- zarządzanie kryzysowe – reagowanie na sytuacje wpływające negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska; monitorowanie, planowanie, reagowanie, usuwanie ich skutków;
- porządek publiczny i bezpieczeństwo obywateli, zadanie odnoszące się do bezpieczeństwa w ścisłym rozumieniu, jako ochrona społeczeństwa przed bezpośrednimi zagrożeniami.

Każdą z potrzeb ludzkich można dostrzec w potrzebach wspólnoty samorządowej. Wspólnota samorządowa to struktura składająca się z jednostek zamieszkujących obszar danej gminy, powiatu, województwa. Na potrzeby ludzkie składa się przede wszystkim potrzeba bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo, jako pojęcie wielowymiarowe, jest rozumiane zarówno w aspekcie militarnym, obronnym, ale także w aspekcie społecznym, ekonomicznym.

Bezpieczeństwo w wymiarze indywidualnym to brak obawy o siebie, o swoją rodzinę. Tę potrzebę zapewnia schronienie, spełniające podstawowe wymagania higieniczne. Tę potrzebę zaspokajają pod względem materialnym stabilna praca i zabezpieczenie socjalne na wypadek niezdolności do pracy z powodu choroby, niepełnosprawności. Tę potrzebę zaspokajają także system opieki zdrowotnej, realizujący usługi w razie zagrożenia zdrowia i życia oraz w razie wystąpienia innych niż nagłe wypadki i zachorowania. Tę potrzebę zaspokajają system przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych i innych zagrożeń ze strony przyrody. Niezbędny ku temu jest system reagowania i wsparcia w razie wystąpienia tych zagrożeń.

Potrzebę bezpieczeństwa zaspokajają system walki z przestępczością, zagrożeniami porządku publicznego, przeciwdziałanie tym problemom i wsparcie ofiar przemocy. Chodzi tutaj również o walkę z nałogami, takimi jak narkomania, alkoholizm, niktynizm, które mogą być zarówno skutkiem, jak i przyczyną powstawania zjawisk marginalizacji, patologii.

Biorąc pod uwagę zakres zadań samorządu terytorialnego, można stwierdzić, że zadania te są właśnie odbiciem potrzeb ludzkich, potrzeb wspólnoty samorządowej zamieszkującej terytorium danej jednostki samorządu terytorialnego.

Odzwierciedlenie zadań jednostek samorządu terytorialnego dostrzec można również w różnych aspektach bezpieczeństwa. Można mówić o bezpieczeństwie publicznym, bezpieczeństwie ekonomicznym, zdrowotnym, społecznym, kulturowym, ekologicznym.

Bezpieczeństwo publiczne to stan gwarantujący niezakłócone i zgodne z wolą obywateli funkcjonowanie instytucji państwowych, samorządowych i społecznych oraz urzędzeń publicznych, a także bezpieczeństwo życia, zdrowia i mienia ludności

w wyniku przestrzegania akceptowanego przez obywateli porządku prawnego⁵⁵. To ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek narodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla jego ładu społecznego i prawnego⁵⁶. To pojęcie odwołuje się do prawidłowego i sprawnego funkcjonowania struktur gwarantujących zapewnienie bezpieczeństwa. Mowa tu przede wszystkim o strukturach policyjnych, reagujących na naruszanie prawa i porządku publicznego. Jest to pojęcie obejmujące inne aspekty bezpieczeństwa, a jednocześnie najściślej odwołuje się do jego rozumienia w wąskim znaczeniu, najbliższym pojęciu bezpieczeństwa militarnego, choć w aspekcie wewnętrznym.

Bezpieczeństwo społeczne to działania mające na celu zapewnienie określonego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym oraz niedopuszczenie do marginalizacji i wykluczenia społecznego⁵⁷. W tym aspekcie główną rolę odgrywają regulacje dotyczące przeciwdziałaniu skutkom nałogów, przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, instytucji pomocy społecznej.

Bezpieczeństwo ekonomiczne to zapewnienie warunków gospodarczych koniecznych do przetrwania, dobrobytu, zrównoważonego rozwoju społeczeństwa oraz sprawnego działania państwa i jego instytucji⁵⁸. Na poziomie samorządu terytorialnego odnosi się przede wszystkim do wspierania idei przedsiębiorczości, rozwoju inwestycji, przeciwdziałania i zwalczania bezrobocia.

Bezpieczeństwo kulturowe ma na celu utrwalanie i pielęgnowanie wartości decydujących o tożsamości narodowej⁵⁹. Zachowanie zabytków materialnych i rozpowszechnianie wiedzy o nich oraz o dobrach niematerialnych, będących najistotniejszym elementem dziedzictwa kulturowego.

Bezpieczeństwo ekologiczne to zachowanie środowiska naturalnego w stanie niezakłóconym⁶⁰. Obejmuje regulacje zapewniające rozwój gospodarczy i społeczny zgodnie z ideą rozwoju zrównoważonego, a więc uwzględniające konieczność zapewnienia bezpieczeństwa w tym względzie również kolejnym pokoleniom.

Bezpieczeństwo zdrowotne oznacza zapewnienie odpowiadającego oczekiwaniom społecznym stanu zdrowia ogółu ludności⁶¹. Bezpieczeństwem zdrowotnym człowieka jest możliwość zachowania prawidłowego i pożądanego stanu zdrowia fizycznego i psychicznego w sprzyjającym otoczeniu społecznym⁶². Istotną rolę odgrywa tu zapewnienie dostępu do świadczeń zdrowotnych, ale równie ważne jest edukowanie społeczeństwa o roli stylu życia i właściwego odżywiania w zapobieganiu chorobom i zachowaniu sprawności.

W wykonaniu zadań kluczową rolę odgrywają kompetencje, zawarte dla poszczególnych organów jednostek samorządu terytorialnego w przepisach ustaw

⁵⁵ K. Sienkiewicz-Małjurek, Z.T. Niczyporuk, *Bezpieczeństwo publiczne. Zarys problematyki*, Gliwice 2010, s. 43.

⁵⁶ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo wewnętrzne*, op. cit., s. 18.

⁵⁷ A. Dębska, *Bezpieczeństwo społeczne państwa* [w:] T. Szmidtka, J. Kozioł (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, Piórków Trybunalski – Warszawa 2016, s. 311.

⁵⁸ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011, s. 49.

⁵⁹ Ibidem, s. 53.

⁶⁰ Ibidem, s. 52.

⁶¹ J. Leowski, *Polityka zdrowotna a zdrowie publiczne*, Warszawa 2011, s. 71.

⁶² S. Jarmoszko, *O bezpieczeństwie zdrowotnym z perspektywy antropologii bezpieczeństwa* [w:] M. Cieślarczyk, I.A. Trzpił, D. Zbroszczyk, *Bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce*, Siedlce 2017, s. 48.

prawa materialnego. Bez wątpienia w zakresie bezpieczeństwa istotną rolę odgrywa przeciwdziałanie zagrożeniom i niekorzystnym zjawiskom. Ważne jest także planowanie, gotowość do reagowania, przygotowanie procedur. W realizacji zadań służących zapewnieniu bezpieczeństwa zasadniczą rolę odgrywają w szczególności przepisy ustaw: o pomocy społecznej⁶³, o działalności leczniczej⁶⁴, o zarządzaniu kryzysowym⁶⁵, o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁶⁶, o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁶⁷, o przeciwdziałaniu narkomanii⁶⁸, Prawo oświatowe⁶⁹, o ochronie przyrody⁷⁰, Prawo ochrony środowiska⁷¹, o ochronie przeciwpożarowej⁷², Prawo wodne⁷³, o cmentarzach i chowaniu zmarłych⁷⁴.

Podsumowanie

Pojęcie bezpieczeństwa jest pojęciem wielopłaszczyznowym. Trudno jest wskazać dziedzinę, w której nie można zidentyfikować tego terminu. O bezpieczeństwie mówi się w odniesieniu do jednostki, jak i do struktur, które są przez jednostki tworzone. Bezpieczeństwo dotyczy więc rodziny, osiedla, miejscowości, gminy, powiatu, województwa, kraju. Wiele aspektów, w których rozpatruje się to pojęcie, powoduje, że wszędzie tam, gdzie mówimy o dobrach prawnie chronionych, o ich zagrożeniach, pojawia się pojęcie bezpieczeństwa. Zadania jednostek samorządu terytorialnego realizowane są w wielu obszarach, jednak dokonując ich analizy można stwierdzić, że wszystkie odnoszą się do zabezpieczenia potrzeb ludzkich i do zapewnienia odpowiedniej jakości życia. Wielopłaszczyznowość pojęcia bezpieczeństwa nakazuje rozumieć je bardzo szeroko, jako zagwarantowanie dostępu do dóbr niezbędnych do życia w aspekcie materialnym i duchowym oraz zagwarantowanie realizacji podstawowej ludzkiej potrzeby, czyli poczucia bezpieczeństwa, to jest zapewnienia, dzięki sprawnemu działaniu odpowiednich instytucji, że stan ten będzie utrzymany,

Streszczenie

Publikacja ma na celu scharakteryzowanie pojęcia bezpieczeństwa w różnych jego aspektach, realizowanego jako zadanie z zakresu właściwości organów samorządu terytorialnego. Zadania własne jednostek samorządu terytorialnego są zadaniami mającymi na celu zaspokajanie potrzeb wspólnot mieszkańców danej jednostki. Każde z tych zadań można określić jako zadanie zaspokajające potrzebę bezpieczeństwa. Z jednej strony, ze względu na fakt, że podstawową potrzebą ludzką jest potrzeba bezpieczeństwa. Z drugiej strony, ze względu na wielopłaszczyznowość pojęcia bezpieczeństwa, które znajduje odzwierciedlenie

⁶³ Ustawa z 12.03.2004r. o pomocy społecznej, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1876 ze zm.

⁶⁴ Ustawa z 15.04.2011r. o działalności leczniczej, t. j. Dz. U. z 2021r. poz. 711.

⁶⁵ Ustawa z 26.04.2007r. o zarządzaniu kryzysowym, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1856 ze zm.

⁶⁶ Ustawa z 26.10.1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, t. j. Dz. U. 2019r. poz. 2277 ze zm.

⁶⁷ Ustawa z 29.07.2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 218 ze zm.

⁶⁸ Ustawa z 29.07.2005r. o przeciwdziałaniu narkomanii, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 2050.

⁶⁹ Ustawa z 14.12.2016r. Prawo oświatowe, t.j. Dz. U. z 2020r. poz. 910 ze zm.

⁷⁰ Ustawa z 16.04.2004r. o ochronie przyrody, t. j. Dz. U. z 2020r. Poz. 55 ze zm.

⁷¹ Ustawa z 27.04.2001r. Prawo ochrony środowiska, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1219 ze zm.

⁷² Ustawa z 24.08.1991r. o ochronie przeciwpożarowej, t. j. Dz. U. z 2021r. poz. 869.

⁷³ Ustawa z 20.07.2017r. Prawo wodne, t. j. Dz. U. z 2021r. poz. 624 ze zm.

⁷⁴ Ustawa z 31.01.1959r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych, t. j. Dz. U. z 2020r. poz. 1947.

w niemalże każdym przejawie aktywności, zarówno ludzkiej, jak i organów administracji publicznej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, samorząd terytorialny, bezpieczeństwo społeczności lokalnych.

Summary

The publication aims to characterize the concept of security in its various aspects, implemented as a task in the field of competence of local government bodies. Own tasks of local government units are tasks aimed at satisfying the needs of the communities of residents of a given unit. Each of these tasks can be defined as a task that satisfies the need for security. On the one hand, due to the fact that the basic human need is the need for security. On the other hand, due to the multifaceted concept of security, which is reflected in almost every manifestation of activity, both human and public administration bodies.

Keywords: security, local government, security of local communities.

Bibliografia

- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2015.
- Chmaj M. (red.), *Prawo samorządu terytorialnego*, Warszawa 2013.
- Cieślarczyk M., Trzpił I.A., Zbroszczyk D., *Bezpieczeństwo zdrowotne w Polsce*, Siedlce 2017.
- Dolnicki B., *Samorząd terytorialny*, Warszawa 2019.
- Europejska Karta Samorządu Lokalnego* sporządzona w Strasburgu 15.10.1985r., Dz. U. z 1994r. Nr 124 poz. 607 ze sprost.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2012.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Zarys systemu*, Warszawa 2013.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 2004.
- Hauser R., Niewiadomski Z., Wróbel A., *System Prawa Administracyjnego. Tom 6 – Podmioty administrujące*, Warszawa 2011.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Warszawa 2011.
- Leowski J., *Polityka zdrowotna a zdrowie publiczne*, Warszawa 2011.
- Lis W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny jako sfera działania administracji publicznej*, Lublin 2015.
- Ofiarska M., Ciapała J.(red.), *Zarys prawa samorządu terytorialnego*, Poznań 2001.
- Safjan M., Bosek L., *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz art. 1-86*, Warszawa 2016.
- Safjan M., Bosek L., *Konstytucja RP. Tom II. Komentarz art. 87-243*, Warszawa 2016.
- Szmidtka T., Kozioł J. (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem państwa. Wyzwania i ryzyka*, Piotrków Trybunalski – Warszawa 2016.
- Ścibiorek Z., Wiśniewski B., Kuc R. B., Dawidczyk A., *Bezpieczeństwo wewnętrzne. Podręcznik akademicki*, Toruń 2015.
- Ścibiorek Z., Zamiar Z., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy problemów z zakresu bezpieczeństwa. Podręcznik akademicki*, Toruń 2016.
- Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, Szczytno 2013.
- Wyrok NSA z 24.11.2011r., II GSK 1237/10, publ. Legalis nr 1946843.

Anna RYCAJ-PILIPCZUK

Komenda Stołecznej Policji w Warszawie

ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO NA PRZYKŁADZIE AGLOMERACJI TRÓJMIEJSKIEJ W OCENIE FUNKCJONARIUSZY POLICJI

Wprowadzenie

Badacz problematyki bezpieczeństwa – Włodzimierz Fehler, definiuje istotę zagrożenia jako stan, w którym mamy do czynienia z aktualnie występującym albo w dużym stopniu prawdopodobnym zakłóceniem, uznawanych za bezpieczne, warunków funkcjonowania danego podmiotu²⁸¹. Jerzy Stańczyk z kolei definiuje zagrożenia bezpieczeństwa narodowego, jako działania albo ciąg zdarzeń, zagrażające drastycznie, w stosunkowo krótkim okresie, jakości życia mieszkańców danego państwa, a także niosące ze sobą istotne zagrożenia, które ograniczyć mogą możliwości dokonywania wyborów politycznych przez rząd państwa albo prywatne instytucje pozarządowe (grupy, osoby prywatne, korporacje) w ramach danego państwa²⁸². Dlatego tak ważne jest przygotowanie podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, w tym przede wszystkim Policji, w okresie poprzedzającym zagrożenie, co pozwoli na podjęcie skutecznych oraz szybkich działań w chwili jego zaistnienia²⁸³.

Głównym celem niniejszego artykułu jest przede wszystkim scharakteryzowanie, jak również ocena poszczególnych rodzajów zagrożeń, które występują na terytorium aglomeracji trójmiejskiej z uwzględnieniem badań własnych oraz materiałów źródłowych zawierających wyniki dotychczasowych badań naukowych, które zostały przeprowadzone w tej materii, między innymi przez naukowców spoza obszaru nauk społecznych.

Całość rozważań naukowych, które zostały zawarte w niniejszej publikacji poświęcono rozwiązaniu problemu, zawartego w pytaniu: ***Jak funkcjonariusze Policji aglomeracji trójmiejskiej postrzegają zagrożenia bezpieczeństwa publicznego w dużych aglomeracjach miejskich?*** Materiał empiryczny do naukowej refleksji nad powyższym problemem stanowiły dane pozyskane w badaniu ankietowym²⁸⁴.

Identyfikacja zagrożeń pozwala na podejmowanie działań zapobiegawczych, a także ich klasyfikację. Szereg zagrożeń zmienia się wraz z rozwojem ekonomicznym, politycznym, czy społecznym, a ich powstanie ma charakter trwały.

²⁸¹ W. Fehler, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2012, s. 20.

²⁸² J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 24.

²⁸³ R. Socha, K. Jałoszyński, *Obszar spraw wewnętrznych państwa wobec zagrożenia terroryzmem*, [w:] K. Jałoszyński, T. Aleksandrowicz, K. Wiciak (red.), *Bezpieczeństwo państwa a zagrożenie terroryzmem. Instytucje państwa wobec zagrożenia terroryzmem*, Tom 2, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2016, s. 87.

²⁸⁴ Badania z wykorzystaniem opisach metod oraz technik badawczych zrealizowano osobiście w okresie sierpień – październik 2018 r.: Komenda Miejska Policji w Gdańsku, Komisariat Policji II w Gdańsku, Komisariat Policji III w Gdańsku, Komisariat Policji IV w Gdańsku, Komenda Miejska Policji w Sopocie, Komenda Miejska Policji w Gdyni, Komisariat Policji Gdynia Śródmieście, Komisariat Policji Gdynia Redłowo.

Przy analizie zagrożeń niezwykle ważna jest ich percepcja przez podmiot postrzegający. Może ona być nie tylko odbiciem realnego stanu rzeczy (zagrożenia prawdopodobnego czy rzeczywistego, potencjalnego), ale również może być fałszywa (tzw. mispercepcja). Niezwykle często zdarza się, że mispercepcja jest tzw. naturalnym skutkiem złożoności środowiska bezpieczeństwa, dodatkowo równoczesnego krążenia informacji prawdziwej oraz fałszywej, ale również ograniczeń poznawczych podmiotów postrzegających oraz często zwykłego braku ich profesjonalizmu²⁸⁵.

Zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego

Dokładny pogląd na porządek publiczny prezentują zapisy Kodeksu Karnego (skrót KK). W rozdziale XXXII KK „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu” wymieniane są przestępstwa, które można pogrupować wg następujących kategorii:

- czynny udział w zbiegowisku, celem dopuszczenia do gwałtownego zamachu na osobę albo mienie,
- branie lub przetrzymywanie zakładników,
- publiczne nawoływanie do występku lub przestępstwa skarbowego, popełnienia zbrodni lub przestępstwa,
- czyny wymierzone w prawidłowe funkcjonowanie elementów wchodzących w skład sieci kanalizacyjnej, wodociągowej, elektroenergetycznej, ciepłowniczej, gazowej, telekomunikacyjnej lub linii tramwajowej, kolejowej, metra, trolejbusowej, powodujące zakłócenie działania całości albo części sieci albo linii,
- publiczne znieważenie grup ludności lub poszczególnych osób z powodu ich należności narodowej, rasowej, etnicznej, wyznaniowej lub z powodu ich bezwyznaniowości albo z takich powodów naruszenie nietykalności cielesnej innych osób,
- branie udziału w zorganizowanej grupie lub związku, mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego,
- rozpowszechnianie lub publiczna prezentacja treści mogących ułatwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym w zamiarze, w tym przestępstwo takie zostało popełnione, publiczne propagowanie faszystowskiego albo innego totalitarnego ustroju państwa, nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, rasowych, etnicznych, wyznaniowych lub ze względu na bezwyznaniowość,

²⁸⁵ Szerzej zob.: J. Kukułka, *Postrzeganie międzynarodowe*, „Stosunki Międzynarodowe-International Relations”, Tom 16, 1992, s. 93.

- udaremnienie bezprawną przemocą albo groźbą przeprowadzenia odbywanego zgodnie z prawem zebrania, zgromadzenia albo rozpraszanie takiego pochodu lub zebrania,
- wyrabianie, handel czy posiadanie bez wymagalnego zezwolenia broni palnej lub amunicji,
- znieważenie pomników albo innych miejsc publicznych, urządzonych w celu upamiętnienia zdarzenia historycznego albo uczczenia osoby,
- przekraczanie granicy Rzeczypospolitej Polskiej wbrew ustalonemu porządkowi prawnemu,
- znieważenie zwłok, prochów ludzkich albo miejsc spoczynku zmarłych.

Warto dodać, iż Kodeks Karny zasadniczo szerzej traktuje bezpieczeństwo publiczne niż tylko przez pryzmat porządku publicznego. Zapisy kodeksu dotyczą ponadto przestępstw w odniesieniu do takich elementów bezpieczeństwa publicznego jak:

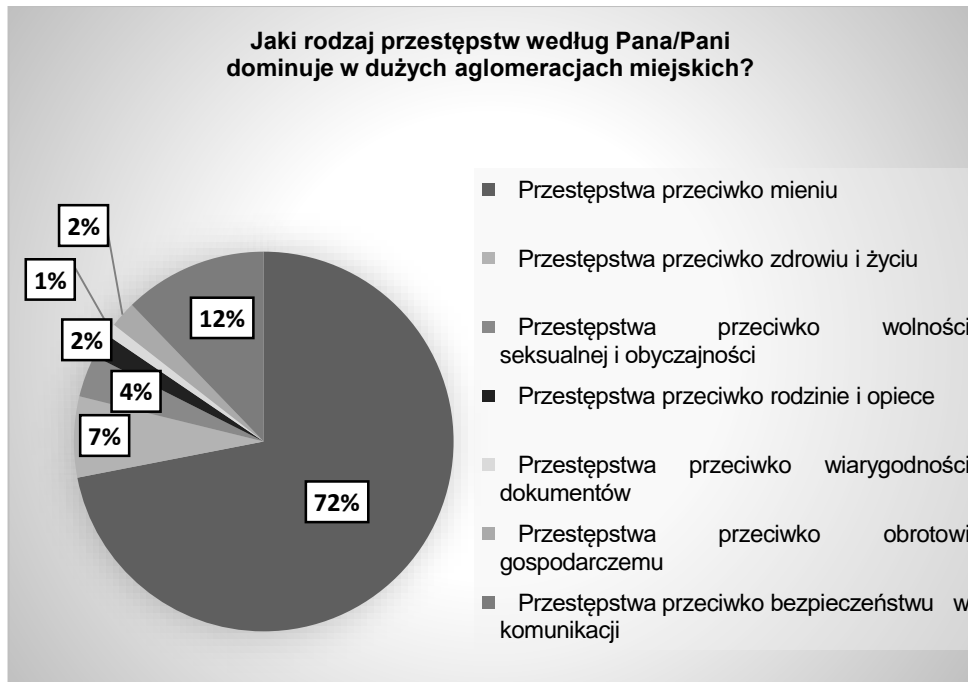
- życie i zdrowie,
- pokój, ludzkość,
- wolności sumienia oraz wyzwania,
- wymiar sprawiedliwości,
- działalność instytucji państwowych oraz samorządu terytorialnego,
- bezpieczeństwo powszechne,
- rodzina oraz opieka,
- środowisko,
- bezpieczeństwo w komunikacji,
- mienie²⁸⁶.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji służących w aglomeracji trójmiejskiej wykazały, iż na pytanie jednokrotnego wyboru: *Jaki rodzaj przestępstw według Pana/Pani dominuje w dużych aglomeracjach miejskich?* – aż 72% funkcjonariuszy wybrało odpowiedź „przestępstwa przeciwko mieniu”. Drugą najczęściej wybieraną odpowiedzią była odpowiedź „przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji” – 12%. Pozostałe odpowiedzi otrzymały mniej niż 10%.

Poniższy wykres (rysunek nr 1) przedstawia szczegółowe odpowiedzi funkcjonariuszy.

²⁸⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.).

Rysunek nr 1. Rodzaje przestępstw dominujących w dużych aglomeracjach miejskich – ogół respondentów aglomeracji trójmiejskiej.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Oceniając stan bezpieczeństwa oraz porządku publicznego w Polsce warto wskazać, iż oficjalne raporty, statystyki oraz oceny nie zawsze są tożsame ze społecznym poczuciem bezpieczeństwa. Jednym z podstawowych i najczęściej używanych pojęć określających poziom walki z przestępczością jest „wykrywalność” (wskaźnik wykrywalności²⁸⁷). Słowo to jest bardzo często używane przez policjantów, polityków, w telewizji oraz prasie, w celu określenia stanu bezpieczeństwa oraz porządku publicznego w Polsce, a ściślej wskazując – wskaźnika charakteryzującego w sensie ilościowym skuteczność wykrywania sprawców przestępstw²⁸⁸.

Zagrożenia bezpieczeństwa oraz porządku publicznego wywołują negatywne skutki w zakresie:

- zdrowia oraz życia obywateli,
- zakłóceń w ruchu drogowym, lotniczym, kolejowym czy wodnym,
- strat w mieniu,

²⁸⁷ Wskaźnik wykrywalności jest to iloraz liczby przestępstw wykrytych (łącznie z wykrytymi po podjęciu z umorzenia) przez ogólną liczbę przestępstw stwierdzonych, powiększoną o liczbę przestępstw wykrytych po podjęciu postępowań umorzonych w roku ubiegłym lub latach poprzednich, wyrażony w procentach.

²⁸⁸ P. Łabuz, *Rola Polskiej Policji w bezpieczeństwie wewnętrznym*, Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje, Numer 15 (2014), s. 166.

- zakłóceń w funkcjonowaniu obiektów infrastruktury krytycznej miasta,
- zanieczyszczeń środowiska naturalnego²⁸⁹.

Na poczucie zagrożenia bezpieczeństwa, ogromny wpływ ma przestępczość, która wiąże się z nieprzebraniem prawa, norm czy powszechnie przyjętych zasad. Topografia przestępczości jest bardzo zróżnicowana, aczkolwiek odnotowuje się więcej przestępstw w aglomeracjach miejskich niż na wsi.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji wykazały, iż policjanci są zgodni co do odpowiedzi na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem duże aglomeracje miejskie są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych, niż małe ośrodki miejskie?* – aż 94,66% aglomeracji trójmiejskiej uważa, że duże aglomeracje miejskie są bardziej zagrożone wzrostem przestępczości oraz rozwojem środowisk przestępczych od małych ośrodków miejskich.

Rysunek nr 2. Zagrożenie wzrostem przestępczości i rozwojem środowisk przestępczych z uwzględnieniem obszaru występowania.

Źródło: Wyniki badań własnych.

²⁸⁹ Ibidem, s. 169.

Ponadto respondentom zadano pytanie: *Jakie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego nasiliły się w ostatnim czasie w Pana/Pani miejscu pełnienia służby?* – gdzie spośród 13 odpowiedzi mogli wybrać maksymalnie trzy.

Tabela 1. Nasilenie zagrożeń bezpieczeństwa publicznego w miejscu pełnienia służby z podziałem na aglomerację trójmiejską – ogół respondentów.

Rodzaj zagrożenia	Odpowiedzi (aglomeracja trójmiejska)	
	Ilość wskazań	%
Rozboje i napady	18	3
Spożywanie alkoholu w miejscu publicznym	57	10
Handel, posiadanie narkotyków	102	18
Zakłócenia ciszy nocnej	49	8
Bójki, pobicia	9	1
Przemoc w rodzinie	7	1
Przestępstwa na tle seksualnym	7	1
Kradzieże	136	24
Włamania do mieszkań, piwnic, działek	89	16
Uszkodzenie mienia	33	6
Oszustwa	21	4
Łamanie przepisów drogowych	4	1
Wypadki drogowe	39	7
Inne, jakie?	–	–
Razem	571	100

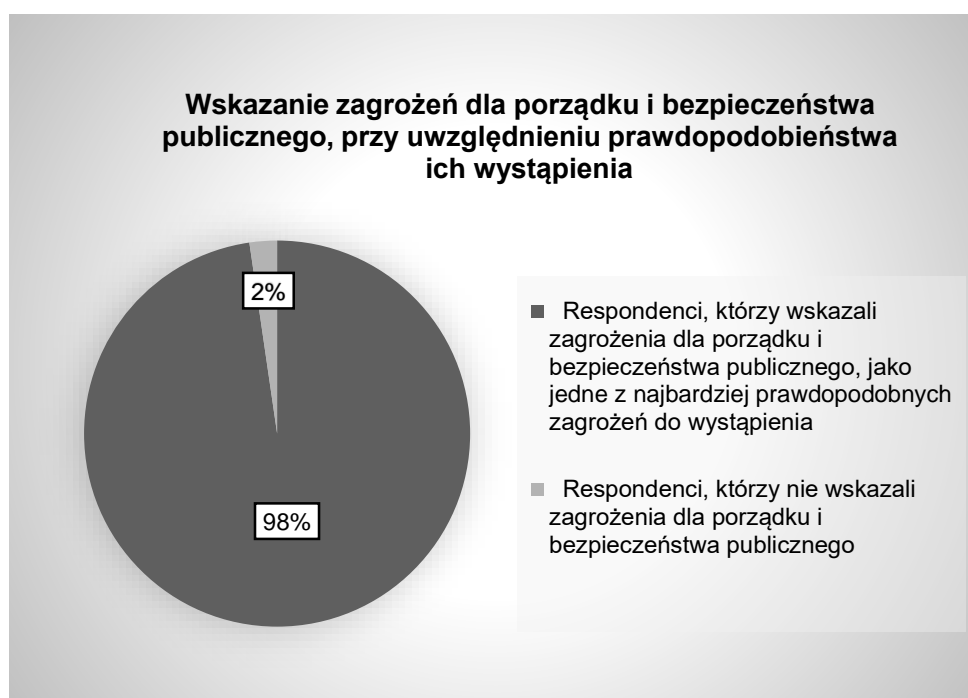
Źródło: Wyniki badań własnych.

Źródła zagrożeń bezpieczeństwa publicznego, można dopatrywać się wśród aspektach życia społecznego, m.in.: wzroście migracji zewnętrznej, wysokim poziomie bezrobocia, rozwarstwieniem ekonomicznym w społeczeństwie, osłabieniu więzi społecznych, poczuciu marginalizacji dużych grup społecznych, braku dostatecznej kontroli nad dostępem do broni palnej, niskiej efektywności organów

ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości, realizacją polityki fiskalnej, częstej zmianie oraz niedoskonałości stanowionego prawa, braku skuteczności w realizacji przygotowanych programów związanych z przeciwdziałaniem patologiom społecznym, w tym również walki z przestępczością²⁹⁰.

Na pytanie wielokrotnego wyboru²⁹¹ o treści: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – 98% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych do wystąpienia (rysunek nr 3). W przypadku osób służących mniej niż 15 lat było ich mniej, bo 83%. Opinia funkcjonariuszy, którzy służą w wydziałach kryminalnych i dochodzeniowo-śledczych nie różniła się znacząco od opinii funkcjonariuszy służących w wydziałach prewencji. Spośród 171 z tych osób, 166 wskazało na zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego co stanowi 97%.

Rysunek nr 3. Zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych zagrożeń do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

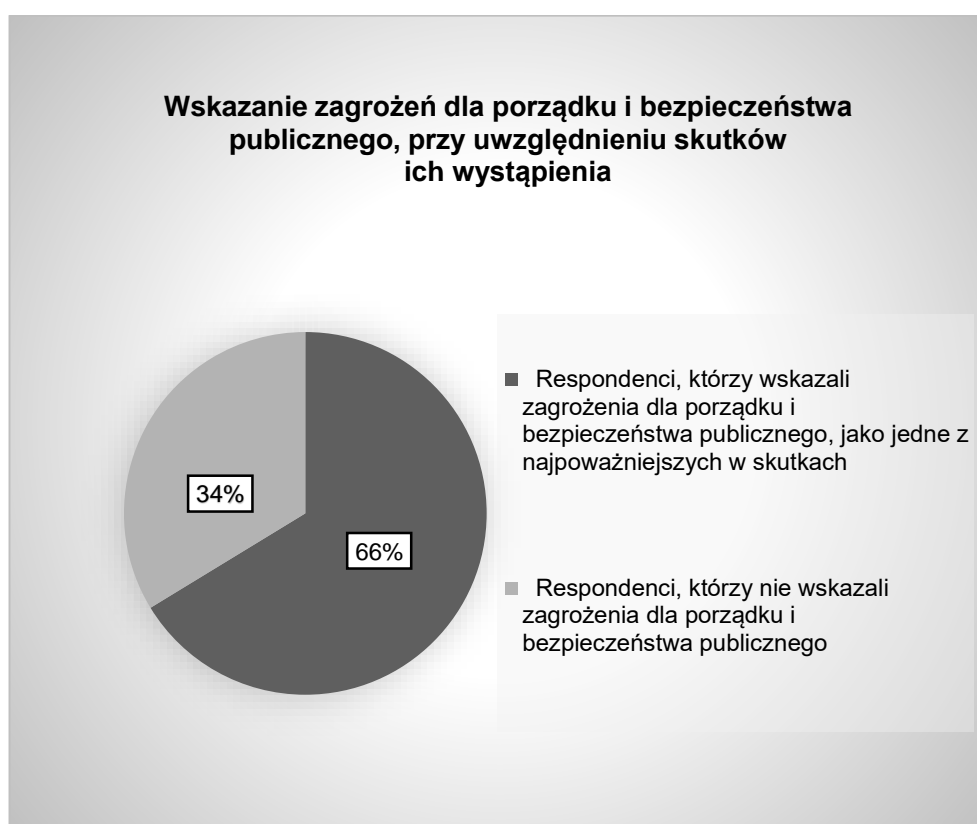
Źródło: Wyniki badań własnych.

²⁹⁰ E. Pelc, *Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce*, Wydawnictwo WSPiA, Rzeszów 2010, s. 381-382.

²⁹¹ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Z kolei na pytanie wielokrotnego wyboru²⁹² o treści: *Jakie Pana/Pani zdaniem potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – 66% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jako jedno z poważnych w skutkach (rysunek nr 4). W przypadku osób służących mniej niż 15 lat było nieco mniej, bo 61%, natomiast wśród osób służących ponad 15 lat – 33%. W opinii 91% funkcjonariuszy służących w wydziałach prewencji, zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego należą do najgroźniejszych w skutkach. Spośród 90 funkcjonariuszy prewencji, 82 z tych osób wskazało ten rodzaj zagrożenia.

Rysunek nr 4. Zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jako jedno z najczęściej wymienianych przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

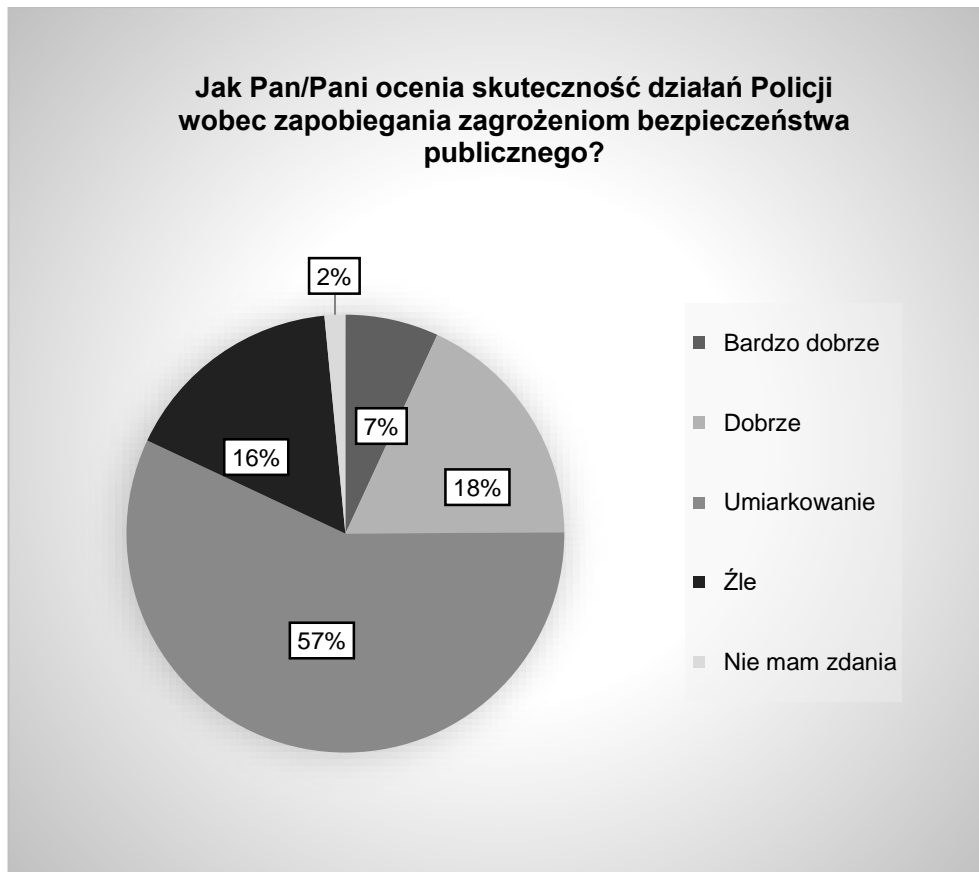
Źródło: Wyniki badań własnych.

²⁹² Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Badania empiryczne przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji trójmiejskiej wskazują, iż według ich opinii, zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego są w dużym stopniu prawdopodobne do wystąpienia. Ponadto respondenci wskazują na poważne skutki tych zagrożeń.

W tym miejscu warto również przedstawić wyniki badań na temat oceny skuteczności działań Policji. Na pytanie jednokrotnego wyboru o treści: *Jak Pan/Pani ocenia skuteczność działań Policji wobec zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego?* – 57% funkcjonariuszy aglomeracji trójmiejskiej zaznaczyło odpowiedź „umiarkowanie”. Po 16% policjantów ocenia skuteczność działań Policji jako złe.

Rysunek nr 5. Skuteczność działań Policji wobec zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Podczas badań empirycznych przeprowadzonych wśród funkcjonariuszy Policji aglomeracji trójmiejskiej uzyskano ich opinię na temat skuteczności działań Policji wobec zapobiegania zagrożeniom bezpieczeństwa publicznego na podległym terenie. Zadowolający jest fakt, że zdecydowana większość respondentów ocenia pozytywnie efekty działań Policji w tym obszarze. Tylko kilkanaście procent, to oceny negatywne. Pozostałe oceny, to: „bardzo dobrze”, „dobrze” lub „umiarkowanie”.

Zagrożenia kryminalne

Powszechnie używane terminy „zorganizowane przestępstwo” lub „zorganizowana przestępczość” nie zawsze oddają prawdziwy charakter tego zjawiska. Sama definicja nie jest prosta i jednoznaczna. Centralne Biuro Śledcze Policji posługuje się trójczłonową definicją obejmującą zorganizowaną strukturę, działanie wynikające z chęci osiągnięcia zysku, a także bezprawny charakter tych działań. Nie obejmuje ona jednak, specyficznych obszarów działalności przestępczej, takich jak: handel ludźmi, bronią, narkotykami, napady, zabójstwa, haracze, wymuszenia, nielegalne operacje na rynku finansowym i tzw. „*pranie brudnych pieniędzy*”. Powyższa definicja stosowana jest przez służby, których celem jest wykrywanie oraz likwidowanie tych grup przestępczych²⁹³.

Przez związek przestępczy należy rozumieć trwały zespół ludzi (co najmniej 3 osoby), zhierarchizowany, posiadający odpowiednie struktury, cechy zorganizowania, dyscypliny, tym samym ustalone zakresy kompetencji. Warto tu wskazać cechy jakie są charakterystyczne dla przestępczości zorganizowanej:

- planowanie kierunków działalności,
- tworzenie zysków na potrzeby jej członków oraz dla dalszego kontynuowania i rozwoju działalności przestępczej,
- hierarchiczna struktura organizacji przestępczej i podział zadań wewnątrz danej grupy,
- zewnętrzna i wewnętrzna hermetyczność działań,
- mobilność oraz międzynarodowy charakter,
- lokowanie nielegalnych zysków w legalne przedsięwzięcia,
- pomoc członkom grupy, w szczególności objętych postępowaniem karnym.

Pomimo powyższego wyczerpania cech charakterystycznych dla grupy zorganizowanej, policja stworzyła swój katalog przestępstw, które zalicza do działalności przestępczości zorganizowanej.

Zwalczanie, jak również zagrożenie płynące z grup o charakterze kryminalnym, dotyczą przede wszystkim:

- nielegalnego obrotu bronią oraz materiałami wybuchowymi,
- wymuszeń haraczy od osób prowadzących legalną działalność gospodarczą, rozmaitych form przestępczości porachunkowej, włączając w to zabójstwa oraz uprowadzenia z żądaniem okupu,
- sutenerstwa,
- fałszerstwa środków płatniczych,
- nielegalnego obrotu bronią oraz materiałami wybuchowymi,

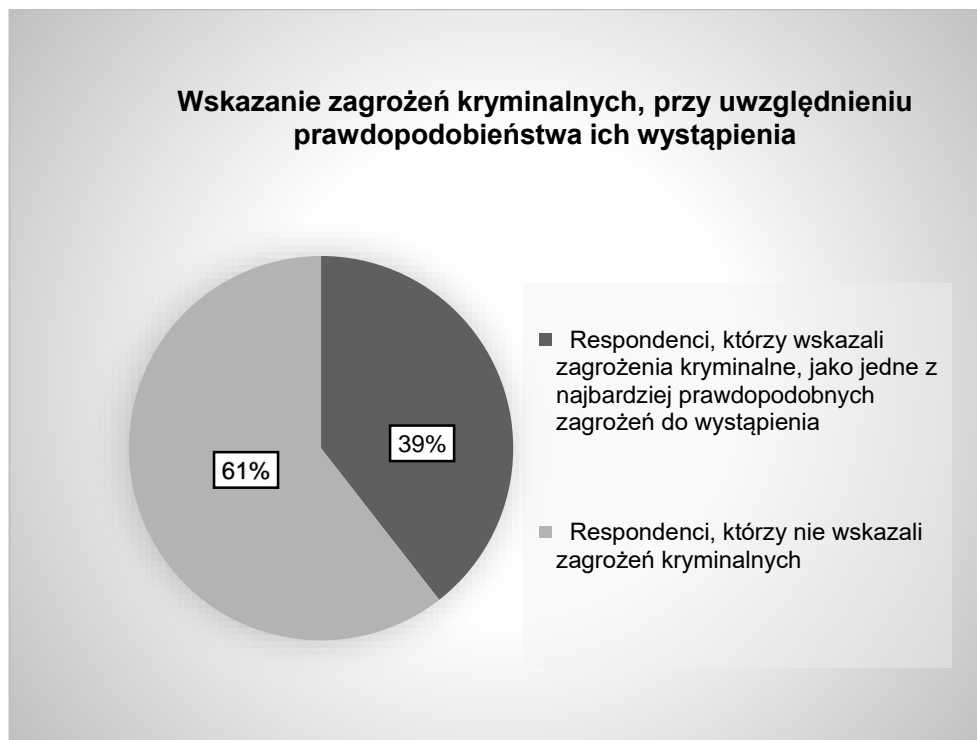
²⁹³ <http://www.cbsp.policja.pl/cbs/o-cbsp/podstawowe-zadania/9889,Podstawowe-zadania.html>, (dostęp: 24.04.2018 r.).

- legalizacji kradzionych samochodów,
- napadów na pojazdy przewożące wartościowe towary²⁹⁴.

Powyższe rozważania wskazują, iż przepis dotyczący przestępczości zorganizowanej jest bardzo niedoprecyzowany i wymaga szeregu uzupełnień. Podkreślić należy, że Kodeks Karny nie posiada legalnej definicji przestępczości zorganizowanej, jak również pokrewnych jej określeń.

Na pytanie wielokrotnego wyboru²⁹⁵ o treści: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – 39% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia kryminalne, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych do wystąpienia (rysunek nr 6). Tylko 33% funkcjonariuszy służących mniej niż 15 lat w aglomeracji trójmiejskiej wskazało na zagrożenia kryminalne, jako jedno z poważniejszych zagrożeń. W 45% powyższe zagrożenie wybrali funkcjonariusze służący w wydziałach kryminalnych i dochodzeniowo-sledczych. Z 90 osób służących w wydziałach prewencji, 15 wskazało na zagrożenia kryminalne co stanowi 17%.

Rysunek nr 6. Zagrożenia kryminalne, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych zagrożeń do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

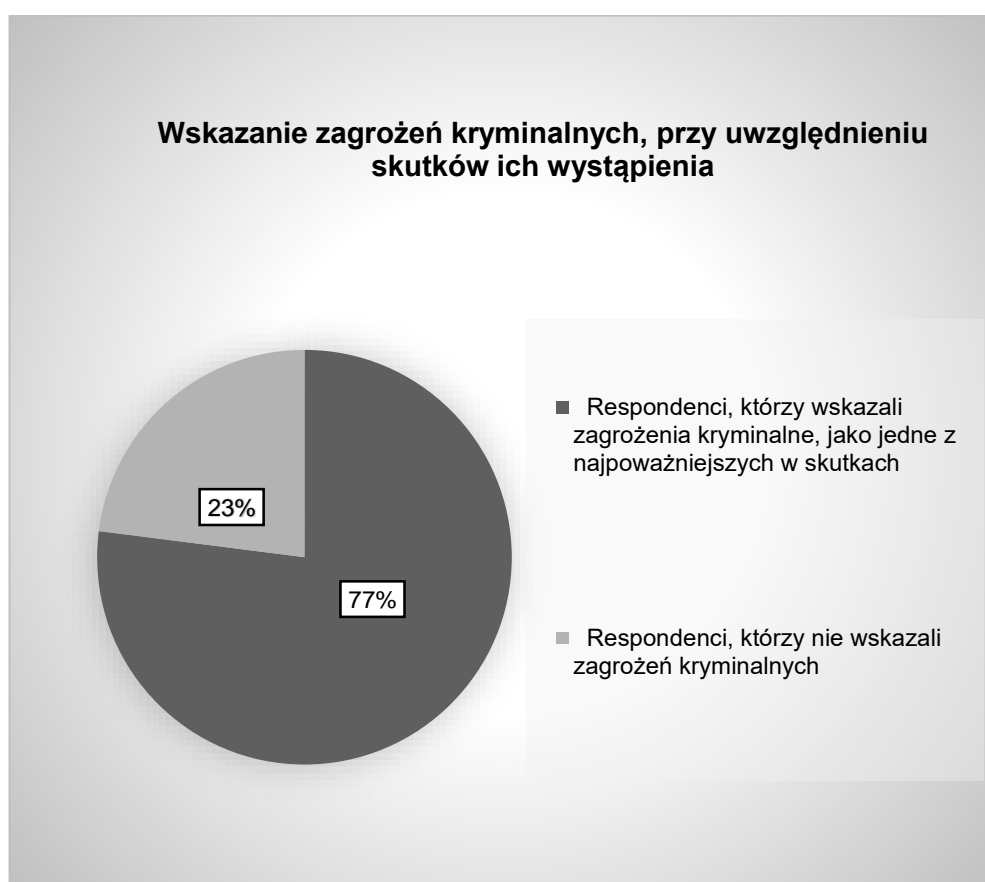
²⁹⁴ M. Moskal, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego związane z przestępczością zorganizowaną w Polsce na początku XXI wieku*, s. 341, www.wspia.eu/file/20334/31-MOSKAL+MATEUSZ.pdf, (dostęp: 24.04.2018 r.).

²⁹⁵ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Na kolejne pytanie wielokrotnego wyboru²⁹⁶ o treści: *Jakie Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – 77% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia kryminalne, jako jedno z poważnych w skutkach (rysunek nr 7). W ocenie 74% funkcjonariuszy służący mniej niż 15 lat zagrożenia kryminalne stanowią poważne zagrożenie. Opinia osób, służących w wydziałach prewencji w tej kwestii, nie odbiegała znacząco od ogółu respondentów. Spośród 90 takich osób, 31 wskazało na zagrożenia kryminalne, co stanowi 34%.

Rysunek nr 7. Zagrożenia kryminalne, jako jedno z najczęściej wymienianych przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

²⁹⁶ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Badania empiryczne wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji trójmiejskiej wskazują, iż prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożeń kryminalnych nie zajmuje szczególnie wysokiego miejsca w ich świadomości. Natomiast świadomość skutków przedmiotowego zagrożenia jest bardzo duża.

Zagrożenia terrorystyczne

Terroryzm ujawnia się pod różnorodnymi postaciami, dlatego tak trudno jest mu przeciwdziałać. Istotą zjawiska jest atakowanie najbardziej wrażliwych stron przeciwnika, niejednokrotnie przy zastosowaniu nieszablonowych metod²⁹⁷. Wskazać można, że terroryzm jest jednym z największych problemów współczesnego świata. Obawa przed jego wystąpieniem, doprowadza w szczególności do obniżenia poczucia bezpieczeństwa²⁹⁸. Atmosfera strachu sprzyja organizacjom terrorystycznym w realizacji dalszych zamierzeń i osiągnięciu celów politycznych, gospodarczych lub innych. W oparciu o badania własne Sebastian Wojciechowski przedstawił definicję terroryzmu następująco: „*terroryzm jest wzbudzającą niepokój metodą powtarzających się ataków przemocy, przyjętą przez działające, najczęściej w sposób tajny jednostki, grupy albo podmioty państwowe, wybieraną z powodów kryminalnych albo politycznych, przy czym w odróżnieniu od zamachów na życie, bezpośrednie cele przemocy nie są głównymi celami*”.

Kuba Jałoszyński, podkreślił, że terroryści w swych zamachach wymyślają bardziej wyrafinowane metody działania, do których można zaliczyć:

- zabójstwa,
- zamachy bombowe,
- porwania osób,
- napady rabunkowe,
- uprowadzenia środków transportu (autobusów, pociągów, samolotów itp.),
- wzięcie zakładników²⁹⁹.

Na pytanie wielokrotnego wyboru³⁰⁰ o treści: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – 81% ogółu funkcjonariuszy poddanych badaniu wskazało na zagrożenia terrorystyczne, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych do wystąpienia (rysunek nr 8). W przypadku

²⁹⁷ W. Zubrzycki, *Wykorzystanie niekonwencjonalnych środków walki do zamachu terrorystycznego*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa a zagrożenie terroryzmem. Terroryzm na przełomie XX i XXI wieku*, (red.) K. Jałoszyński, T. Aleksandrowicz, K. Wiciak, Tom 1, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2016, s. 185.

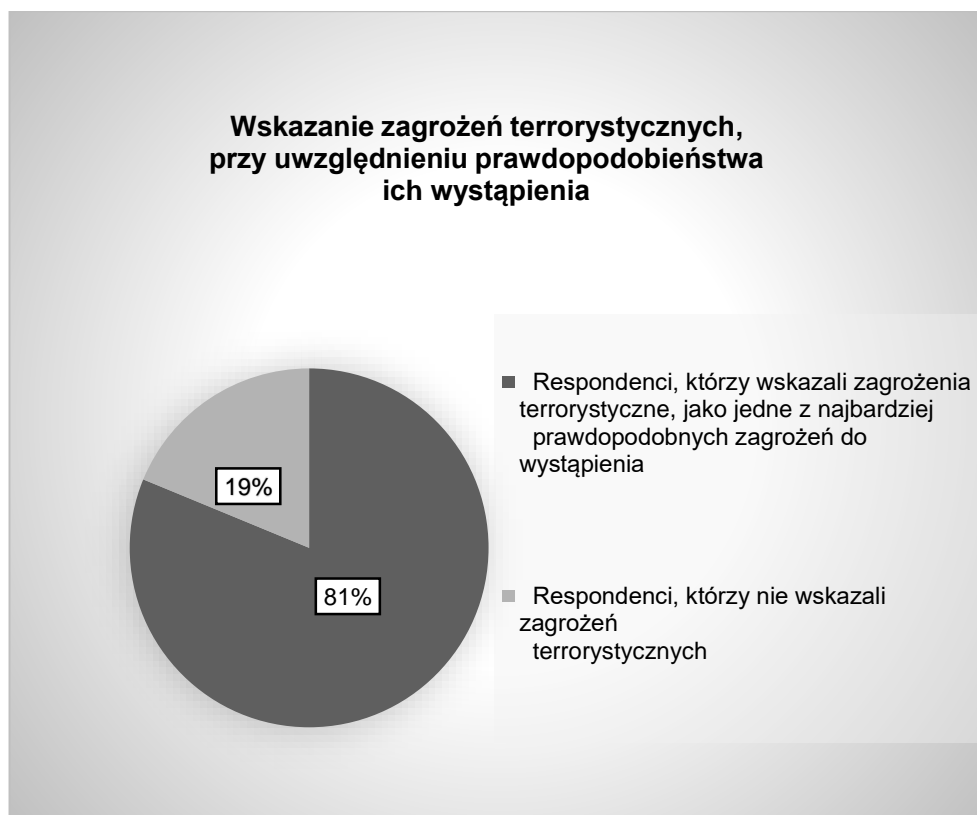
²⁹⁸ Pojęcie terroryzmu zostało przedstawione w 1937 r. na Konwencji Ligi Narodów.

²⁹⁹ K. Jałoszyński, *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2008, s. 45-46.

³⁰⁰ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

osób służących mniej niż 15 lat było to 74%.

Rysunek nr 8. Zagrożenia terrorystyczne, jako jedne z najbardziej prawdopodobnych zagrożeń do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

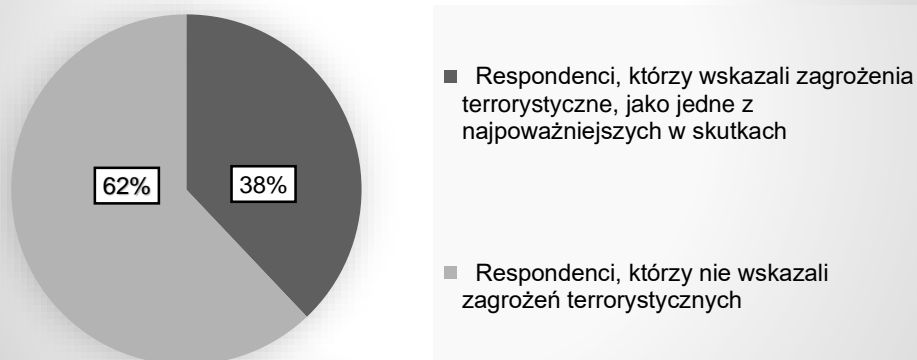
Źródło: Wyniki badań własnych.

Z kolei na pytanie wielokrotnego wyboru³⁰¹ o treści: *Jakie Pana/Pani zdaniem potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – 38% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, jako jedne z poważnych w skutkach (rysunek nr 9). W opinii funkcjonariuszy służących mniej niż 15 lat, zagrożenia terrorystyczne nie zajmują szczególnego miejsca w ich świadomości (31%).

Rysunek nr 9. Zagrożenia terrorystyczne, jako jedne z najczęściej wymienianych przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

³⁰¹ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Wskazanie zagrożeń terrorystycznych, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia

Źródło: Wyniki badań własnych.

Badania empiryczne przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji trójmiejskiej wskazują na dużą świadomość prawdopodobieństwa wystąpienia zagrożenia terrorystycznego. Jednak ponad połowa osób poddanych badaniu nie docenia negatywnych skutków wystąpienia powyższego zagrożenia.

Zagrożenia kryzysem migracyjnym

Migracja to przestrzenne przemieszczanie się pojedynczych ludzi, bądź ich grupy poza granice zamieszkiwanego przez nich obszaru w rozmaitych celach. Dzielimy ją na imigrację, cechującą się przyjazdem z zagranicy do państwa docelowego oraz emigracją, czyli wyjazdem z zamieszkałego przez daną osobę państwa poza granice administracyjne³⁰².

³⁰² A. Florczak, *Uchodźcy w Polsce: między humanitaryzmem a pragmatyzmem*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003, s. 14.

Niejednoznaczne i przenikające się kryteria oceny sytuacji migrantów, często skutkują tym, że nie dochodzi do rozróżnienia osób, które zmuszone były ze względu na panującą sytuację w kraju do jego opuszczenia, od wysiedleńców, którzy zostali pozbawieni domu oraz majątku, ale jednak nadal pozostających w granicach swojego kraju, czyli formalnie korzystających z jego ochrony, tzw. uchodźców wewnętrznych³⁰³.

Wśród najważniejszych przyczyn uchodźstwa współczesnego świata Agnieszka Florczak wyróżnia:

- naruszenie praw człowieka oraz podstawowych wolności, w szczególności prawa do życia, prześladowania o charakterze religijnym, narodowościowym, politycznym, rasowym, a także zasady niedyskryminacji,
- konflikty wewnętrzne oraz międzynarodowe,
- klęski żywiołowe,
- brak systemu demokratycznego,
- zmiany granic,
- czynniki społeczno-ekonomiczne³⁰⁴.

Czynniki wywołujące uchodźstwo mają charakter zarówno polityczny, jak i społeczno-ekonomiczny. Można wyodrębnić kilka kategorii uchodźców; są to przede wszystkim:

- uchodźcy mandatowi – osoby znajdujące się pod opieką UNHCR³⁰⁵,
- uchodźcy statutowi – osoby, które uznane są za uchodźców na podstawie postanowień konwencji genewskiej,
- uchodźcy de facto – osoby, które nie mogą być zidentyfikowane jako konwencyjni uchodźcy,
- uchodźcy wewnętrzni – osoby zmuszone do opuszczenia miejsca zamieszkania, ale pozostające w granicach państwa pochodzenia albo państwa stałego zamieszkania³⁰⁶.

Duże aglomeracje miejskie, narażone są na napływ imigrantów oraz uchodźców do Polski. Nielegalna migracja, która wynika przede wszystkim z konfliktów narodowościowych, etnicznych, religijnych, jak również niestabilnej sytuacji politycznej, gospodarczej i ekonomicznej, głównie należy do przestępstw granicznych, zaś jej skutki odczuwalne są na terenie całego kraju. Znaczący problem, związek z nielegalną migracją tkwi w fałszowaniu odcisków stempli kontrolerskich w celu legalizacji pobytu, w przekraczaniu granicy na podstawie sfalszowanych albo cudzych dokumentów, czy w przemyśle towarów.

³⁰³ Tamże.

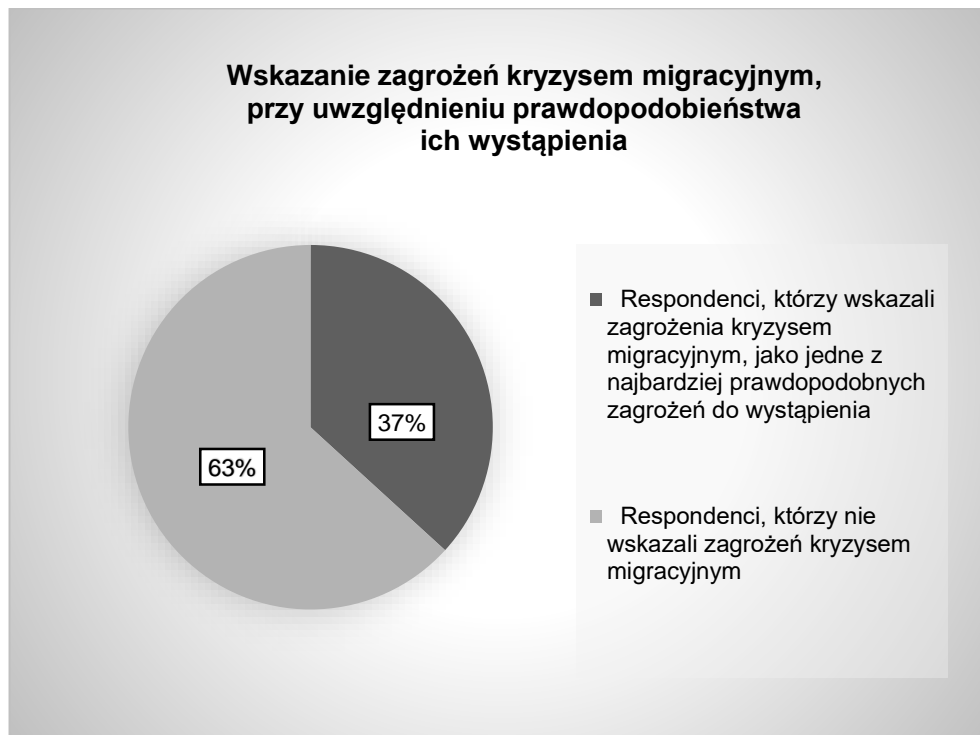
³⁰⁴ A. Florczak, *Uchodźstwo*, [w:] A. Florczak, A. Lisowska, (red.) *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, Wydawnictwo OTO Agencja Reklamowa, Wrocław 2014, s. 374.

³⁰⁵ Biuro Wysokiego Komisarza NZ ds. Uchodźców (UNHCR) zostało powołane do życia w dniu 14 grudnia 1950 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ. Podstawowym celem UNHCR jest ochrona praw i dobrobytu uchodźców.

³⁰⁶ A. Florczak, *Uchodźstwo...*, op. cit. s. 377.

W aglomeracji trójmiejskiej na pytanie wielokrotnego wyboru³⁰⁷ o treści: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – 37% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia kryzysem migracyjnym, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych do wystąpienia (rysunek nr 10). Osoby służące mniej niż 15 lat wskazały w 35% powyższe zagrożenie jako najbardziej prawdopodobne do wystąpienia.

Rysunek nr 10. Zagrożenia kryzysem migracyjnym, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych zagrożeń do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

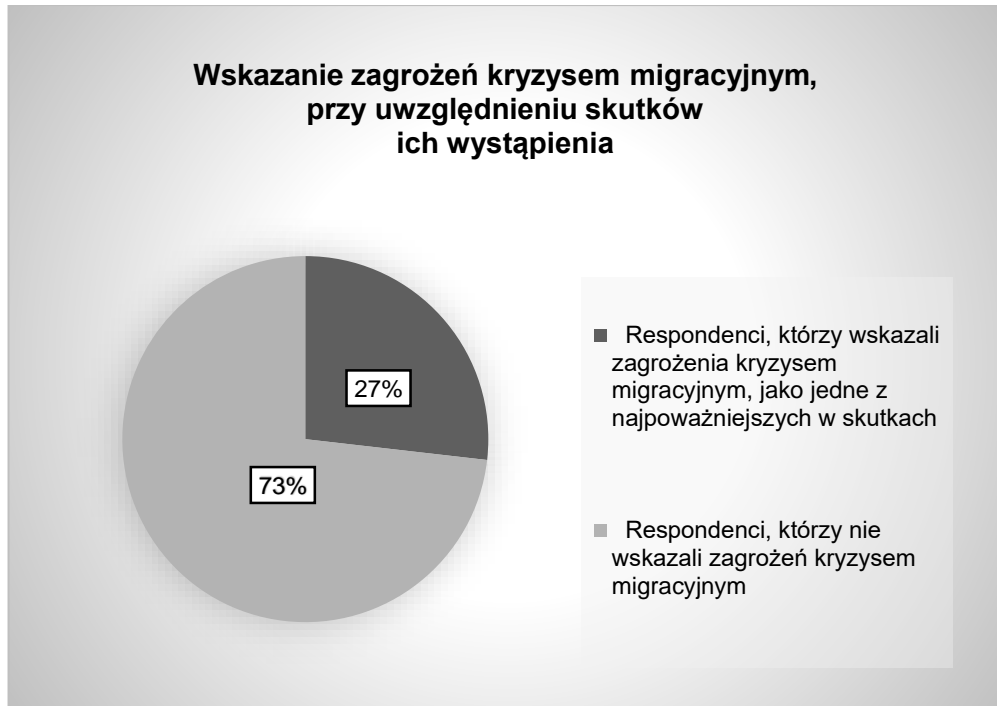
Natomiast na pytanie wielokrotnego wyboru³⁰⁸ o treści: *Jakie Pana/Pani zdaniem potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – 27% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia kryzysem migracyjnym, jako jedno

³⁰⁷ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

³⁰⁸ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

z poważniejszych w skutkach (rysunek nr 11). Opinia respondentów służących mniej niż 15 lat w Policji (28%) była zbliżona do opinii funkcjonariuszy służących ponad 15 lat – 29%.

Rysunek nr 11. Zagrożenia kryzysem migracyjnym, jako jedne z najczęściej wymienianych przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Badania empiryczne przeprowadzone wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji trójmiejskiej wskazują, że ponad jedna trzecia respondentów uznaje zagrożenia kryzysem migracyjnym jako jedno z najbardziej prawdopodobnych ale tylko jedna czwarta obawia się skutków tego zagrożenia.

Zagrożenia ekologiczne

Zagrożenie ekologiczne jest to ogół niekorzystnych procesów i zjawisk, powodujących degradację środowiska przyrodniczego. W Polsce ze względu na charakter czynnika wywołującego zagrożenie, dzielimy zagrożenia ekologiczne na naturalne i nienaturalne.

Główne źródła zagrożenia naturalnego można podzielić na zagrożenia:

- powodzie, zjawiska lodowe,
- niekorzystne zjawiska atmosferyczne, wśród nich: gradobicie, intensywne opady deszczu, susze, silne wiatry, silne mrozy, intensywne opady śniegu, gwałtowne topienie śniegu, wyładowania atmosferyczne, zawieje i zamiecie śnieżne,
- epidemie groźnych chorób wśród ludzi i zwierząt,
- masowe występowanie szkodników lub chorób roślin,
- niekorzystne gwałtowne zjawiska geologiczne, w tym: osuwiska i sfluywy błotne, wstrząsy sejsmiczne oraz zapadnięcia terenu³⁰⁹.

Podkreślenia wymaga fakt, że nie można stawiać znaku równości pomiędzy zagrożeniami ekologicznymi a naturalnymi. Natura sama w sobie nie stanowi istotnego zagrożenia dla środowiska a niekorzystne zjawiska atmosferyczne, bądź geologiczne uderzają głównie w człowieka.

Drugą grupą są zagrożenia nienaturalne, spowodowane są różnymi formami działalności człowieka. Do zagrożeń spowodowanych aktywnością człowieka zaliczamy:

- dziura ozonowa,
- zanieczyszczenie powietrza,
- efekt cieplarniany,
- zanieczyszczenie wód,
- wysypiska śmieci,
- kwaśne deszcze,
- degradacja gleby,
- zagrożenia radiacyjne,
- pożary,
- eksplozje³¹⁰.

W aglomeracji trójmiejskiej na pytanie wielokrotnego wyboru³¹¹ o treści: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – 23% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia ekologiczne, jako jedno z najbardziej prawdopodobnych do wystąpienia (rysunek nr 12). Policjanci

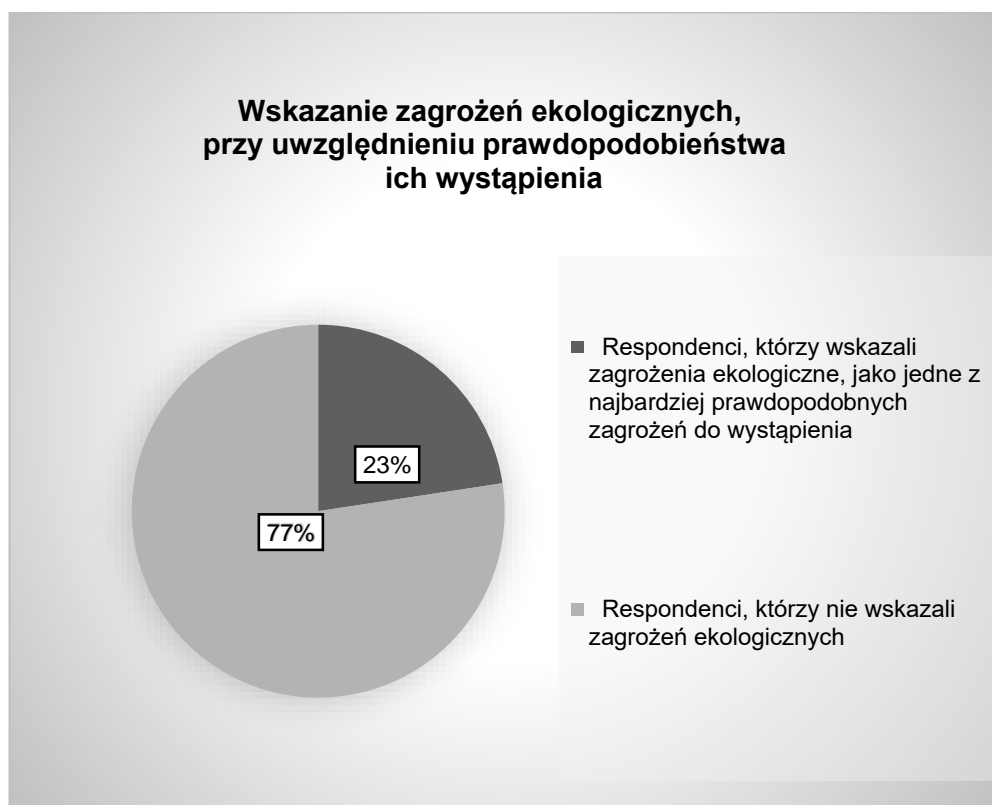
³⁰⁹ T. Szczurek, *Od deskrypcji do antycypacji wykorzystania potencjału militarnego w kształtowaniu bezpieczeństwa nowoczesnych wspólnot państwowych wobec rozwoju zagrożeń niemilitarnych*, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2012, s. 115-116.

³¹⁰ J. Boryczka, M. Stopa- Boryczka, K. Koźuchowski, *Zmiany klimatu wywołane przez człowieka*, [w:] W. Batur, (red.) *Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008, s. 72.

³¹¹ Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

służący mniej niż 15 lat wskazali powyższe zagrożenie w 19%. Respondenci, którzy służą w wydziałach kryminalnych i dochodzeniowo-śledczych wskazali w 28% zagrożenie ekologiczne, jako prawdopodobne do wystąpienia.

Rysunek nr 12. Zagrożenia ekologiczne, jako jedne z najbardziej prawdopodobnych zagrożeń do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

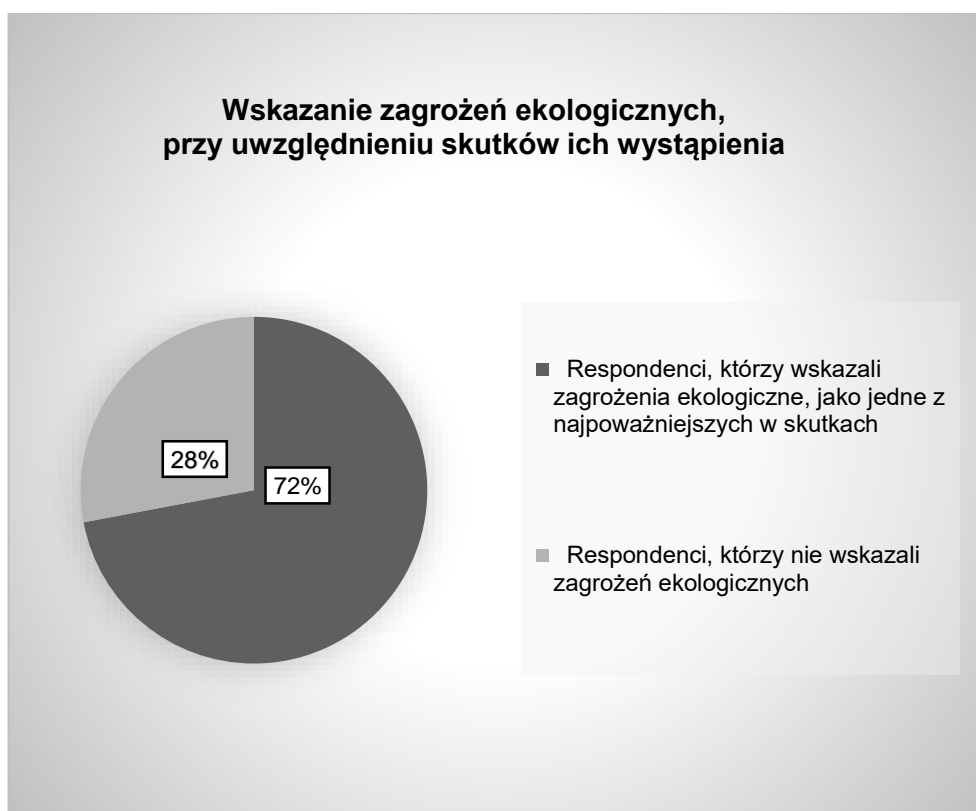

Źródło: Wyniki badań własnych.

Z kolei na pytanie wielokrotnego wyboru³¹² o treści: *Jakie Pana/Pani zdaniem potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – 77% ogółu respondentów wskazało na zagrożenia ekologiczne, jako jedne z poważnych w skutkach (rysunek nr 13). W przypadku osób służących mniej niż 15 lat było nieco więcej, bo 73%, natomiast wśród osób służących ponad 15 lat – 51%. W opinii 59% funkcjonariuszy służących w wydziałach prewencji, zagrożenia ekologiczne należą do najgroźniejszych w skutkach.

³¹² Respondenci mogli wybrać maksymalnie trzy spośród dziewięciu rodzajów zagrożeń.

Rysunek nr 13. Zagrożenia kryzysem migracyjnym, jako jedne z najczęściej wymienianych przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Badania empiryczne prowadzone wśród funkcjonariuszy Policji w aglomeracji trójmiejskiej wskazują, że respondenci zdają się nie doceniać możliwości wystąpienia zagrożeń ekologicznych. Jedynie co czwarty z nich umieszcza je w grupie bardzo prawdopodobnych. Jednak przy niskim stopniu prawdopodobieństwa pojawienia się zagrożenia ekologicznego wskazano na znaczne jego skutki.

Wnioski

W celu znalezienia odpowiedzi na pytanie – *jakie zagrożenia, zdaniem funkcjonariuszy Policji służących w aglomeracji trójmiejskiej, są najbardziej prawdopodobne i jakie zagrożenia niosą za sobą najpoważniejsze skutki dla dużych aglomeracji miejskich?* – wymagało uzyskania opinii ankietowanych w dwóch zasadniczych kwestiach. Po pierwsze, w kwestii prawdopodobieństwa wystąpienia zagrożenia, a po drugie w kwestii skutków, jakie niesie za sobą dany rodzaj zagrożenia.

W tabeli nr 2 przedstawiono odpowiedzi funkcjonariuszy aglomeracji trójmiejskiej na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?*

Tabela 2. Zbiorcze wyniki odpowiedzi na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – ogół respondentów (aglomeracja trójmiejska).

Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?			
Rodzaj zagrożenia	Odpowiedzi		% obserwacji
	Ilość wskazań	%	
Zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego	255	36	98
• <i>Wzrost przestępczości w Polsce</i>	144	20	
• <i>Złe warunki życia, bieda, bezdomność</i>	42	6	
• <i>Konflikty pomiędzy różnymi grupami społecznymi w Polsce</i>	69	10	
Zagrożenia kryminalne	103	14	39
• <i>Rozwój przestępczości zorganizowanej</i>	103	14	
Zagrożenia terrorystyczne	212	29	81
• <i>Atak terrorystyczny w Polsce</i>	108	15	
• <i>Poszukiwanie schronienia przez migrujących członków ugrupowań terrorystycznych w Polsce</i>	104	14	
Zagrożenia kryzysem migracyjnym	96	13	37
• <i>Napływ imigrantów, uchodźców do Polski</i>	96	13	
Zagrożenia ekologiczne	59	8	23
• <i>Katastrofa ekologiczna, niebezpieczne zmiany w środowisku naturalnym</i>	59	8	
Razem	725	100	

Źródło: Wyniki badań własnych.

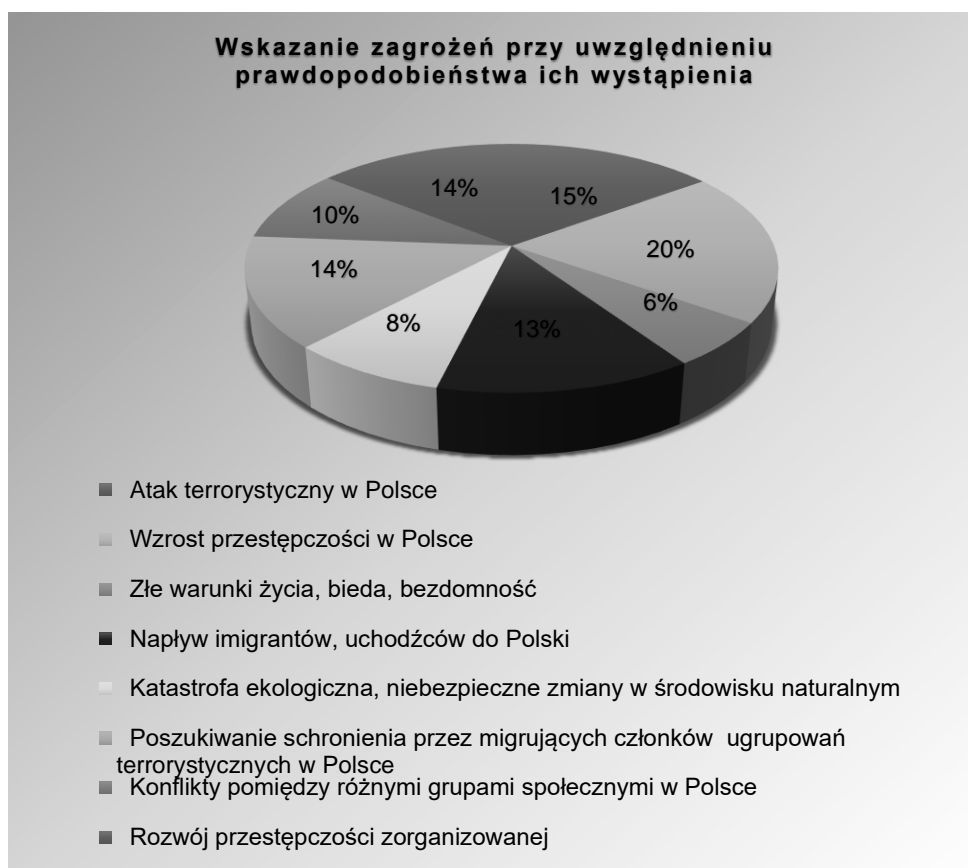
W opinii ogółu funkcjonariuszy Policji aglomeracji trójmiejskiej, najbardziej prawdopodobne do wystąpienia są trzy zagrożenia:

- porządku i bezpieczeństwa publicznego (98%) – głównie – *wzrost przestępczości w Polsce,*
- terrorystyczne (81%) – głównie – *atak terrorystyczny w Polsce,*
- kryminalne (39%) – *rozwój przestępczości zorganizowanej.*

Zagrożenia kryzysem migracyjnym wskazało 37% respondentów, zaś 23% wskazało na zagrożenia ekologiczne.

Na rysunku nr 14 przedstawiono szczegółowe wyniki odpowiedzi funkcjonariuszy Policji aglomeracji trójmiejskiej na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?*

Rysunek nr 14. Szczegółowe wyniki odpowiedzi na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu prawdopodobieństwa ich wystąpienia?* – ogół respondentów (aglomeracja trójmiejska).

Źródło: Wyniki badań własnych.

Jak można zauważyć, zagrożenie **wzrostem przestępczości w Polsce** zostało wybrane 144 razy, co daje 1/4 wszystkich wskazań – 20%. Drugim najczęściej wybieranym zagrożeniem był **atak terrorystyczny** – 108 wskazań co daje 15% wszystkich odpowiedzi. Po 14% respondenci wskazali na **poszukiwanie schronienia przez migrujących członków ugrupowań terrorystycznych w Polsce** (104 wskazania) oraz **rozwój przestępczości zorganizowanej** (103 wskazania).

Tabela nr 3 przedstawia odpowiedzi funkcjonariuszy aglomeracji trójmiejskiej na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* Ujęto zbiorcze wyniki dla ogółu respondentów (261). Podobnie jak poprzednie, również to pytanie było wielokrotnego wyboru, w którym każdy respondent mógł wskazać maksymalnie trzy zagrożenia. Suma wskazań wynosiła 731 i była zbliżona do ilości wskazań przy pytaniu o prawdopodobieństwo. Zatem można stwierdzić, że każdy „statystyczny” funkcjonariusz Policji wskazał na trzy zagrożenia.

Tabela 3. Zbiorcze wyniki odpowiedzi na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – ogół respondentów (aglomeracja trójmiejska).

Jakie Pana/Pani zdaniem potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?			
Rodzaj zagrożenia	Odpowiedzi		% obserwacji
	Ilość wskazań	%	
Zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego	173	24	66
• Wzrost przestępczości w Polsce	67	9	
• Złe warunki życia, bieda, bezdomność	51	7	
• Konflikty pomiędzy różnymi grupami społecznymi w Polsce	55	8	
Zagrożenia kryminalne	201	27	77
• Rozwój przestępczości zorganizowanej	201	27	

Zagrożenia terrorystyczne	99	13	38
• Atak terrorystyczny w Polsce	74	10	
• Poszukiwanie schronienia przez migrujących członków ugrupowań terrorystycznych w Polsce	25	3	
Zagrożenia kryzysem migracyjnym	70	10	27
• Napływ imigrantów, uchodźców do Polski	70	10	
Zagrożenia ekologiczne	188	26	72
• Katastrofa ekologiczna, niebezpieczne zmiany w środowisku naturalnym	188	26	
Inne, jakie?	0	0	0
Razem	731	100	

Źródło: Wyniki badań własnych.

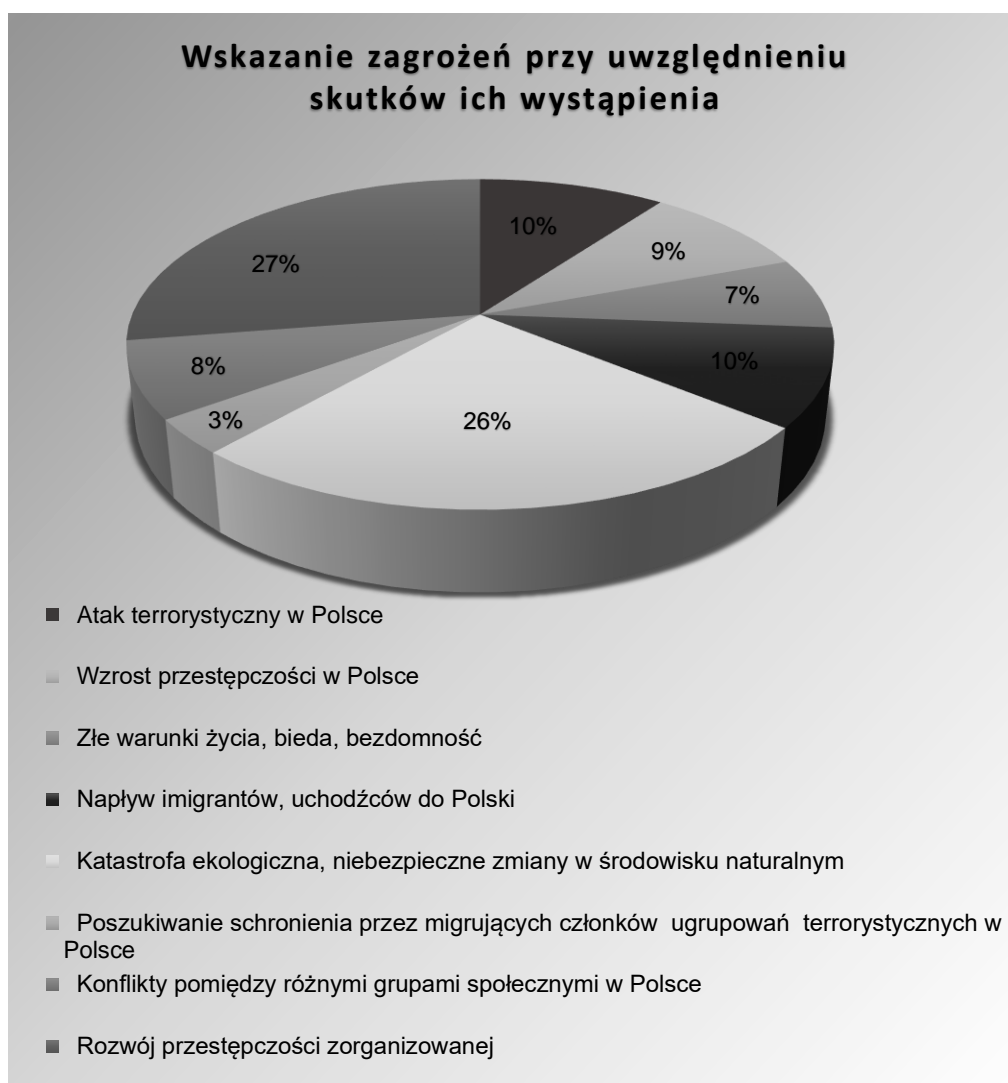
W opinii ogółu funkcjonariuszy trójmiejskiej Policji, najgroźniejsze w skutkach potencjalne zagrożenia, to:

- kryminalne (77%) – *rozwój przestępczości zorganizowanej,*
- ekologiczne (72%) – *katastrofa ekologiczna, niebezpieczne zmiany w środowisku naturalnym,*
- porządku i bezpieczeństwa publicznego (66%) – *głównie – wzrost przestępczości w Polsce.*

Pozostałe zagrożenia zyskały odpowiednio 38% – zagrożenia terrorystyczne oraz 27% – zagrożenia kryzysem migracyjnym.

Na poniższym rysunku (rysunek nr 15) ukazano szczegółowe wyniki odpowiedzi funkcjonariuszy Policji aglomeracji trójmiejskiej na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?*

Rysunek nr 15. Szczegółowe wyniki odpowiedzi na pytanie: *Jakie, Pana/Pani zdaniem, potencjalne zagrożenia są najbardziej niebezpieczne dla dużych aglomeracji miejskich, przy uwzględnieniu skutków ich wystąpienia?* – ogół respondentów (aglomeracja trójmiejska).

Źródło: Wyniki badań własnych.

Najwięcej wskazań, aż 201 było na zagrożenie **rozwojem przestępczości w Polsce** co daje 27% wszystkich wskazań oraz 188 wskazań na zagrożenie **katastrofą ekologiczną, niebezpieczne zmiany w środowisku naturalnym** – 26%. Reszta zagrożeń wskazana była ponad dwukrotnie mniej razy niż powyższe:

- atak terrorystyczny w Polsce – 10% (74 wskazań),
- napływ imigrantów, uchodźców do Polski – 10% (70 wskazań),
- wzrost przestępczości w Polsce – 9% (67 wskazań),
- konflikty pomiędzy różnymi grupami społecznymi w Polsce – 8% (55 wskazań),
- złe warunki życia, bieda, bezdomność – 7% (51 wskazań),
- poszukiwanie schronienia przez migrujących członków ugrupowań terrorystycznych w Polsce – 3% (25 wskazań).

Aktualna wielowymiarowość istniejących bądź potencjalnych zagrożeń zobowiązuje każde państwo do nieustannego doskonalenia własnych działań z zakresu przeciwdziałania, rozpoznawania oraz wykrywania wszelkich zagrożeń³¹³.

Tabela 4. Najczęściej wskazywane zagrożenia ze względu na prawdopodobieństwo ich wystąpienia w opinii funkcjonariuszy aglomeracji trójmiejskiej.

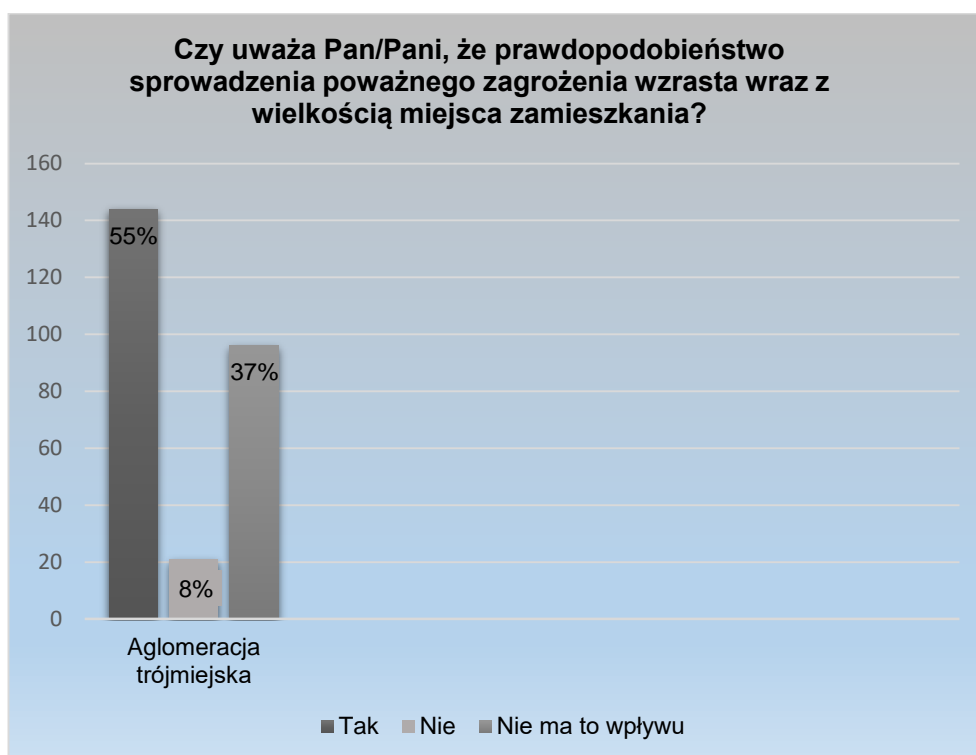
Aglomeracja trójmiejska
porządku i bezpieczeństwa publicznego (98%)
terrorystyczne (81%)
kryminalne (39%)

Źródło: Wyniki badań własnych.

Spośród najważniejszych zagrożeń, jakich obawiają się funkcjonariusze Policji aglomeracji trójmiejskiej, co najmniej dwa zdają się wynikać bezpośrednio z wielkomiejskiego charakteru ich występowania; są to: 1) zagrożenia porządku i bezpieczeństwa publicznego i 2) zagrożenia terrorystyczne. Wymienione zagrożenia ze swojej natury dotyczą terenów gęsto zaludnionych, co zaznaczano w podrozdziałach im poświęconych.

³¹³ J. Dworzecki, *Przestępczość na terenie republiki słowackiej. Zarys problematyki*, *Securitologia*, Nr 2/2013, s. 108.

Rysunek nr 16. Prawdopodobieństwo sprowadzenia poważnego zagrożenia a wielkość miejsca zamieszkania, w opinii policjantów aglomeracji trójmiejskiej – ogół respondentów.

Źródło: Wyniki badań własnych.

Zagrożenia dla aglomeracji trójmiejskiej są zbliżone. Funkcjonariusze Policji pełniący służbę w powyższej aglomeracji są dobrze zorientowani w tych zagrożeniach oraz potrafią je prawidłowo ocenić. W dużych aglomeracjach miejskich następuje nasilenie zagrożeń społecznych i cywilizacyjnych. Wśród zagrożeń należących do specyfiki miejskiej dominują zagrożenia społeczne: przestępczość, zakłócenia porządku publicznego, patologie społeczne, przestępczość zorganizowana.

Warto zaznaczyć, iż szczegółowa **wiedza na temat zagrożeń aglomeracji trójmiejskiej w sposób pośredni może pomóc w antycypowaniu zagrożeń w innych polskich aglomeracjach, ponieważ mają one wiele cech wspólnych.**

Streszczenie

Przedmiotem niniejszego opracowania jest problematyka zagrożeń bezpieczeństwa publicznego w aglomeracji trójmiejskiej. Poczucie bezpieczeństwa to podstawowa potrzeba każdego człowieka, mająca decydujący wpływ na funkcjonowanie każdej społeczności. Bardzo ważnym jest tworzenie narzędzi, pozwalających na czytelne zidentyfikowanie oraz przedstawienie, skali i rodzaju

zagrożeń, a także instytucji współodpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Przeprowadzone badania oparto na metodzie sondażu diagnostycznego. Pomocniczo przyjęto metodę analizy literatury przedmiotu. W artykule omówiono w szczególności prawdopodobne zagrożenia możliwe do wystąpienia na terenie aglomeracji trójmiejskiej: zagrożenia dla porządku i bezpieczeństwa publicznego, zagrożenia kryminalne, zagrożenia terrorystyczne, zagrożenia kryzysem migracyjnym czy zagrożenia ekologiczne.

Słowa kluczowe: zagrożenie, bezpieczeństwo publiczne, aglomeracja trójmiejska, Policja, Warszawa, funkcjonariusz Policji.

Summary

The subject of this study is the issue of threats to public safety in the Tri-City agglomeration. The sense of safety is a basic need of every human being, having a decisive impact on the functioning of every community. It is crucial to create tools that allow for clear identification and presentation of the scale and type of threats, as well as institutions co-responsible for ensuring safety and public order. The conducted research was based on the diagnostic survey method. An auxiliary method of analyzing the literature on the subject was adopted. The article shows in particular the possible threats that may occur in the Tri-City agglomeration: threats to public order and safety, criminal threats, terrorist threats, threats of a migration crisis or environmental threats.

Keywords: threat, public safety, Tri-City agglomeration, Police, Warsaw, Police officer.

Bibliografia

- Boryczka J., Stopa- Boryczka M., Kożuchowski K., Zmiany klimatu wywołane przez człowieka, [w:] Baturó W., (red.) *Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2008.
- Dworzecki J., Przestępczość na terenie republiki słowackiej. Zarys problematyki, *Securitologia*, Nr 2/2013.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2012.
- Florczak A., *Uchodźcy w Polsce: między humanitaryzmem a pragmatyzmem*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2003.
- Florczak A., Uchodźstwo, [w:] Florczak A., Lisowska A., (red.) *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, Wydawnictwo OTO Agencja Reklamowa, Wrocław 2014.
- <http://www.cbsp.policja.pl/cbs/o-cbsp/podstawowe-zadania/9889,Podstawowe-zadania.html>, (dostęp: 2018.04.24 r.).
- Jałoszyński K., *Współczesny wymiar antyterroryzmu*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 2008.
- Kukułka J., *Postrzeganie międzynarodowe*, „*Stosunki Międzynarodowe-International Relations*”, Tom 16, 1992.
- Łabuz P., *Rola Polskiej Policji w bezpieczeństwie wewnętrznym*, *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Releksje*, Numer 15 (2014).
- Moskal M., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego związane z przestępczością zorganizowaną w Polsce na początku XXI wieku*, www.wspia.eu/file/20334/31-MOSKAL+MATEUSZ.pdf, (dostęp: 2018.04.24 r.).

- Pelc E., *Wpływ wybranych zjawisk patologicznych na bezpieczeństwo i porządek publiczny w Polsce*, Wydawnictwo WSPiA, Rzeszów 2010.
- Socha R., Jałoszyński K., Obszar spraw wewnętrznych państwa wobec zagrożenia terroryzmem, [w:] Jałoszyński K., Aleksandrowicz T., Wiciak K. (red.), *Bezpieczeństwo państwa a zagrożenie terroryzmem. Instytucje państwa wobec zagrożenia terroryzmem*, Tom 2, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2016.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1996, s. 24.
- Szczurek T., *Od deskrypcji do antycypacji wykorzystania potencjału militarnego w kształtowaniu bezpieczeństwa nowoczesnych wspólnot państwowych wobec rozwoju zagrożeń niemilitarnych*, Wydawnictwo WAT, Warszawa 2012.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553 z późn. zm.).
- Zubrzycki W., Wykorzystanie niekonwencjonalnych środków walki do zamachu terrorystycznego, [w:] *Bezpieczeństwo państwa a zagrożenie terroryzmem. Terroryzm na przełomie XX i XXI wieku*, (red.) Jałoszyński K., Aleksandrowicz T., Wiciak K., Tom 1, Wydawnictwo WSPol, Szczytno 2016.